

Załącznik nr 1 do Uchwały Zarządu nr 3/10/2025 w ślad za uchwałą nr 1/10/2025 Walnego Zebrania Członków z dnia 10.10.2025

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
STOWARZYSZENIA
„SUWALSKO – SEJNEŃSKA”
LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA
NA LATA 2023 - 2029

Wersja 2

SUWAŁKI
PAŹDZIERNIK 2025

Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Spis treści

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego	4
1.1 Nazwa LGD i forma prawna	4
1.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa	4
1.3 Ogólny opis struktury LGD	5
1.4 Ogólna informacja o składzie organu decyzyjnego	5
1.5 Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	6
1.6 Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD z podaniem sposobu ich uchwalania i aktualizacji oraz opisem głównych kwestii, które są w nich zawarte.	7
Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	8
2.1 Terytorium i ludność	8
2.2 Spójność geograficzna i przyrodnicza obszaru LSR	9
2.3 Formy ochrony przyrody	10
2.4 Spójność historyczna i kulturowa	11
Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR	12
3.1 Udział społeczności w przygotowanie LSR	12
3.2 Udział społeczności w realizacji i aktualizacji LSR	22
3.3. Procedura aktualizacji LSR	23
Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR	23
4.1 Analiza SWOT	23
4.2. Zagospodarowanie przestrzenne i układ osadniczy	24
4.3. Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji jako kompleksowego procesu społecznego, gospodarczego, środowiskowego przestrzenno-infrastrukturalnego	25
4.4 Charakterystyka gospodarki / przedsiębiorczości oraz branż z potencjałem rozwojowym	26
4.5 Rynek pracy - Sytuacja społeczno-gospodarczo-demograficzna	28
4.6 Działalność sektora społecznego, w tym rozwój społeczeństwa obywatelskiego na obszarze LSR	31
4.7 Problemy społeczne	32
4.8 Stosowanie zasady równości szans i niedyskryminacji	38
4.9 Dziedzictwo kulturowe/zabytki	38
4.10 Obszary atrakcyjne turystycznie -Turystyka	39
4.11 Obszary wiejskie- rolnicy domownicy mieszkańcy	41
4. 12 Obszar edukacji formalnej	44
4.13 Uwarunkowania środowiskowe	46
Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia	46
5.1 Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami	46
5.2. Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR	53
5.3 Wartość do danej podjęcia LEADER w realizacji LSR	54
Rozdział VI Cele i wskaźniki	57
6.1 Specyfika i opis celów z podziałem na przedsięwzięcia.	60
6.2 Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć	66
Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	74
7.1. Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-institutionalnych	74
7.2 Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru	74
7.3 Innowacyjność	77
7.4 Procedura ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru operacji	78
7.5. Realizacja projektów grantowych, operacji w partnerstwie, projektów partnerskich.	79
Rozdział VIII Plan działania	79

Rozdział IX Plan finansowy LSR	80
9.1. Bezpośrednie źródła finansowania LSR.	80
9.2. Inne potencjalne źródła finansowania LSR (dywersyfikacja).	81
Rozdział X Monitoring i ewaluacja	81
Wykaz wykorzystanej literatury	84
Załącznik nr 1 – Cele i przedsięwzięcia	85
Załącznik nr 2 Plan działania	87
Załącznik nr 3 Budżet LSR	99
Załącznik nr 4 Plan wykorzystania budżetu LSR	100

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1.1 Nazwa LGD i forma prawna

Stowarzyszenie „Suwalsko – Sejneńska” Lokalna Grupa Działania. Skrót tej nazwy, zarówno oficjalny jak i dalej stosowany w niniejszym dokumencie to „Suwalsko – Sejneńska” LGD. Forma prawna: stowarzyszenie posiadające osobowość prawną i spełniające wymagania określone w art. 4 ustawy RLKS.

1.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa

Stowarzyszenie „Suwalsko – Sejneńska” Lokalna Grupa Działania powstała w dn. 05.08.2014 na spotkaniu założycielskim w Wigrach. Wpis do KRS uzyskała w dniu 15.04.2015. W jej skład początkowo weszły między innymi trzy lokalne grupy działania: LGD „Sejneńszczyzna”, LGD „Nasza Suwalszczyzna” oraz LGD „Szelment” co od początku gwarantowało posiadanie doświadczenia zarówno grup jak i przyszłych pracowników w wdrażaniu podejścia Leader. Wszystkie te grupy w poprzednich okresach programowania wdrażały własne Strategie:

- LGD „Sejneńszczyzna” – realizowała II Schemat Pilotażowego Programu Leader + o wartości 729 492,59 zł. W latach 2009 – 15 wdrażała LSR o wartości 2 305 692,00 zł. Realizacja LSR na poziomie 97,07% w zakresie działania 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju - 1 754 207,42 zł. Grupa zrealizowała 2 projekty współpracy, w tym jeden we współpracy z LGD „Nasza Suwalszczyzna”

- LGD „Nasza Suwalszczyzna” – realizowała II Schemat Pilotażowego Programu Leader + o wartości 626 356,00zł. W latach 2009 – 15 wdrażała LSR o wartości 3 478 160,00zł. Realizacja LSR na poziomie 95,07% w zakresie działania 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju - 2 591 644,26 zł. Grupa zrealizowała 2 projekty współpracy, w tym jeden we współpracy z LGD „Sejneńszczyzna”.

- LGD „Szelment” - W latach 2009 – 15 wdrażała LSR o wartości 1 819 216,00 zł. Realizacja LSR na poziomie 98,60% w zakresie działania 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju - 1 373 572,89 zł. Grupa zrealizowała 1 projekt współpracy z LGD „Kanał Augustowski i Rospuda”. LGD „Szelment” występowała tu jako LGD koordynująca. „Suwalsko – Sejneńska” LGD opierając się na posiadanych zasobach w latach 2016-2023 wdrażała wielofundusową Lokalną Strategię Rozwoju o budżecie łącznym 16 048 994,00 zł (RPO) oraz 2412000,00 euro (EFRROW oraz RPO w zakresie funkcjonowania LGD) – na dzień opracowywania niniejszej LSR Strategia ta jest na końcowym etapie wdrażania – zarówno pod względem osiągniętych wskaźników jak i wykorzystania dostępnych środków jest ona wykonana w ponad 95%.

W ramach 68 ogłoszonych konkursów Rada LGD wybrała ponad 300 projektów do dofinansowania. Do dnia złożenia LSR nasi wnioskodawcy podpisali 167 umów.

Główne wskaźniki obrazujące realizację LSR w latach 2016-2023:

EFRROW:

- liczba utworzonych przedsiębiorstw – 54 szt. (w tym 5 przez osoby po 50 roku życia i 6 przez osoby do 25 roku życia – grupy defaworyzowane w LSR)
- liczba wspartych operacji rozwoju przedsiębiorstwa – 3 szt.
- liczba utworzonych miejsc pracy – 61 szt.
- ilość innowacji wdrożonych w przedsiębiorstwach – 8 szt.
- utworzone/zmodernizowane obiekty infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej – 28 szt.
- liczba organizacji pozarządowych objętych wsparciem w ramach projektów grantowych – 9 szt.

EFRR:

- Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE – 39 szt.
- Długość utworzonych/ odnowionych szlaków turystycznych – 45,50 km
- Powierzchnia terenów chronionych na których kierunkowany został ruch turystyczny z poszanowaniem środowiska przyrodniczego – 15 km²
- Liczba zabytków objętych wsparciem – 5 szt.
- Liczba instytucji kultury objętych wsparciem – 3 szt.
- Liczba wybudowanych/przebudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej – 2 szt.
- Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami – 6 szt.
- Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów – 5,15 ha

EFS

- Ilość powstałych mikroprzedsiębiorstw – 25 szt.
- Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej – 208 osób
- Liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych w programie – 546 osób
- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie – 169 osób
- Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie – 26 osób
- Liczba rodzin w tym rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze wspartych w ramach programu – 56 szt.

W okresie tym zrealizowaliśmy również dwa projekty partnerskie w ramach działania 19.3 EFRROW:

- „Kulinarna Akademia Cudów” w partnerstwie z dwoma LGD z województwa podlaskiego (LGD „Brama na Podlasie”, LGD „ Szlak Tatarski”), jednym LGD z województwa warmińsko – mazurskiego (LGD Lider w EGO) oraz LGD zagranicznym (LGD Rejonu Wileńskiego - ASO Vilniaus rajono vietos veiklos grupė).
- „Energia Odnawialna Lokalnie” w partnerstwie z trzema LGD z województwa podlaskiego (LGD „Brama na Podlasie”, LGD „ Szlak Tatarski”, LGD „Puszcza Knyszyńska”) oraz jednym LGD z województwa warmińsko – mazurskiego (LGD Lider w EGO). Dane powyższe jasno wskazują na posiadanie przez „Suwalsko – Sejneńską” LGD odpowiedniego doświadczenia w zakresie wdrażania Strategii rozwoju lokalnego w formule wielofunduszowego podejścia RLKS. Oprócz własnego doświadczenia siłą LGD jest doświadczenie jej członków.

W skład „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD wchodzi obecnie 17 jednostek samorządowych: 14 gmin wiejskich (Bakałarzewo, Filipów, Jeleniewo, Przerośl, Raczki, Suwałki, Szypliszki, Rutka – Tartak, Wiżajny, Puńsk, Sejny, Giby, Krasnopol, Nowinka), 1 gmina miejska (m. Sejny) oraz 2 powiaty (suwalski i sejneński). Wszystkie te jednostki w latach 2016 -2023 realizowały projekty współfinansowane ze środków EFRROW oraz EFRR uzyskanych w ramach konkursów ogłaszanych przez „Suwalsko – Sejneńską” LGD. Oprócz doświadczonych jednostek samorządowych naszą siłą są również organizacje pozarządowe będące naszymi członkami. W chwili obecnej jest to 11 organizacji z których kilka posiada bardzo duże doświadczenie w pozyskiwaniu środków na realizację działań i projektów na rzecz lokalnych społeczności. Wystarczy wspomnieć, że tylko Stowarzyszenie „Nasza Suwalszczyzna” (dawne LGD) w latach 2016-2022 zrealizowało 21 projektów współfinansowanych z EFS na łączną kwotę ponad 16 mln zł. Większość z tych projektów wdrażana była w partnerstwie.

1.3 Ogólny opis struktury LGD

Od jej założenia „Suwalsko – Sejneńska” LGD sukcesywnie wzmacnia swój potencjał osobowy i organizacyjny dzięki jej inkluzywnemu charakterowi, otwartemu na przystępowanie przedstawicieli i przedstawicielek lokalnej społeczności reprezentującej różne grupy interesu. Obecnie liczba członków LGD wynosi 78 osób reprezentujących różne podmioty, grupy interesów, środowiska społeczne i zawodowe. Tym samym skład członkowski LGD jest reprezentatywny dla lokalnej społeczności 15 gmin objętych LSR. W naszej LGD przedstawiciele sektora publicznego stanowią 31%, społecznego 37% oraz gospodarczego 32%. Jak widać podział ten jest niemal równy i nie ma zagrożenia nawet teoretycznego dla przewagi któregoś z sektorów czy grup interesu. W składzie LGD są również przedstawiciele grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR na lata 2023-2029, w tym 3 osoby to ludzie młodzi do 25 roku życia (jedna z nich jest od roku 2023 również członkiem zarządu LGD), 8 powyżej 60 roku życia (w tym jeden członek zarządu LGD, dwóch członków Rady), 23 to kobiety, 3 osoby to softysy zaś 4 osoby spełniają warunki dla określenia ich jako właściciele małych gospodarstw rolnych.

1.4 Ogólna informacja o składzie organu decyzyjnego

Skład organu decyzyjnego – Rady – również jest odzwierciedleniem inkluzywnego i równościowego charakteru LGD. Aby zapewnić wybór operacji bez dominacji jakiegokolwiek grupy interesu (powyżej 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji przez jedną grupę) i unikanie konfliktu interesów Regulamin Rady LGD zakłada prowadzenie tzw. rejestru interesów członków Rady, który pozwala wychwycić powiązania branżowe, osobowe i sektorowe poszczególnych członków. Tym samym zachowany jest warunek wyboru operacji wskazujący, że ani władze publiczne, ani żadna pojedyncza grupa interesu, nie kontroluje procesu podejmowania decyzji o co dbamy również podczas poszczególnych posiedzeń tego organu zgodnie z Regulaminem Rady.

1.5 Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

W strukturze organizacyjnej „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD funkcjonują cztery statutowe organy: Walne Zebranie Członków, Zarząd, Komisja Rewizyjna oraz Rada których kadencja jest sześcioletnia. Jedna osoba nie może być członkiem więcej niż jednego organu statutowego (Zarządu, Rady lub Komisji Rewizyjnej). Celem zapewnienia wysokiej jakości procesu oceny i wyboru operacji zarówno tych konkursowych, jak i grantowych oraz własnych, LGD posiada odpowiednie procedury, według których Rada będzie dokonywała wyboru i oceny operacji w ramach LSR oraz regulamin organu decyzyjnego (opracowywany i zatwierdzany przez Zarząd). W chwili obecnej 8 z 9 radnych posiada ponad pięcioletnie doświadczenie w zakresie oceny i wyboru operacji zaś 5 z nich również w wdrażaniu projektów współfinansowanych ze środków publicznych. Daje to gwarancję rzetelności i fachowości procesu wyborów projektów tak obecnie jak i w przyszłości. Funkcjonowanie bieżące LGD wspierane jest przez Biuro LGD prowadzące pod nadzorem Zarządu. Przyjęty przez Zarząd Regulamin Biura LGD określa szczegółowo podział zadań pracowników biura, a także zapewnia adekwatność wymagań przypisanych poszczególnym stanowiskom do przewidzianych obowiązków. W ramach obowiązków służbowych pracownicy LGD zobligowani są do świadczenia usług doradczych na rzecz potencjalnych wnioskodawców zarówno na etapie aplikowania o środki, jak i realizacji projektów oraz ich rozliczenia. W ramach tych obowiązków pracownicy biura mają też za zadanie animować powiązania partnerskie, rozumiejąc ich wagę dla zrównoważonego rozwoju terenu objętego LSR. W okresie wdrażania LSR 2016-2023 udało się nam doprowadzić do złożenia 32 projektów partnerskich w których w większości rolę animującą spełniali właśnie pracownicy biura LGD. Rozwiązania stosowane w zakresie zarządzania Lokalną Grupą Działania opierają się przede wszystkim na głębokim partnerstwie i współpracy z wszystkimi sektorami oraz grupami interesariuszy zidentyfikowanymi na terenie wdrażania LSR.

Zasady partnerskiej współpracy LGD z członkami LGD:

Partnerstwo lokalne, funkcjonując nieprzerwalnie od 2015r. w oparciu o wieloletnie doświadczenie w współpracy oraz przyjęty model opierający się na 7 zasadach podejścia LEADER, koncentruje swoje działania na partnerskim wdrażaniu LSR. Udział lokalnych podmiotów (społecznych, publicznych i gospodarczych) we wdrażaniu LSR wyraża się zaangażowaniem społecznym zarówno na etapie przygotowania LSR (opis - rozdział III) jak i jej bieżącego wdrażania. „Suwalsko – Sejneńska” LGD we wdrażaniu LSR na lata 2023-2029 posłuży się szeregiem wypracowanych i sprawdzonych działań, kanałów komunikacyjnych i procedur. Dzięki nim zapewnione zostanie na bieżąco uczestnictwo członków społeczności gwarantującej trafność, adekwatność, odpowiedzialność i efektywność wdrażania LSR. Odbywać się to będzie poprzez działania na rzecz:

1. identyfikowania potencjalnych nowych członków, partnerów LGD, grup interesariuszy – opis: Plan Komunikacji);
2. poszerzania i pogłębiania zaangażowania lokalnej społeczności i zachęcania do udziału we wdrażaniu LSR (m.in. promocja konkursów/konsultacje harmonogramów/konsultacje zapisów LSR) – opis Plan komunikacji;
3. dalsze pogłębianie współpracy i zaangażowanie członków LGD w realizację LSR

Osiągnięte zostanie to poprzez działania ujęte w tabeli 1.

Lp.	Zasada funkcjonowania LGD potwierdzająca pogłębione partnerstwo oraz skuteczną komunikację.	Uzasadnienie
1	Częste korzystanie z możliwości kolegiального podejmowania decyzji.	Wszystkie najważniejsze dokumenty regulujące pracę LGD, niezależnie czy uchwalane są przez Walne Zebranie Członków czy Zarząd zawsze poddawane są szerokim konsultacjom społecznym w których udział nie jest ograniczony jedynie do członków LGD. Daje to realny wpływ lokalnej społeczności na kształt i rodzaj działań podejmowanych przez LGD. Najważniejsze dokumenty dotyczące wdrażania samej LSR – dokument Strategii i lokalne kryteria wyboru operacji przyjmowane są przez najbardziej kolegialny organ tj. Walne Zebranie Członków.
2	Stosowanie różnorodnych, przyjaznych dla odbiorcy form komunikacji.	Zespół roboczy ds. opracowania LSR we współpracy z Zarządkiem LGD opracował dokument <i>Plan Komunikacji</i> w ramach którego opracowania przeprowadzono ankietowanie elektroniczne i w formie papierowej oraz rozmowy telefoniczne w celu pozyskania informacji o preferowanej formie kontaktu z daną osobą czy grupą osób.

		<p>Zestawienie pozyskanych informacji pokazało, iż preferowane są różnorodne formy kontaktu: kontakt osobisty, kontakt telefoniczny, kontakt SMS, kontakt mail, kontakt za pośrednictwem aplikacji społecznościowych. Plan Komunikacji zakłada użycie wszystkich wyżej wymienionych form zaś ich dobór zależy od różnorodnych czynników takich jak grupa docelowa, rodzaj komunikatu, przewidywany konieczny czas na reakcję odbiorcy itp. Za każdym razem podczas wdrażania działań komunikacyjnych będziemy starać się o pozyskanie informacji zwrotnej co do jakości i przyjazności komunikatu jak i kanału jego dostarczenia.</p> <p>W samej LGD, wśród członków skupionych w Stowarzyszeniu, już od 2017 roku głównym źródłem komunikacji są wiadomości e-mail, sms oraz kontakt telefoniczny. Za każdym razem stosowane są minimum 2 z 3 powyżej wymienionych tak aby mieć pewność dotarcia informacji do odbiorcy. Dublowanie kanałów komunikacji w celu poprawy skuteczności komunikatu stosowane będzie również w kolejnych latach zarówno w ramach komunikacji wewnątrz LGD jak i na potrzeby informacji płynącej na zewnątrz.</p>
3	Otwartość na zgłaszanie nowych pomysłów/inicjatyw dot. funkcjonowania LGD i wdrażania LSR oraz stosowanie zachęt w tym zakresie.	<p>„Suwalsko – Sejneńska” LGD zawsze była i nadal jest otwarta na nowe pomysły zarówno w zakresie funkcjonowania samej grupy jak i wdrażania LSR. W tym celu na stronie internetowej LGD funkcjonuje ankieta ewaluacyjna dot. oceny tych zakresów z możliwością zgłaszania potrzebnych zmian i innych uwag. Również na każdym Walnym Zebraniu Członków, zarówno członkowie jak i obserwatorzy nie będący członkami LGD mogą takie uwagi wnosić w ramach tzw. wolnych wniosków. Zaproponowane zmiany zawsze są następnie poddawane społecznym konsultacjom trwającym minimum 14 dni. Również w ramach pracy biura LGD pracownicy zbierają uwagi w tych zakresach, które następnie są przedstawiane organom kolegialnym (Zarząd i Walne Zebranie Członków). Na etapie tworzenia niniejszej LSR podczas odbywanych minimum 2 spotkań w każdej z gmin objętych Strategią również pozyskaliśmy cenne informacje na temat oceny funkcjonowania LGD i możliwych zmian w procesie wdrażania LSR tak aby uczynić go jak najbardziej przyjaznym dla wnioskodawców i całej społeczności terenu objętego Strategią.</p>
4	Możliwość powołania zespołów doradczych ds. osób młodych, seniorów oraz innych spraw, które wymagałyby ich powołania	<p>Zgodnie z paragrafem 9 Statutu LGD w celu skutecznej realizacji LSR Zarząd może powołać zespoły doradcze i robocze ds. młodzieży i seniorów w skład, których wejdą odpowiednio przedstawiciele osób do 25 roku życia oraz przedstawiciele osób powyżej 60 roku życia. W przypadku stwierdzenia innych obszarów problemowych wymagających powołania takich zespołów, Zarząd podejmie decyzję o ich powołaniu i zapewni odpowiednią reprezentację przedstawicielską.</p>
5	Aby zwołać Walne Zebranie Członków wystarczy inicjatywa 1/3 członków LGD	Zapis w Statucie – paragraf 21

1.6 Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD z podaniem sposobu ich uchwalania i aktualizacji oraz opisem głównych kwestii, które są w nich zawarte.

Lp.	Dokument	Sposób uchwalania i aktualizacji	Opis głównych kwestii zawartych w dokumencie.
1.	Statut „Suwalsko – Sejneńskiej” Lokalnej Grupy działania	Uchwalany i aktualizowany przez Walne Zebranie Członków zwykłą większością głosów po wymagalnych konsultacjach społecznych w tym wśród członków LGD	Statut reguluje najważniejsze kwestie przewidziane w Ustawie z dn. 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2020 poz.2261) nazwę stowarzyszenia, teren działania i siedzibę stowarzyszenia, cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa, a także wskazuje władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje, sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, zasady dokonywania zmian statutu, sposób rozwiązania się stowarzyszenia.
2.	Regulamin Rady LGD	Uchwalany i aktualizowany przez Zarząd zwykłą większością głosów po wymagalnych konsultacjach społecznych w tym wśród członków LGD	Regulamin określa organizację wewnętrzną i tryb pracy Rady LGD. Zawiera przede wszystkim: szczegółowe kompetencje Rady, szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń Rady, szczegółowe rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji (sposób wyłączenia członka organu z oceny), szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego,

			zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego.
3.	Regulamin Biura „Suwalsko – Sejneńska” LGD	Uchwalany i aktualizowany przez Zarząd zwykłą większością głosów po wymagalnych konsultacjach społecznych w tym wśród członków LGD	Regulamin określa zasady funkcjonowania Biura stowarzyszenia, w tym: uprawnienia poszczególnych pracowników biura, strukturę organizacyjną biura, podział zadań (oraz metody pomiaru) w zakresie doradztwa, animacji lokalnej i współpracy, zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników, zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych.
4	Regulamin Zarządu „Suwalsko – Sejneńska” LGD	Uchwalany i aktualizowany przez Zarząd zwykłą większością głosów po wymagalnych konsultacjach społecznych w tym wśród członków LGD	Regulamin określa zasady funkcjonowania Zarządu LGD w tym: - kompetencje i zadania Zarządu - sposób reprezentacji organu - sposób zwoływania i procedowania zebrań Zarządu
5	Regulamin Komisji Rewizyjnej „Suwalsko – Sejneńska” LGD	Uchwalany i aktualizowany przez Zarząd zwykłą większością głosów po wymagalnych konsultacjach społecznych w tym wśród członków LGD	Regulamin określa zasady funkcjonowania Komisji Rewizyjnej LGD w tym: - kompetencje i zadania Komisji w zakresie kontroli i nadzoru - sposób reprezentacji organu w kontaktach wewnątrz LGD - sposób zwoływania i procedowania zebrań Komisji
6	Regulamin Walnego Zebrania Członków „Suwalsko – Sejneńska” LGD	Uchwalany i aktualizowany przez Zarząd zwykłą większością głosów po wymagalnych konsultacjach społecznych w tym wśród członków LGD	Regulamin reguluje kwestie zwoływania posiedzeń Walnego Zebrania Członków, prowadzenia głosowania oraz wyborów, podejmowania uchwał, a także zakres zadań komisji, zespołów doradczy oraz prezydium.

Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

2.1 Terytorium i ludność

Lokalna Strategia rozwoju obejmuje ten sam obszar na którym była realizowana poprzednia strategia rozwoju na lata 2014-2020. Obszar LGD obejmuje nadal 15 gmin: 14 gmin wiejskich oraz 1 gminę miejską należące do następujących powiatów:

- augustowskiego: gmina wiejska Nowinka;
- sejneńskiego: gminy wiejskie Puńsk, Sejny, Giby i Krasnopol oraz gminę miejską Sejny;
- suwalskiego: gminy wiejskie Bakałarzewo, Filipów, Jeleniewo, Przerośl, Raczki, Suwałki, Szypliszki, Rutka – Tartak i Wiżajny.

Tabela 1. Gminy, ich typy, obszar liczba ludności w 2020 r.

Jednostka terytorialna	Typ gminy	Powiat	Liczba ludności	Obszar w km ²	Identyfikator jednostki podziału terytorialnego kraju
	-	-	2020 r.		-
Bakałarzewo	wiejska	suwalski	3016	123	201201 2
Filipów	wiejska		4091	151	201202 2
Jeleniewo	wiejska		3154	131	201203 2
Przerośl	wiejska		2820	124	201204 2
Raczki	wiejska		5776	142	201205 2
Rutka - Tartak	wiejska		2287	103	201206 2
Suwałki	wiejska		7904	265	201207 2
Szypliszki	wiejska		3917	156	201208 2
Wiżajny	wiejska		2116	112	201209 2
Giby	wiejska		Sejneński	2566	323
Krasnopol	wiejska	3668		172	200903 2
Puńsk	wiejska	4108		139	200904 2
Sejny	wiejska	5107		217	200905 2
m. Sejny	miejska	3817		4	200901 1
Nowinka	wiejska	augustowski	2896	204	200105 2
RAZEM LGD	-	-	57243	2366	-

Z zestawienia z tabeli pierwszej utworzonej na podstawie danych GUS BDL na dzień 31.12. 2020 r. wynika, że teren objęty LSR przez Stowarzyszenie Suwalsko-Sejneńską Lokalną Grupę Działania zamieszkuje **57243** mieszkańców, co spełnia warunek ludnościowy dla LGD.

Spójność przestrzenna obrazuje mapka

Rys. 1 Obszar „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD na tle województwa podlaskiego

Rys. 2 Obszar „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD
(źródło mapa administracyjna Polski, opracowanie własne)

2.2 Spójność geograficzna i przyrodnicza obszaru LSR

Pod względem geograficznym i przyrodniczym obszar LGD jest bardzo spójny. Według podziału fizjograficznego Pojezierze Suwalskie- tworzą dwa mezoregiony- Pojezierze Zachodniosuwalskie i Pojezierze Wschodniosuwalskie. Znajduje się ono pod przeważającym wpływem arktycznych i kontynentalnych mas powietrza. Właśnie za sprawą arktycznych wpływów region ten należy do najzimniejszych obszarów Polski, zima trwa tu od 100 do 120 dni, a lato najczęściej bywa krótkie i upalne. W ciągu roku odczuwa się silne kontrasty klimatyczne. Ekstremalne temperatury zanotowane na tym terenie to +36°C i -38°C. Roczne sumy opadów wahają się od 550 do 700 mm, a pokrywa śnieżna zalega 76-96 dni w roku. Ze względu na silną amplitudę wiatrów oraz dużą ilość dni słonecznych jest to doskonały teren do rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii. Krajobraz terenu objętego LSR jest zróżnicowany - stopniowo wznosi się od ok. 111 m n.p.m. na południu, do ok. 300 m n.p.m. na północy. Krajobraz ten jest rezultatem ostatniego zlodowacenia zwanego bałtyckim oraz epoki polodowcowej (holocenu). Moreny czołowe w postaci wysokich wzniesień, głębokie rynny lodowcowe, ozy stanowiące wyniesienia o stromych zboczach, przypominające sztucznie usypane wały, różnej wielkości i kształtu wzgórza, największe w Polsce nagromadzenie głazów narzutowych, oczka wytopiskowe to tylko niektóre specyficzne formy krajobrazu tego terenu. Pejzaż ten chroni m.in. Suwalski Park Krajobrazowy- najstarszy w kraju (zał. 1976). Pojezierze suwalskie kojarzone jest przede wszystkim z najgłębszym (108,5 m) jeziorem Niżu Europejskiego - jeziorem Hańcza oraz z największym akwenem regionu (2098,66 ha) z jeziorem Wigry. Na tym obszarze znajduje się 214 jezior o powierzchni powyżej 1 ha. Jeziora mają różnorodny charakter – od typowych, głębokich jezior rynnowych, poprzez morenowe o urozmaiconej linii brzegowej, powstałe przez wytopienie wielkich brył lodu, po oczka i bardzo płytkie, zeutrofizowane i zarastające zbiorniki, powoli zamieniające się w torfowiska. Klejnotami przyrodniczymi są nie tylko jeziora, ale również źródelka i rzeki, w tym największe: Czarna Hańcza i Rospuda. Obszar ten charakteryzuje się dużym bogactwem i wysoką różnorodnością przyrodniczą. Duże znaczenie dla zachowania bogactwa występujących tu gatunków roślin, zwierząt i grzybów ma odmienna rzeźba terenu, zróżnicowane warunki wodne i mikroklimatyczne, mozaikowaty układ gleb, mało intensywna gospodarka rolna, niski stopień chemizacji środowiska i ograniczona w wielu rejonach bezpośrednia presja człowieka. Na terenie LSR opisano ponad 1000 gatunków roślin naczyniowych, w tym wiele rzadkich i chronionych. Na torfowiskach i w niewielkich śródleśnych oczkach

wodnych, zwanych sucha-rami, spotkać można przedstawicieli roślin drapieżnych, takich jak: rosiczka okrągłolistna, rosiczka długolistna, rosiczka pośrednia, płycacz zwyczajny, płycacz średni, płycacz drobny, aldrowanda pęcherzykowata i tłustosz pospolity. Flora storczyków tego regionu liczy sobie ponad 20 gatunków, zaliczamy do niej m.in: obuwik pospolity, podkolan biały żłobik, wątlík błotny, lipiennik, literę jajowatą i listerę sercowatą.

W rzekach spotykane są liczne gatunki ryb, w tym charakterystyczne dla wód czystych, jak np. pstrąg potokowy. Liczne jeziora zamieszkiwane są przez takie gatunki, jak: sieja, sielawa, troć jeziorowa, stynka i głowacz przegopłety.

2.3 Formy ochrony przyrody

Ważną rolę w zachowaniu najcenniejszych walorów przyrodniczych terenu spełniają obszary chronione w tym

- Wigierskiego Parku Narodowego - Powierzchnia całkowita wynosi 15089,75 ha.
- Suwalskiego Parku Krajobrazowego - Powierzchnia całkowita wynosi 6337,66 ha.
- Obszar ten jest także Obszarem Natura 2000 objęty różnymi formami ochrony, którego tereny przenikają się wzajemnie, a w którego skład wchodzi obszary ze wszystkich gmin objętych tą strategią rozwoju. I tak możemy wyróżnić następujące obszary chronione wg nazw:

Pojezierze Sejneńskie: powierzchnia 13 630,9400 ha-teren gmin: Krasnopol, Giby, Puńsk, Suwałki (gmina wiejska), Sejny (gmina wiejska),

Dolina Szeszupy: powierzchnia 1 701,3500 ha- teren gminy: Rutka-Tartak,

Jeleniewo: powierzchnia 5 910,0700 ha-teren gmin: Szypliszki, Rutka-Tartak, Filipów, Przerośl, Jeleniewo, Suwałki (gmina wiejska),

Dolina Górnej Rospudy: powierzchnia 4 070,6900 ha- teren gmin: Filipów, Bakałarzewo, Raczki, Przerośl,

Puszcza Augustowska: powierzchnia 134 377,7300 ha- teren gmin: Krasnopol Giby, Suwałki (gmina miejska), Sejny (gmina wiejska), Nowinka, Raczki, Suwałki (gmina wiejska) oraz poza obszarem LSR Płaska, Augustów (gmina miejska), Sztabin, Lipsk (gmina miejsko-wiejska), Augustów (gmina wiejska)

Ostoja Wigierska: powierzchnia 16 072,1100 ha - teren gmin: Krasnopol, Giby, Suwałki (gmina miejska), Nowinka, Suwałki (gmina wiejska)

Ostoja Augustowska: powierzchnia 107 068,7400 ha- teren gmin: Krasnopol, Giby, Suwałki (gmina miejska), Nowinka, Raczki, Suwałki (gmina wiejska) Sejny (gmina wiejska) oraz poza obszarem Lipsk (gmina miejsko-wiejska), Augustów (gmina wiejska), Płaska, Augustów (gmina miejska), Sztabin,

Torfowiska Gór Sudawskich: powierzchnia 98,5100 ha- teren gmin: Rutka-Tartak, Wiżajny,

Jednostka terytorialna	Obszary prawnie chronione			Formy ochrony			
	2006	2013	2020	Gminy objęte Naturą 2000	Parki narodowe	Rezerваты przyrody	Parki krajobrazowe
Woj. podlaskie	644996,2	646091,4	638380	+	92180,05	23702,81	86566,05
Bakałarzewo	4050	4053,8	3330,01	+	0	3,38	0
Filipów	8700	8700	8285,71	+	0	0	0
Jeleniewo	10655	10655	11453,51	+	0	65,92	3901,16
Przerośl	7407	7407	7328,96	+	0	305,2	802,36
Raczki	6400	6400	6193,35	+	0	0	0
Rutka - Tartak	7390	7390	7617,39	+	0	0	832,13
Suwałki	13986,9	14014,3	18708,5	+	7981,31	0	0
Szypliszki	5650	5650	4964,51	+	0	0	0
Wiżajny	9121	9121	9795,31	+	0	0	802,01
Giby	19580,3	19574,3	18501,49	+	3768,46	24,46	0

Krasnopol	14095,9	14074,3	13455,95	+	1425,85	56,13	0
Puńsk	3550	3550	4008,51	+	0	0,9	0
Sejny obszar wiejski	14850,3	14850,3	14438,62	+	0	475,58	0
Nowinka	17076,4	17157,4	17217,97	+	1914,13	715,31	0
RAZEM LGD	142513	142597	145299,8		15089,75	1646,88	6337,66

2.4 Spójność historyczna i kulturowa

Obszar działania Suwalsko – Sejneńskiej LGD w całości leży w granicach terenu określonego występującą współcześnie i powszechnie używaną nazwą Suwalszczyzna. Suwalszczyzna jest krainą historyczną, nie jednostką podziału terytorialnego, można jednak wyznaczyć jej granice dość precyzyjnie, ponieważ pokrywają się z obecnymi lub dawnymi podziałami administracyjnymi, głównie z granicami państwowymi. A to z kolei sprzyjało podobnemu ukształtowaniu się historycznemu i kulturowemu. Do Suwalszczyzny zaliczane są leżące w województwie podlaskim powiaty suwalski, sejneński i augustowski a największym miastem są Suwałki. Traktując obszary powiatów jako subregiony Suwalszczyzny można zaobserwować proces autonomizacji mający swój wyraz w dążeniu do podziału w nazewnictwie na Suwalszczyznę, Sejneńszczyznę czy Augustowszczyznę a w ślad za tym podkreślanie szczególnych walorów każdego subregionu. Tak jak wspólną historią region ten jest odrębnym obszarem etnokulturowym, czytelnie odróżniającym się od wszystkich sąsiednich regionów. Suwalszczyzna jest obszarem wielokulturowym. Przez ostatnie stulecia, oprócz polskiej tradycji północnomazowieckiej, litewskiej, czarnoruskiej i mazurskiej (z czytelnymi elementami tradycji niemieckiej) — dochodziły tradycje Rosjan — staroobrzędowców i Żydów zamieszkujących do 1939 r. miasta i większe skupiska wiejskie.

Historia powiązała ze sobą w szczególny sposób Litwinów i Polaków – poprzez panującą dynastię, wspólne państwo i religię zbliżyła narody także pod względem kulturowym. Zawitości losów historii i wynikające z nich uregulowania graniczne spowodowały, że w granicach Litwy znalazło się wiele osób narodowości polskiej, a w granicach Polski Litwinów, skupionych w kilku przygranicznych gminach, wchodzących w skład opisywanego obszaru. Ze względu na tę mozaikę etnokulturową, region ten ma wielkie szanse na rozwój oparty na dobrach kultury, tak materialnej jak i duchowej. Mieszkańcy opisywanego terenu kultywują tradycje, obrzędy i uroczystości, związane z kalendarzem religijnym oraz z warsztatem pracy i miejscem zamieszkania ludności np.: z Nocą Świętojańską, herodami, kołędnikami, dożynkami czy też odpustami. Kultywowanie tradycji przez mniejszości narodowe sprzyjają tworzeniu ogólnego wizerunku życia kulturalnego na obszarze przygranicza. Prowadzą tu działalność organizacje kulturalne, znane nie tylko w Polsce ale i za granicą np.: Ośrodek "Pogranicze – sztuk, kultur, narodów" – prowadzące szeroką działalność kulturowo-artystyczną, Centrum Dokumentacji Kultury Pogranicza Europy Środkowo-Wschodniej gromadzące zbiory dotyczące praw człowieka, mniejszości narodowych, tolerancji, tożsamości, kultur i religii, regionalizmu i wielokulturowości na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej, Stowarzyszenie "Euroregion Niemen" - działa z uwzględnieniem specyfiki położenia regionu w obszarze styku granic Polski, Litwy, Białorusi, Rosji oraz szans, jakie to położenie stwarza dla wszystkich czterech stron. Fundacja im. Antanasa Baranuskasa „Dom Litewski” – centrum kultury litewskiej w Sejnach Sejneńskie Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Nie zanika tu rękodzieło i sztuka ludowa. Najbardziej rozpowszechnione jest plecionkarstwo, zwłaszcza najróżnorodniejszych koszy - z wikliny, korzeni, słomy, deszczutek. Gospodynie domowe uprawiają też (choć coraz rzadziej) tkactwo. Powstają więc na krosnach tkaniny dekoracyjne, narzuty, dywany. Nie ginie obyczaj malowania wielkanocnych pisanek. W wielu miejscowościach Suwalszczyzny działają wokalnie-taneczne zespoły ludowe. Wielką aktywność kulturową wykazują Litwini. Wielu z nich uczestniczy w amatorskiej działalności artystycznej, pielęgnuje kulturę i tradycje przodków. Przy Domu Kultury Litewskiej w Puńsku działają zespoły folklorystyczne, grupy taneczne. Kolejnym spójnym elementem obszaru jest niepowtarzalny charakter kuchni regionalnej (interesujący wygląd, egzotyczne nazwy, wyszukany smak), których nie odnajdzie się w menu w innych częściach Polski. Kartacze, babka

ziemniaczana, soczewiaki, chesaki, sękacz i wiele innych. Ze względu na klimat dania tradycyjnej kuchni Suwalszczyzny musiały być "konkretne", aby dawać siłę do pracy w surowym klimacie, nierzadko oddalone od siebie czerpały z tego, co udało się wyhodować samemu. To proste potrawy, których skład bazuje na czterech produktach: ziemniaku, mięsie, mące i jajkach. Dominują więc ziemniaki i inne warzywa, mięso, mąka, jaja, miód, owoce. Tradycyjne dania kuchni Suwalszczyzny na pewno nie należą do dietetycznych. Potrawy są sycące, często obficie okraszone tłuszczem ze skwarkami i słoninką. Tym co charakteryzuje obszar realizacji LSR jest również duża, zważywszy na burzliwe dzieje regionu, ilość pozostałych obiektów zabytkowych. Ze względu na bogatą i złożoną historię oraz wielokulturową i unikalną tradycję obszar ten posiada znaczne zasoby dziedzictwa historycznego i kulturowego. Stanowią one istotny element wzbogacający atrakcyjność turystyczną obszaru LGD. Ważnym elementem struktury kulturowej są obiekty architektury i budownictwa wpisane do rejestru zabytków. Na dzień 30.12.2020 roku do rejestru Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wpisanych było 261 pozycji zabytków nieruchomości oraz 421 obiektów ruchomych. Stan ich zachowania pozostawia wiele do życzenia - w stanie dobrym jest niecałe 11% z nich, zaś aż 52% wymaga drobnych napraw. Ze względu na szczupłe środki, które w ramach LSR możemy przeznaczyć na ochronę obiektów zabytkowych, po konsultacjach z przedstawicielami JST oraz organizacji zajmujących się zachowaniem dziedzictwa kulturowego regionu, zdecydowaliśmy o przeznaczeniu tych środków na ochronę zabytków ruchomych. Gminy objęte LSR mają bardzo zbliżone warunki przyrodnicze, kulturowe i gospodarcze. Zmagają się z podobnymi problemami gospodarczymi i społecznymi. Posiadają na podobnym poziomie rozwiniętą infrastrukturę publiczną i turystyczną.

Ze względu na bardzo dużą spójność terytorialną, przyrodniczą i kulturową wykazaną powyżej oraz w rozdziale IV gospodarczą i społeczną zaprojektowana LSR przewiduje realizację na całym obszarze każdego z dostępnych funduszy z których ma być współfinansowana.

Wszystkie wymienione powyżej walory czynią ten region atrakcyjnym przyrodniczo i inwestycyjnie w zakresie nieuciążliwych dla środowiska typów działalności gospodarczej. Pomimo wielu inwestycji nadal mieszkańcy wskazują duże braki w infrastrukturze, promocji, edukacji oraz szeroko rozumianych usługach.

[Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR](#)

[3.1 Udział społeczności w przygotowanie LSR](#)

Zgodnie z wymogami wniosku o wsparcie przygotowawcze, wnioskami płynącymi z ewaluacji końcowej LSR na lata 2014-2020 a także w zgodzie z ideą inicjatywy LEADER LGD podjęto się partycypacyjnego sposobu przygotowania LSR, czyli włączania mieszkańców na każdym kluczowym etapie tworzenia, co pozwoliło zachować ciągłość procesu tworzenia dokumentu oraz transparentność jego powstawania. Partycypacyjny charakter procesu tworzenia strategii jest bardzo ważny dla naszej LGD ponieważ poprzez głębokie włączenie mieszkańców w proces decyzyjny, przypisuje się im jednocześnie rolę realnych współtwórców koncepcji rozwoju obszaru LSR. Wdrażanie LSR ma również partycypacyjny charakter albowiem większość członków naszej LGD to mieszkańcy obszaru LSR, którzy współpracują na zasadzie pogłębionego partnerstwa, które opisano w rozdziale I. Zmiany LSR tak jak i do tej pory również w przyszłości wymagały będą konsultacji z mieszkańcami (za wyjątkiem zmian wynikających z zmian przepisów prawa). Do opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD wykorzystano liczne dane i wnioski zebrane w ramach szerokich konsultacji społecznych prowadzonych w okresie od maja 2022 r. do czerwca 2023 r. Na każdym kluczowym etapie przygotowywania LSR starano się o jak najszersze zaangażowanie społeczności lokalnej. W proces opracowania LSR zostali zaangażowani przedstawiciele różnych środowisk reprezentujących odmienne często interesy, w celu wypracowania wspólnych celów oraz metod ich osiągnięcia dla całej społeczności objętej LSR. Na kanwie doświadczeń związanych z przygotowywaniem LSR 2014-2020 powołano w kwietniu 2022r. Zespół roboczy ds. opracowywania LSR, w skład którego weszli pracownicy biura LGD, członkowie Zarządu, Rady oraz członkowie LGD. Zespół działał w składzie ośmioosobowym. W składzie zespołu znalazły się osoby reprezentujące wszystkie grupy interesów sektorowych: przedsiębiorcy, władza publiczna oraz przedstawiciele sektora społecznego, zróżnicowani ze względu na płeć (po 4 osoby), wiek (2 osoby po 60 r. życia oraz jedna osoba w wieku do 25 lat) jednak wszyscy z doświadczeniem w opracowywaniu lub wdrażaniu rozwojowych dokumentów planistycznych.

Bezpośrednią kontrolę nad opracowywaniem LSR sprawował Zarząd LGD. Poniższa tabela przedstawia przebieg konsultacji ze społecznością lokalną. Ogromne znaczenie miał udział członków LGD w partycypacyjnym przygotowaniu LSR, co potwierdza iż relacje między członkami oparte są na pogłębionym partnerstwie oraz chęci dalszego współdziałania i realizacji niniejszej strategii. Wszelkiego rodzaju informacje o konsultacjach dotyczących projektowania LSR na poszczególnych etapach były zamieszczane na stronach internetowych LGD, tablicach ogłoszeń a także na słupach ogłoszeniowych. Do wszystkich członków LGD w tym gmin wysyłane były informacje o spotkaniach w formie mailowej z prośbą o ich upowszechnienie. Zaproszenie na spotkania w poszczególnych gminach opublikowane zostało również w lokalnych mediach elektronicznych oraz w lokalnym radiu – 10 emisji. Warto podkreślić iż informacje o konsultacjach były rozpowszechniane w social media m.in. poprzez udostępniania na prywatnych profilach naszych członków na Facebooku (co pozwoliło uzyskać bardzo szerokie osiągnięcia w dotarciu do mieszkańców). Zaangażowanie członków LGD było widoczne również poprzez udział w spotkaniach indywidualnych (w punkcie konsultacyjnym) i grupowych.

Cały proces przygotowywania niniejszej LSR uwidoczniiony jest na stronie www.su-se.pl w zakładce *Wsparcie przygotowawcze oraz Aktualności*.

Tabela 1 Przebieg konsultacji LSR.

Przebieg przeprowadzenia konsultacji LSR ze społecznością lokalną					
Lp.	Partycypacyjna metoda/platforma/narzędzie konsultacji	Dane/wnioski	Dokonana analiza przyjęcia/odrzućenia wniosków z konsultacji	Wykorzystanie danych z konsultacji społecznych do opracowania LSR (wskazanie rozdziału LSR)	Reprezentowane strony (uczestnicy)
Etap 1. Definiowanie potrzeb i problemów (tzw. partycypacyjna diagnoza)					
1.1.	Badania ankietowe na etapie ewaluacji LSR 2015-2022	Wnioski z ewaluacji wykorzystano do opracowania materiałów szkoleniowych na spotkania konsultacyjne w tym ankiet.	Przyjęcie wniosków do opracowania formularza ankiety na spotkania konsultacyjne	I - Charakterystyka partnerstwa lokalnego IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR,	Ankieta skierowana do wszystkich mieszkańców obszaru LGD (rok 2022)
1.2.	Spotkania konsultacyjne w każdej gminie członkowskiej (15 spotkań)	Spotkania poświęcone były w szczególności analizie mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń, analizie potrzeb rozwojowych i potencjału obszaru, oraz planowanych działań i oczekiwań w nowej perspektywie finansowej. W trakcie spotkań przedstawiano założenia nowej perspektywy finansowanej na lata 2023-2029 oraz prowadzono część warsztatową na której zebrani mogli wypowiedzieć się w kwestii jakości życia na terenie swojej gminy/miejscowości, wskazać główne czynniki hamujące rozwój ale i mu sprzyjające, określić grupy osób w gorszym położeniu. Na spotkaniach wskazywano na główne problemy w zakresie starzejącego społeczeństwa, małej konkurencyjności gospodarki, odpływu ludzi młodych, braku miejsc spotkań dla mieszkańców (w szczególności dzieci, młodzieży ale i seniorów),	Przyjęto wszystkie ankiety do analizy oraz zebrane wnioski ze spotkań.	I - Charakterystyka partnerstwa lokalnego IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, VI- Cele i wskaźniki	W spotkaniach udział wzięło 135 osób. Mieszkańcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, KGW, OSP, rolnicy, przedsiębiorcy, przedstawiciele jst, nauczyciele, uczniowie, seniorzy. Bakałarzewo 06.06.2022 Jeleniewo 08.06.2022 Przerośl 09.06.2022 Wiżajny 10.06.2022 Rutka – Tartak 13.06.2022 Suwałki 14.06.2022 Szypliszki 15.06.2022 Raczki 20.06.2022 Giby 21.06.2022 Krasnopol 22.06.2022 Sejny 24.06.2022 m. Sejny 27.06.2022

		zagrożenia wykluczeniem społecznym osób ubogich i słabo wykształconych. Najczęściej jako grupy osób w niekorzystnej sytuacji wskazywano osoby młode, seniorów, rolników których wielkość gospodarstwa nie pozwala na życie jedynie z roli, osoby ubogie.			Nowinka 28.06.2022 Filipów 29.06.2022 Puńsk 30.06.2022
1.3	Punkt konsultacyjny po spotkaniach w gminach	Ze względu na fakt, iż część osób nie mogła przybyć na spotkania w formie warsztatowej po każdym takim spotkaniu osoby prowadzące spotkania pozostawały jeszcze od 1 do 2 godzin w oczekiwaniu na osoby chcące się spotkać indywidualnie. Forma ta jest również odpowiedniejsza dla osób, które mają problem z wyrażaniem swoich myśli i poglądów na forum publicznym.	Przyjęto wszystkie wnioski do analizy	I - Charakterystyka partnerstwa lokalnego IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, VI- Cele i wskaźniki	Mieszkańcy gmin objętych Lokalną Strategią Rozwoju. W konsultacjach wzięło udział 21 osób.
1.4.	Badanie potrzeb mieszkańców obszaru LGD – ankieta nr 1 online	Osoby wypełniające ankietę wskazały: mocne i słabe strony obszaru LGD oraz szanse i zagrożenia dla rozwoju, największe problemy obszaru, grupy społeczne, które należy wspierać wdrażając nową strategię, dziedziny życia społeczno-gospodarczego, na które przeznaczyć środki w LSR na lata 2023 - 2027.	Przyjęto wszystkie ankiety do analizy, dzięki której pozyskano informację o największych problemach, osobach w niekorzystnej sytuacji.	IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, VI- Cele i wskaźniki	Mieszkańcy gmin objętych Lokalną Strategią Rozwoju. W badaniu wzięło udział 163 osoby w elektronicznej w tym 45,2% kobiet. Ankieta udostępniona na stronie internetowej LGD, linki do niej przekazane wszystkim członkom LGD w tym gminom członkowskim z prośbą o jej upowszechnienie Nie stwierdzono żadnych ograniczeń w przekazie za pośrednictwem internetu, w tym mediów społecznościowych.
1.5.	Punkt konsultacyjny w biurze LGD	W ramach funkcjonujących punktów konsultacyjnych (Suwałki, Sejny) w godz. pracy biur tj. 7.30-15.30 pozyskiwano ankiety dot. potrzeb mieszkańców, przeprowadzono wywiady indywidualne.	Przyjęto wszystkie wnioski z konsultacji do analizy	I - Charakterystyka partnerstwa lokalnego II - Charakterystyka obszaru u ludności objętej wdrażaniem LSR IV - Analiza potrzeb i	Punkt był ogólnodostępny, w konsultacjach uczestniczyli mieszkańcy, przedstawiciele samorządów, członkowie KGW, OSP, przedsiębiorcy. Informacja o możliwości konsultowania zapisów LSR w punkcie konsultacyjnym zostały zamieszczone na stronie internetowej LGD oraz w mediach elektronicznych. Z tej formy konsultacji skorzystało w miesiącach czerwiec – sierpień 2022 – 32 osoby

				potencjału LSR	
<p>Podsumowanie etapu 1. Zebrane dane ankietowe w ramach ewaluacji były podstawą do opracowania założeń ankiet w zakresie poznania potrzeb oraz problemów mieszkańców, które były zbierane podczas za pośrednictwem strony internetowej www.su-se.pl. Linki do ankiet były również udostępniane w mediach społecznościowych oraz na stronie lokalnego medium elektronicznego – portalu niebywalesuwalki.pl. Spotkania w gminach członkowskich pozwoliły poznać najważniejsze potrzeby i problemy mieszkańców. Mieszkańcy pracowali w formie warsztatowej, sformułowali najważniejsze problemy: odpływ ludzi młodych, starzejące się społeczeństwo, brak atrakcyjnych miejsc pracy, słabe zaangażowanie mieszkańców w życie społeczne (np. mała aktywność społeczna, niski poziom inicjatyw społecznych i zaangażowania społecznego w ogóle). Podjęto również próbę zdefiniowania wstępnych celów LSR. Mając na względzie partnerskie podejście podczas organizowanych spotkań zachęcano mieszkańców już tym na etapie opracowywania LSR do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw/pomysłów na przyszłe działania, tak aby na tej podstawie określić największe zapotrzebowanie społeczne). Na każdym kroku konsultacji LGD zachęcało do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw i pomysłów co cieszyło się dużym zainteresowaniem. Przeprowadzone działania w ramach pierwszego etapu dały podstawy do przeprowadzenia etapu 2 czyli określenia celów LSR. Zespół ds. opracowania LSR wszystkie dane pozyskane w ramach powyższego etapu wykorzystał do opracowania LSR.</p>					
<p>Etap 2. Określanie celów i ich hierarchii</p>					
2.1.	Spotkania konsultacyjne w każdej gminie członkowskiej (16 spotkań)	Spotkanie poświęcone było omówieniu planowanych zakresów w ramach EFRR, EFS+, PSWPR. Zebrane wnioski dotyczące diagnozy zostały w kolejnym etapie połączone z wynikami badania ankietowego. Wnioski ze spotkań pozwoliły na sformułowanie brzmienia oraz hierarchii celów wraz z potencjalnymi typami przedsięwzięć. Ponadto zaprezentowano cele w odniesieniu do niwelowania problemów społecznych z którymi boryka się obszar LGD, a także wskazano konieczność wsparcia osób w niekorzystnej sytuacji. W trakcie spotkań wypełniono ankiety w wersji papierowej dotyczące najważniejszych zakresów działań planowanych do realizacji (uzyskano 420 szt. ankiet).	Przyjęto wszystkie wnioski ze spotkań m.in. konieczność wsparcia seniorów poprzez działania animujące, opiekuńcze, wsparcia dzieci i młodzieży (do 25 r. życia) w ramach działań włączających i edukacyjnych	I - Charakterystyka partnerstwa lokalnego IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, VI- Cele i wskaźniki	W spotkaniach udział wzięło 545 osób. Mieszkańcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, KGW, OSP, rolnicy, przedsiębiorcy, przedstawiciele jst, nauczyciele, uczniowie, seniorzy. Rutka - Tartak 28.09.2022 Krasnopol 07.10.2022 Jeleniewo 14.10.2022 Suwałki 25.10.2022 Przerośl 27.10.2022 Puńsk 27.10.2022 Szypliszki 28.10.2022 m. Sejny 31.10.2022 Giby 04.11.2022 Filipów 18.11.2022 Sejny 28.11.2022 Bakałarzewo 29.11.2022 Raczkki 29.11.2022 Wiżajny 22.12.2022 Nowinka 28.12.2022 Sejny (na prośbę starosty sejneńskiego – spotkanie dodatkowe) – 02.12.2022
2.2	Punkt konsultacyjny po spotkaniach w gminach	Ze względu na fakt, iż część osób nie mogła przybyć na spotkania w godzinach ich trwania po każdym takim spotkaniu osoby prowadzące spotkania pozostawały jeszcze od 1 do 2 godzin w oczekiwaniu na osoby chcące się spotkać indywidualnie. Forma ta jest również	Przyjęto wszystkie wnioski do analizy	I - Charakterystyka partnerstwa lokalnego IV - Analiza potrzeb i	Mieszkańcy gmin objętych Lokalną Strategią Rozwoju. W konsultacjach wzięło udział 12 osób.

		odpowiedniejsza dla osób, które mają problem z wyrażaniem swoich myśli i poglądów na forum publicznym.		potencjału LSR, VI- Cele i wskaźniki	
2.3.	Badanie potrzeb mieszkańców obszaru LGD – ankieta nr 2 online oraz w wersji papierowej	Osoby wypełniające ankietę wskazały najważniejsze zakresy do realizacji w ramach EFRR, EFS+, PSWPR w latach 2023-2027 na bazie danych dostępnych w okresie 09-12.2022	Przyjęto wszystkie ankiety do analizy, dzięki której pozyskano informacje o najważniejszych wg. mieszkańców zakresach do realizacji w ramach EFRR, EFS+, PS WPR.	I - Charakterystyka partnerstwa lokalnego IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, VI- Cele i wskaźniki	Mieszkańcy gmin objętych Lokalną Strategią Rozwoju. W badaniu wzięło udział 980 – 420 uzupełniało wersję papierową (podczas spotkań opisanych w punkcie 2.1) zaś 560 wersję online. Ankieta udostępniona na stronie internetowej LGD i podczas spotkań konsultacyjnych. Na plakatach informujących o spotkaniach umieszczony był kod QR kierujący bezpośrednio do ankiety. Nie stwierdzono żadnych ograniczeń w przekazie za pośrednictwem internetu, w tym mediów społecznościowych.
2.4.	Spotkania konsultacyjne- sektor społeczny - OSP	Na spotkaniach przedstawiciele ważnych dla tożsamości lokalnej i rozwoju społecznego jednostek jakimi są na naszym terenie OSP również wypowiedzieli się w kwestii hierarchii celów i ważności danych zakresów wsparcia w przyszłej perspektywie finansowanej. Po zapoznaniu się z materiałami dotyczącymi przyszłych projektów partnerskich jednogłośnie zawnioskowano o ujęcie tych projektów w strategii. Warto podkreślić, iż realizacja projektów partnerskich przez podmioty inne niż LGD jest podejściem innowacyjnym na terenie LGD (w perspektywie finansowej 2015-2022 takie projekty nie były realizowane). Ze względu na fakt, iż część obecnych na spotkaniach druhów już w latach 2019-22 korzystała w ramach swoich jednostek ze wsparcia poprzez projekty grantowe zawnioskowano o kontynuowanie tego typu działań.	Przyjęto wszystkie wnioski ze spotkań.	IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, VI- Cele i wskaźniki VIII - Plan działania	W spotkaniach wzięło udział 29 osób – przedstawiciele OSP. Suwałki 26.10.2022 – 14 osób Suwałki 07.12.2022 – 15 osób Na samych spotkaniach zebrano 29 ankiet. Już po spotkaniach do punktu konsultacyjnego w Suwałkach prezes OSP powiatu suwalskiego dostarczył jeszcze 17 ankiet od druhów, którzy nie mogli wziąć udziału w spotkaniu.
2.5.	Spotkania konsultacyjne rolnicy	Ze względu na fakt, iż rolnicy posiadający zbyt małe gospodarstwa aby się z nich utrzymać, zostali w etapie 1 uznani za jedną z grup defaworyzowanych zdecydowaliśmy się na wspólne z PZDR Suwałki zorganizowanie dwóch spotkań dla tej grupy społecznej. Obecni na spotkaniach również wypowiedzieli się w kwestii hierarchii celów i ważności danych zakresów wsparcia w przyszłej perspektywie finansowanej. Wszyscy zebrani doszli do wniosku, iż w kolejnych latach dla ich grupy najważniejsze będą: wsparcie gospodarstw	Przyjęto wszystkie wnioski ze spotkań.	IV - Analiza potrzeb i potencjału LSR, VI- Cele i wskaźniki VIII - Plan działania	W spotkaniach wzięło udział 46 osób – rolników z powiatów suwalskiego i sejneńskiego. Suwałki 14.11.2022 – 19 osób Suwałki 23.11.2022 – 27 osób Na spotkaniach zebrano 45 ankiet.

		agroturystycznych oraz przedsiębiorczości. Po zapoznaniu z ideą zagród edukacyjnych również jednogłośnie wypowiedzieli się o konieczności ich wsparcia.				
2.6.	Spotkanie konsultacyjne- sektor gospodarczy	W ramach spotkania zaprezentowano możliwości współpracy i pozyskiwania środków finansowych oraz sformułowano cele i dopasowano odpowiednie przedsięwzięcia dla wsparcia sektora przedsiębiorczości. Ponadto sformułowano wnioski: należy wspierać przedsiębiorczość w zakresie podejmowania działalności usługowej i produkcyjnej innej niż tylko związana z turystyką (w obecnym okresie programowania 2014-20 był to sektor wspierany w ramach naszej LSR w bardzo znaczący sposób). Na rozpoczęcie dział gospodarczej nie wyrażono chęci ograniczania wysokości wsparcia, zaś na rozwój działalności zaproponowano ograniczenie do 300 tyś. złotych.	Przyjęto wszystkie wnioski spotkania.	ze	IV -Analiza potrzeb i potencjału LSR, VI- Cele i wskaźniki VIII - Plan działania	W spotkaniu wzięło udział 10 przedsiębiorców Suwałki 12.12.2022r. Na samym spotkaniu zebrano 10 ankiet.
2.7.	Spotkanie konsultacyjne – organizacje pozarządowe	Ze względu rolę jaką w życiu społecznym naszego regionu pełnią organizacje pozarządowe, które również są obok sektora JST największym odbiorcą wsparcia w ramach projektów zorganizowaliśmy spotkanie dla tego sektora. Przedstawiciele NGO również wypowiedzieli się w kwestii hierarchii celów i ważności danych zakresów wsparcia w przyszłej perspektywie finansowanej. Po zapoznaniu się z materiałami dotyczącymi przyszłych projektów partnerskich jednogłośnie zawnioskowano o ujęcie tych projektów w strategii szczególnie w zakresie włączenia społecznego. Ze względu na fakt, iż część obecnych na spotkaniach przedstawicieli NGO już w latach 2019-22 korzystała w ze wsparcia poprzez projekty grantowe zawnioskowano o kontynuowanie tego typu działań. Zawnioskowano aby projekty związane z kulturą i sztuką były w tej formule wdrażane w całości – jest to zdaniem uczestników spotkania najbardziej elastyczna forma wsparcia. Zawnioskowano również o kontynuowanie preferowania projektów składanych do LGD w formule partnerskiej jak o zachęty dla budowania trwałych więzi między organizacjami oraz wymiany doświadczeń. Zaznaczono potrzebę wydzielenia działań skupiających się na wsparciu zdiagnozowanych grup defaworyzowanych.	Przyjęto wszystkie wnioski spotkania.	ze	IV -Analiza potrzeb i potencjału LSR, VI- Cele i wskaźniki VIII - Plan działania	W spotkaniu wzięło udział 25 przedstawicieli NGO – fundacje, stowarzyszenia, KGW Suwałki 14.12.2022r. Na samym spotkaniu zebrano 25 ankiet.
	Punkt konsultacyjny w	W ramach funkcjonujących punktów konsultacyjnych	Przyjęto		IV -Analiza	Punkt był ogólnodostępny, w konsultacjach

2.8.	biurze LGD	(Suwałki, Sejny) w godz. pracy biur tj. 7.30-15.30 pozyskiwano ankiety dot. wagi poszczególnych zakresów wsparcia oraz ich kapitałochłonności	wszystkie wnioski z konsultacji do analizy	potrzeb i potencjału LSR, VI- Cele i wskaźniki VIII - Plan działania	uczestniczyli mieszkańcy, przedstawiciele samorządów, członkowie KGW, OSP, przedsiębiorcy. Informacja o możliwości konsultowania zapisów LSR w punkcie konsultacyjnym zostały zamieszczone na stronie internetowej LGD oraz w mediach elektronicznych. Z tej formy konsultacji skorzystało w miesiącach wrzesień – grudzień 2022 – 16 osób.
------	------------	---	--	--	---

Podsumowanie etapu II:

W ramach etapu przygotowano strukturę celów z podziałem na 2 cele wraz z przypisanymi wielofunduszowymi (gdzie znaszało to me rytoryczne uzasadnienie) przedsięwzięciami. Dzięki zorganizowanym spotkaniom z różnymi grupami docelowymi udało się wypracować konkretne rozwiązania dla zdiagnozowanych w pierwszym etapie problemów. Ze względu na ograniczony budżet przyszłej LSR spowodował głęboką dyskusję wśród uczestników aby skupić się na obszarach wymagających najpotrzebniejszego wsparcia. Przeprowadzone działania w ramach drugiego etapu dały podstawy do przeprowadzenia etapu 3 czyli sposobu wyboru i oceny operacji oraz sposobu ustanawiania kryteriów. Zespół ds. opracowania LSR wszystkie dane pozyskane w ramach powyższego etapu wykorzystał do opracowania LSR – żadne wnioski płynące z tego etapu nie zostały odrzucone.

Etap. 3 Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów

3.1.	Spotkanie zespołu roboczego, członków Zarządu i członków Rady	W ramach spotkania oprócz omówienia i zebrania wniosków dotyczących diagnozy skupiono się na opracowania wstępnych założeń co do sposobu wyboru i oceny operacji oraz ustanawiania lokalnych kryteriów wyboru. W oparciu o projektowany plan działania oraz wnioski z poprzednich dwóch etapów konsultacji przedyskutowano i przyjęto potrzebę uwzględnienia w kryteriach preferencji osób w niekorzystnej sytuacji (w tym osób młodych i seniorów). Przyznano również, iż przedsięwzięcia dedykowane dla grup osób młodych i s eniorów to dobry pomysł na ich wsparcie. Na wniosek radnych zdecydowano o zachowaniu preferencji dla osób i podmiotów związanych z terenem LGD (mieszkańców zameldowanych na tym obszarze oraz organizacji i przedsiębiorstw posiadających tu siedzibę).	Przyjęto wnioski ze spotkania m.in. dotyczące premiowania w kryteriach osób młodych do 25 r. życia oraz seniorów po 60 roku życia jako grup docelowych wsparcia	VII – Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	W spotkaniu wzięło udział 17 osób Suwałki, 22.02.2023
3.2.	Punkt konsultacyjny w biurze LGD	W ramach punktu konsultacyjnego mieszkańcy LGD zapoznawali się z wypracowanym w ramach partycypacji planowanym sposobem wyboru operacji wraz z wstępnym określeniem kryteriów wyboru. Osoby odwiedzające punkt w większości wskazywały iż forma praktykowana w perspektywie 2014-2020 była dobrze opracowana i przejrzysta dlatego należy przyjąć zbliżoną formę procedur zaktualizowaną o aktualne przepisy i wytyczne przy jak największym skupieniu się na prostocie kryteriów, tak aby nie była możliwa ich błędna	Osoby konsultujące nie miały uwag do przedstawionych przez pracowników biura propozycji	VII – Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	W ramach tego etapu, ze względu na likwidację biura w Sejnach od stycznia 2023, punkt funkcjonował jedynie w biurze w Suwałkach. Punkt był ogólnodostępny, w konsultacjach uczestniczyli mieszkańcy, przedstawiciele samorządów, członkowie KGW, OSP, przedsiębiorcy. Informacja o możliwości konsultowania zapisów LSR w punkcie konsultacyjnym zostały zamieszczone na stronie internetowej LGD. Z usług punktu konsultacyjnego w lutym 2023 sk

		interpretacja.			orzyszało 3 osoby.
3.3.	Pogłębione wywiady telefoniczne z wnioskodawcami	Pracownicy biura wchodzący w skład zespołu roboczego przeprowadzili wywiady telefoniczne z beneficjentami wsparcia z lat 2016-2023 aby uzyskać informację co tym osobom sprawiło największą trudność w zakresie spełnienia kryteriów wyboru operacji. Beneficjenci wsparcia z lat 2016-18 wskazywali na małą czytelność kryteriów i ich zbyt duże skomplikowanie. Beneficjenci z lat kolejnych (składający wnioski już po zaktualizowaniu kryteriów przez LGD) już tych trudności nie wskazywali. Wnioskodawcy z sektora przedsiębiorstw wskazali na zbyt duże w latach ubiegłych preferencje punktowe na rzecz sektora turystycznego.	Przyjęto wnioski z wywiadów – uproszczenie i przejrzystość kryteriów, zmniejszenie preferencji dla sektora turystycznego	VII – Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	Beneficjenci w ramach perspektywy finansowej 2016-2023. W sumie przeprowadzono 23 rozmowy – 11 z sektorem przedsiębiorstw oraz 12 z NGO. Z sektorem publicznym nie przeprowadzono tego typu rozmów – z przedstawicielami tego sektora LGD jest w stałym kontakcie i dane tego typu zbierane są na bieżąco.
<p>Podsumowanie etapu III:</p> <p>Osoby, zarówno członkowie organów LGD jak i mieszkańcy w znaczącej większości wskazywały iż forma i sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów w perspektywie 2014-2020 była przejrzysta i funkcjonalna dlatego należy przyjąć zbliżoną formę procedur zaktualizowaną o aktualne przepisy i wytyczne. Wskazano jednak na potrzebę takiego opracowania kryteriów wyboru aby nie była możliwa ich błędna interpretacja, tak aby zmniejszyć ilość protestów składanych przez wnioskodawców. W ramach spotkania 22.02.2023 r. uzgodniono premiowanie w ramach kryteriów projektów partnerskich, projektów skierowanych do osób w niekorzystnej sytuacji, seniorów, osób młodych. Ponadto zaplanowano organizowanie przed każdym naborem w ramach którego będzie możliwe składanie projektów partnerskich spotkań animujących przyszłe partnerstwa w celu zwiększenia zainteresowania współpracą pomiędzy podmiotami z obszaru LGD, a docelowo realizacją projektów partnerskich.</p> <p>Zespół ds. opracowania LSR wszystkie dane pozyskane w ramach powyższego etapu wykorzystał do opracowania LSR - żadne wnioski płynące z tego etapu nie zostały odrzucone.</p>					
Etap 4. Opracowanie zasad monitoringu i ewaluacji					
4.1.	Spotkanie- warsztat ekspercki	Na spotkaniu omówiono doświadczenia z wdrażania LSR w perspektywie 2014-2020. Zebrano wnioski od uczestników spotkania w zakresie potrzeby bieżącego monitorowania postępów realizacji LSR i jej celów, oceny pracy biura, oceny sposobów komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej. Uzgodniono zasady monitoringu i ewaluacji.	Przyjęto wnioski ze spotkania	X – Monitoring i ewaluacja	W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele organów LGD (zarządu, komisji rewizyjnej, Rady), pracownicy LGD oraz przedstawiciel firmy Omikron, która była w latach 2015 -2023 wykonawcą elementów ewaluacji zewnętrznej dla naszej LGD. Suwałki, 13.01.2023 r.
4.2	Punkt konsultacyjny w biurze LGD	W ramach punktu konsultacyjnego mieszkańcy LGD zapoznawali się z planowanymi działaniami w zakresie monitoringu i ewaluacji.	Osoby konsultujące nie miały uwag do propozycji sposobu ewaluacji LSR	X – Monitoring i ewaluacja	Punkt był ogólnodostępny, w konsultacjach uczestniczyli mieszkańcy, przedstawiciele samorządów, członkowie KGW, OSP, przedsiębiorcy. Informacja o możliwości konsultowania zapisów LSR w punkcie konsultacyjnym zostały zamieszczone na stronie internetowej. Z usług punktu konsultacyjnego w styczniu 2023 skorzystało 5 osób.
<p>Podsumowanie etapu IV:</p> <p>Wszystkie osoby biorące udział w tym etapie wskazywały iż forma monitoringu i ewaluacji w perspektywie 2014-2020 była dobrze funkcjonalna i przejrzysta dlatego należy przyjąć zbliżoną formę zaktualizowaną o aktualne przepisy i wytyczne. Zespół ds. opracowania LSR wszystkie dane pozyskane w ramach powyższego etapu wykorzystał do opracowania LSR.</p>					

Etap 5. Opracowanie planu komunikacji					
5.1.	Ankieta dotycząca preferowanych form komunikacji – ankieta 3 - online	W dniu 08.05.2023 udostępniono ankietę online mającą zbadać preferowane przez poszczególne grupy interesariuszy metody komunikacji z LGD.	Przyjęto wnioski z ankiet do analizy	VI – Cele i wskaźniki VIII - Plan działania IX - Plan finansowy LSR	Ankietę do dnia 01.06.2023 wypełniło 18 osób
5.2.	Spotkanie- warsztat ekspercki	W ramach spotkania uzgodniono podstawowe założenia planu komunikacji w oparciu o wyniki badania ankietowego oraz wniosków z ewaluacji końcowej LSR	Przyjęto założenia opracowania planu komunikacji	VI – Cele i wskaźniki VIII - Plan działania IX - Plan finansowy LSR	W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele organów LGD (zarządu, komisji rewizyjnej, Rady) oraz pracownicy LGD: 17 osób Suwałki, 01.06.2023 r.
<p>Podsumowanie etapu V:</p> <p>W trakcie całego partycypacyjnego przygotowywania LSR również uwzględniano dane do opracowywania planu komunikacji. Wnioski z ankiet oraz sygnały ze spotkań z poprzednich etapów opracowywania LSR w tym zakresie zostały uwzględnione w procesie konstruowania planu komunikacji w szczególności w zakresie doboru metod dotarcia do poszczególnych grup interesariuszy. Wniesione propozycje do planu komunikacji to m.in.: kontynuowanie konsultacji indywidualnych, zwiększenie zakresu badań ankietowych; częstsze spotkania informacyjne nie tylko dot. planowanych naborów wniosków, informacje na stronach internetowych, LGD, gmin, zwiększenie częstotliwości ogłoszeń w radio lokalny, korespondencja e-mailowa, ogłoszenia na tablicach ogłoszeń; komunikacja telefoniczna; plakaty informacyjne w gminach i tablicach ogłoszeń na parafiach; szkolenia na platformie e-learningowej; ankieta ewaluacyjna; upublicznianie sprawozdań z realizacji operacji.</p> <p>Zespół ds. opracowania LSR wszystkie dane pozyskane w ramach powyższego etapu wykorzystał do opracowania LSR oraz opracowania planu komunikacji.</p> <p>Lokalna Strategia Rozwoju obszaru „Suwałsko – Sejneńskiej” LGD powstała przy ogromnym zaangażowaniu społecznym i instytucjonalnym, zarówno mieszkańców, przedstawicieli instytucji, samorządowców, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców. W całym procesie partycypacji wzięło udział blisko 700 osób podczas spotkań, zebrano łącznie ponad 1000 ankiet na wszystkich etapach partycypacji.</p> <p>Ostateczna wersja Lokalnej Strategii Rozwoju „Suwałsko – Sejneńskiej” LGD została poddana konsultacjom w okresie od 22 maja do 5 czerwca 2023 r. LSR została wyłożona w biurze LGD i rozestana w formie elektronicznej do osób które zgłosiły taką potrzebę.</p> <p>Lokalna Strategia Rozwoju „Suwałsko – Sejneńskiej” LGD została zatwierdzona uchwałą Walnego Zebrania w dniu 6 czerwca 2023 r.</p> <p>LGD w trakcie tworzenia każdego etapu LSR, przestrzegała zasad horyzontalnych określonych w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poszanowania praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej; -zasady równości kobiet i mężczyzn; -zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami; - zgodności działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE, oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czynić poważnych szkód”. 					

Źródło: opracowanie własne

3.2 Udział społeczności w realizacji i aktualizacji LSR

„Suwalsko – Sejneńska” LGD, tak jak zawsze stara się to czynić, również w przyszłości angażować będzie jak największą i reprezentatywną część społeczności lokalnych we wdrażanie LSR oraz jej aktualizację. Jest to niezbędne aby w sposób właściwy wdrażać podejście LEADER i zasady rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Dlatego w swoich działaniach LGD stosuje i będzie stosować zasadę pełnej jawności działań i nieograniczonej transparentności postępowania i procedur. LGD podejmie również działania aby informować o samej LSR ale i etapach jej wdrażania jak największą liczbę osób (w założeniach całą społeczność lokalną obszaru objętego LSR). Ze względu na nadal istniejące obszary stosunkowej bierności części potencjalnych interesariuszy będziemy starali się to zjawisko niwelować m.in. poprzez szersze zamieszczenie informacji o opracowanej LSR i jej założeniach na stronach gmin członkowskich, częstszy udział w sesjach rad gmin i powiatów w których często uczestniczą sołtysi tak aby dotrzeć do jak największej liczby potencjalnych zainteresowanych. LGD będzie motywować i umożliwiać prawdziwy udział lokalnej społeczności w realizację LSR w ramach otwartego procesu, przewidując odpowiednie kanały komunikacji w ramach prowadzonych działań aktywizacyjnych i animacyjnych.

Zgodnie z założeniami Planu komunikacji prowadzone będą liczne i intensywne działania informacyjno-promocyjne służące udostępnianiu i rozpowszechnianiu informacji na temat założeń LSR ale i samej LGD oraz podejmowanych przez nią działań. Udział we wdrażaniu LSR może być przez mieszkańców obszaru realizowany poprzez działania dotyczące realizacji własnych operacji przyczyniających się do osiągnięcia celów LSR, albo poprzez udział w działaniach LGD w zakresie aktywizacji społeczności, promocji i informacji. Żeby mieszkańcy mogli w ten sposób zrealizować swój udział we wdrażaniu LSR prowadzone będą działania informacyjne i szkoleniowe dotyczące nie tylko ogłaszanych naborów ale i samej realizacji LSR w tym możliwości włączenia się w ten proces mieszkańców. LGD wykorzysta szereg metod współpracy z mieszkańcami poprzez wykorzystanie gminnych tablic ogłoszeniowych, strony internetowej własnej oraz gmin, social media (własny profil i profile członków LGD), spotkania. Członkowie LGD otrzymywać będą nadal, tak jak przyjęte jest to obecnie, wszystkie bieżące informacje za pomocą wiadomości e-mail. Każdy mieszkaniec będzie mógł uczestniczyć w otwartych spotkaniach dotyczących wszystkich aspektów działania LGD. Również udział w pozostałych działaniach aktywizacyjnych, informacyjnych, promocyjnych będzie otwarty dla wszystkich zainteresowanych mieszkańców. Tak jak do tej pory każdy mieszkaniec terenu LSR będzie mógł skorzystać z pomocy pracowników biura LGD. Otrzyma tu niezbędne wyjaśnienia i odpowiedzi dotyczące poszczególnych działań LGD a w szczególności możliwego wsparcia z naszej strony. Na stronie internetowej LGD umieszczane będą także aktualności, raporty, opracowania, sprawozdania dotyczące działalności LGD i wdrażania LSR. Mieszkańcy mogą i będą nadal mogli przez cały okres wdrażania LSR zgłaszać do biura LGD nowe pomysły/inicjatywy dotyczące czy to samego funkcjonowania LGD czy też usprawnienia wdrażania LSR. Organy LGD będą dokonywały analizy tych pomysłów i przedstawiały wnioski w zakresie ich uwzględnienia lub odrzucenia. W celu zapewnienia udziału mieszkańców w realizacji i aktualizacji LSR opracowany został plan komunikacji, w którym opisano działania komunikacyjne oraz środki przekazu do mieszkańców. W planie komunikacji zawarto również jakie działania skierowane do mieszkańców podejmowane będą w przypadku problemów z realizacją LSR, lub niskim zaangażowaniem społeczności w działania realizowane przez LGD. Dlatego w działaniach zapewniających udział społeczności we wdrażaniu LSR wykorzystywane będą różne formy komunikowania zróżnicowane w zależności od odbiorców, co opisane zostało w wymienionym już planie komunikacji. Ponadto LGD w trakcie realizacji LSR będzie monitorowała dobór metod i jeśli okaże się że komunikacja jest nieskuteczna podejmie szybkie działania w celu rozwiązania problemu. W szczególności planowane są działania aktywizacyjne skierowane do członków LGD w celu wzmocnienia partnerskiej współpracy we wdrażaniu LSR.

3.3. Procedura aktualizacji LSR

Zespół opracowujący LSR nie rości sobie prawa do jednoznacznego i nieodwołalnego sposobu określania kierunków działań. Stosunkowo długa perspektywa realizacji Strategii, ewentualne sugestie społeczności lokalnych oraz prowadzona sukcesywnie ewaluacja może wykazać potrzebę modyfikacji pewnych jej zapisów. Bardzo istotne znaczenie ma więc szczegółowe zapisanie procedury aktualizacyjnej na przyszłość. Wprowadzenie stosownych rozwiązań ma zapobiegać niejasnościom i powstawaniu konfliktów wewnątrz. Mając powyższe na uwadze, w celu dokonania zmian w LSR należy stosować się do następującej instrukcji:

1. Za przygotowanie projektów zmian odpowiada biuro LGD, mogą też być przygotowane przez grupę mieszkańców.
 2. Zmiany mogą być dokonywane w następujących okolicznościach:
 - 2.1. Jako wnioski z ewaluacji LSR.
 - 2.2. Na wniosek Zarządu LGD lub Walnego Zebrania Członków.
 - 2.3. W związku z koniecznością dostosowania dokumentów do wymogów instytucji wdrażającej lub zarządzającej.
 - 2.4. Inne nieokreślone sytuacje, które są korzystne dla LGD.
 3. Projekt wraz z uzasadnieniem zostaje przekazany do konsultacji społecznych (min. 14 dni przed planowanym terminem przyjęcia zmian za pośrednictwem strony internetowej), przy czym zostaje wskazany termin zakończenia konsultacji na stronie internetowej LGD.
 4. Uwagi do projektu zmian mogą wносить mieszkańcy obszaru działania oraz instytucje i organizacje działające na jego terenie.
 5. Biuro LGD sporządza listę uwag ze wskazaniem sposobu ich rozpatrzenia.
 6. Zmiany do LSR wprowadza organ wskazany w statucie LGD (Walne Zebranie)
 7. W sytuacjach wyjątkowych, za które rozumie się zagrożenie dla prawidłowości realizacji projektu możliwe jest skrócenie okresu konsultacji, jednakże wymaga to zgody Prezesa Zarządu.
- Powyższa procedura zabezpiecza interesy społeczności lokalnych w zakresie możliwości wnoszenia uwag do LSR. Jest to niezwykle istotne z punktu wiarygodności i ciągłości realizowanych działań.

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

4.1 Analiza SWOT

Tak, jak i cały proces konstruowania LSR, również analiza SWOT dla obszaru objętego Strategią stworzona została przy współudziale mieszkańców. Jest to kluczowy element do poprawnego zidentyfikowania i zdiagnozowania czynników istotnych dla rozwoju obszaru. Uczestnicy spotkań wspólnie z pracownikami Biura LGD, członkami Zarządu i zespołu ds. opracowywania LSR przeanalizowali główne cechy obszaru metodą analizy SWOT. W analizie tej brali udział przedstawiciele wszystkich trzech sektorów – najwięcej uwag wnieśli co było dla nas zaskakujące przedsiębiorcy oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych. Już po opracowaniu wstępne wersje analizy została ona zaprezentowana na spotkaniach i wyłożona do wglądu w biurze LGD.

Analiza SWOT „Suwalsko – Sejneńska” LGD	
MOCNE STRONY/powiązanie z diagnozą obszaru	SŁABE STRONY/ powiązanie z diagnozą obszaru
<ul style="list-style-type: none"> • wybitne walory przyrodnicze i krajobrazowe • wysoki potencjał ekologiczno–zdrowotny obszaru • cenne zabytki architektoniczne • duża świadomość społeczna lokalnego dziedzictwa kulturowego • duże walory kulturowe, mozaika narodowościowa, kresowość • duży teoretyczny potencjał działalności kulturalnej i sportowej wśród mieszkańców • korzystne warunki do aktywnego wypoczynku oraz uprawiania wielu rodzajów sportów, zarówno letnich jak i zimowych • korzystne warunki dla zrównoważonego rozwoju (zwłaszcza ekologicznego rolnictwa, ekoturystyki, przetwórstwa) • korzystne warunki dla rozwoju OZE 	<ul style="list-style-type: none"> • mała ilość podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na ilość mieszkańców • niedoinwestowanie istniejących podmiotów gospodarczych – słaby rozwój • niedostateczna infrastruktura turystyczna • brak oferty dla turystyki prozdrowotnej w tym sanatoryjnej, parauzdriwskiej • słabe zagospodarowanie towarzyszące istniejącym szlakom turystycznym/ • brak wiodących produktów turystycznych i całorocznej oferty • słaba promocja oferty turystycznej i regionu • krótki sezon turystyczny/ • niekorzystne trendy demograficzne (wyludnianie niektórych wsi – wyjazd osób młodych – rokujących)/ • niedoinwestowanie placówek oświaty, kultury i sportu/ • niski poziom postaw i działań ekologicznych mieszkańców/ • niski poziom wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców • brak kompleksowej oferty instytucji kultury, sztuki, edukacji, sportu • niski poziom integracji społecznej w tym III sektora • wysoki odsetek osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i czynnikami patogennymi • mała ilość zastosowanych rozwiązań innowacyjnych we wszystkich aspektach życia • mała ilość działań wspólnych podejmowanych przez różne sektory dla osiągnięcia założonego celu.
SZANSE/ powiązanie z diagnozą obszaru	ZAGROŻENIA powiązanie z diagnozą obszaru
<ul style="list-style-type: none"> • partnerska współpraca różnych środowisk na rzecz rozwoju lokalnego • wzrost zainteresowania w kraju i za granicą turystyką aktywną i przyrodniczą • duże naciski UE i władz krajowych na rozwój OZE • wzrost popytu na „zdrową żywność” produkowaną metodami ekologicznymi i tradycyjnymi • współpraca samorządów gminnych, NGO, SPK, WPN, nadleśnictw i podmiotów prywatnych w zakresie rozwoju turystyki • aktywna polityka państwa w zakresie wspierania rozwoju MŚP jako podstawowej formy prawnej w branży turystycznej, przetwórczej • rozwój nowych gałęzi turystyki i działalności je wspierających • zatrzymanie niekorzystnych trendów demograficznych 	<ul style="list-style-type: none"> • degradacja obszarów o najcenniejszych walorach przyrodniczych przez turystów • możliwość budowy wielu parków wiatrowych i kopalni kruszywa zakłócających naturalny krajobraz tego obszaru • wzrost skali patologii społecznych • dalsze wyludnianie obszarów objętych LSR • starzenie się społeczeństwa • inflacja • bezrobocie • zanieczyszczenie powietrza • globalny kryzys gospodarczy i finansowy • pogorszenie się bezpieczeństwa w wymiarze międzynarodowym • kryzys migracyjny • możliwość kolejnej epidemii • wysokie koszty zatrudnienia • niska opłacalność małych gospodarstw rolnych • brak zaufania

Zagospodarowanie przestrzenne /układ osadniczy

4.2. Zagospodarowanie przestrzenne i układ osadniczy

Lokalna Grupa Działania swoim zasięgiem obejmuje obszar 15 j.s.t., z czego tylko jedna jest gminą miejską - Sejny o niewielkiej ilości podmiotów zatrudniających ludzi, pozostałe to gminy wiejskie w których dominuje głównie działalność rolnicza prowadzona najczęściej na bazie indywidualnych gospodarstw rolnych. W

opinii mieszkańców zagospodarowanie przestrzenne, głównie w małych wiejskich miejscowościach rzutuje na specyfikę nierównomiernego dostępu do niektórych usług.

Teren objęty strategią charakteryzuje niskie zaludnienie oraz bardzo duże wzajemne oddalenie poszczególnych osad. Poza miejscowościami gminnymi i miastem Sejny niewiele jest skupisk zabudowy mieszkalnej. Sprawia to duże utrudnienie w systemowym rozwiązaniu infrastruktury wodociągowej, kanalizacyjnej czy też drogowej. Bardzo podnosi koszty projektowe, inwestycyjne oraz eksploatacyjne. Ze względu na duże walory przyrodnicze konieczne jest intensyfikowanie działań zmniejszających niekorzystny wpływ funkcjonowania ludzi na środowisko. Potrzebne są inwestycje w odnawialne źródła energii, oczyszczalnie ścieków czy też systemy zbiórki i segregowania odpadów. Tworzona baza turystyczno-usługowa musi być możliwie najmniej inwazyjna dla środowiska naturalnego. Mieszkańcy deklarują potrzebę większego i bardziej powszechnego dostępu do infrastruktury publicznej, kulturalnej, rekreacyjnej i usług świadczonych przez istniejące obiekty oraz urządzenia miejsc spotkań lokalnej społeczności w szczególności dla osób młodych (w tym dzieci i młodzieży) oraz seniorów z zachowaniem zasady równości szans i niedyskryminacji i zapewnieniem odpowiedniej dostępności usług i infrastruktury dla osób z niepełnosprawnościami. Z drugiej zaś strony uczestnicy konsultacji przyznają, iż słabo wykorzystany jest potencjał już istniejących świetlic wiejskich, oraz obiektów kulturalnych przy jednoczesnej niewystarczająco powszechnej infrastrukturze rekreacyjnej i słabo zagospodarowanym potencjale przyrodniczym tego obszaru. W wielu miejscowościach od lat zaniedbana jest przestrzeń publiczna, widoczne są braki w zakresie m.in.: obiektów kulturalnych, infrastruktury sportowej, placów zabaw czy świetlic wiejskich a także obserwowane jest niszczenie obiektów zabytkowych, które mogłyby być wykorzystane na cele społeczne. Te wskazane przez uczestników konsultacji obszary problemowe uzasadniają potrzebę równomiernego rozwoju obszaru LGD. Infrastruktura ogólnodostępna w ostatnim okresie uległa dużej poprawie niemniej jest jeszcze wiele miejsc, które wymagają inwestycji modernizacyjnych oraz rewitalizacyjnych. Z jednostek samorządowych na chwilę obecną zatwierdzone plany rewitalizacji posiada miasto Sejny i Gmina Szypliszki, w pozostałych j.s.t. trwają prace planistyczne. W naborach będą promowane wnioski zawierające elementy sprzyjające ochronie środowiska, rozwiązania innowacyjne oraz ułatwiające dostęp dla osób niepełnosprawnych. Niwelowanie skutków niedoboru działań na rzecz osób do 25 roku życia i po 60 r. zostanie osiągnięte przez realizację projektów w ramach celu 1 Przedsięwzięcie P.1.1 Inwestycja w młodość oraz Przedsięwzięcie P.1.2 Życie zaczyna się po 60-ce.

4.3. Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji jako kompleksowego procesu społecznego, gospodarczego, środowiskowego przestrzenno-infrastrukturalnego

Uczestnicy spotkań konsultacyjnych wskazują na niewystarczający dostęp do usług opieki nad dziećmi czy potrzebę większej dostępności i atrakcyjności przestrzeni publicznych dla osób młodych, seniorów, rodzin z dziećmi czy osób z niepełnosprawnością oraz małą ilość zajęć pozaszkolnych dla dzieci i młodzieży rozwijających ich wiedzę kluczową oraz artystyczną i sportową. Pozytywny odbiór miejsca zamieszkania pomniejsza w dużej mierze z brak odpowiedniej oferty kulturowej lub rekreacyjnej. Wskazuje to potrzebę wsparcia w ramach LSR działań ukierunkowanych na przywrócenie lokalnej społeczności terenów i obiektów, znajdujących się w przestrzeni publicznej oraz wsparcie inwestycji działających w sferze kultury, usług opiekuńczych i rewitalizacji obiektów, pozwoli to na uzyskanie miejsc do realizacji projektów uzupełniających obecną ofertę społeczną. Budowa nowej infrastruktury oraz procesy dostosowania i modernizacji już istniejącej będą przebiegać zgodnie z zasadami uniwersalnego projektowania, a tam, gdzie nie będzie możliwe ich pełne zastosowanie, zostaną wprowadzone usprawnienia eliminujące bariery funkcjonalne oraz zwiększenie dostępności obszarów obecnie zdegradowanych. Realizowane działania będą uwzględniać wymogi dotyczące zasady równości szans i niedyskryminacji, oraz zapewnią odpowiednią dostępność do infrastruktury dla osób z niepełnosprawnościami. Przewidziano wsparcie w Celu 2 Przedsięwzięcie P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwanie nie problem

4.4 Charakterystyka gospodarki / przedsiębiorczości oraz branż z potencjałem rozwojowym

W 2020 r. na obszarze „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD zarejestrowanych było 3140 funkcjonujących podmiotów gospodarki narodowej. W stosunku do roku 2013 był to spadek o 120 podmioty, a więc o 3,82%. Należy stwierdzić, że ilość funkcjonujących podmiotów gospodarczych jest niewystarczająca, a oczekiwany przyrost nie wystąpił i trend spadkowy odnotowano również w średniej krajowej, a także średniej dla województwa podlaskiego, która wynosi 14,82%. Spośród 15 gmin objętych LSR przyrost wystąpił tylko w 3 gminach, pozostałe 12 gmin odnotowało spadek zarejestrowanych funkcjonujących czynnie w 2020r działalności gospodarczych. Za główną przyczynę podawano czynniki na które LGD nie ma możliwości wpływu, zaliczają się do nich: zbyt wysokie koszty stałe-głównie ZUS, oraz wzrost kosztów wynikający z potrzeby spełnienia wysokich wymagań PIP i SANEPID, wysokie koszty zatrudnienia, ubogie społeczeństwo, wysokie koszty energii elektrycznej oraz paliw (jedne z wyższych w kraju), rozwijająca się sieć sklepów wielkopowierzchniowych wprowadzająca produkty z poza regionu o niższych cenach, trudne warunki klimatyczne, recesja. **Pomimo to, podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy wielokrotnie podkreślali, że jedyną szansą na dalszy rozwój obszaru i pozostanie tu ludzi młodych oraz tworzenie dobrze płatnych miejsc pracy oraz warunków do rozwoju przedsiębiorczości. Szczególnie do powstawania działalności gospodarczych innowacyjnych -efektywnych i niskoenergetycznych. Nadal wskazywano branży z zakresu turystyki i rekreacji oraz firm produkcyjnych i świadczących różnorodne usługi (e-usługi, e-sklepy, usługi edukacyjne, transportowe, związane z przetwórstwem drewna i żywności).**

Tabela 1 Podmioty gospodarki narodowej

Jednostka terytorialna	Podmioty gospodarki narodowej			Jednostki sektora finansów publicznych
	2006	2013	2020	2020
Woj. Podlaskie	88931	96517	84060	-
Bakałarzewo	133	149	130	5
Filipów	177	185	167	2
Jeleniewo	125	148	179	7
Przerośl	119	125	111	11
Raczki	285	283	273	19
Rutka – Tartak	65	97	96	5
Suwałki	431	565	622	14
Szypliszki	172	190	169	12
Wiżajny	119	107	106	8
Giby	207	162	140	8
Krasnopol	180	163	189	5
Puńsk	184	227	205	12
Sejny miasto	502	461	370	41
Sejny obszar wiejski	142	196	194	5
Nowinka	217	202	189	9
RAZEM LGD	3058	3260	3140	163

Najwięcej podmiotów gospodarczych zlokalizowanych jest w gminie wiejskiej Suwałki i gminie miejskiej Sejny. Niewielka jest liczba podmiotów sektora publicznego, tworzącego zazwyczaj największą ilość miejsc pracy, szczególnie na obszarach wiejskich. Stanowią one zaledwie 5,3% wszystkich podmiotów gospodarczych omawianego obszaru. W sektorze publicznym najwięcej przedsiębiorstw znajduje się na terenie gminy miejskiej Sejny 42 podmioty gospodarki narodowej, a najmniej w gminach wiejskich: Sejny, Krasnopol, Bakałarzewo, Rutka tartak -po 5 podmiotów.

Tabela 2 Przedsiębiorstwa zatrudniające pracowników

Jednostka terytorialna	Liczba przedsiębiorstw zatrudniających pracowników				Liczba mieszkańcó
	0 – 9 pracowników	10 – 49 pracowników	50 – 249 pracowników	250 – 999 pracowników	

	2013	2020	2013	2020	2013	2020	2013	2020	2020
Woj. Podlaskie	92645	105754	3033	2955	743	698	78	70	-
Bakałarzewo	144	161	5	3	0	0	0	0	3016
Filipów	181	202	2	2	2	2	0	0	4091
Jeleniewo	137	204	10	9	1	0	0	0	3154
Przerośl	120	144	5	6	0	0	0	0	2820
Raczki	272	318	8	8	3	3	0	0	5776
Rutka–Tartak	91	115	6	3	0	0	0	0	2287
Suwałki	546	747	15	13	4	4	0	0	7904
Szypliszki	181	209	9	11	0	0	0	0	3917
Wiżajny	104	137	3	2	0	0	0	0	2116
Giby	156	172	6	5	0	0	0	0	2566
Krasnopol	159	218	3	4	1	1	0	0	3668
Puńsk	218	308	9	9	0	1	0	0	4108
Sejny miasto	430	499	25	26	5	5	1	1	5107
Sejny obszar wiejski	193	236	3	4	0	0	0	0	3817
Nowinka	196	225	5	3	1	1	0	0	2896
RAZEM LGD	3128	3895	114	108	17	17	1	1	57243
Razem 2020								4021	

Przedsiębiorczość Źródło danych w tabelach z GUS -BDL z 2020 r.

Udział przedsiębiorstw (podmiotów zarejestrowanych w tym zawieszonych) zatrudniających mniej niż 50 pracowników na obszarze LSR w liczbie mieszkańców LSR według stanu na koniec 2020 r. liczony wg wzoru wynosi

$$\frac{0,25 \times \text{liczba mieszkańców}}{\text{liczba przedsiębiorstw poniżej 50 pracowników}} = \frac{0,25 \times 57243}{4003} = 3,57$$

W 2020 r. mikro przedsiębiorstwa to 3895 podmiotów (wzrost o 767 od roku 2013), małe to 108 podmiotów (spadek o 6 od roku 2013). Średnie przedsiębiorstwa to 17 podmiotów, -bez zmian. Natomiast duże przedsiębiorstwa (zatrudniające powyżej 250 pracowników) to zaledwie 1 podmiot, ulokowany w mieście Sejny -bez zmian do 2013 r.. Także w tym mieście znajduje się przeważająca ilość przedsiębiorstw średnich (5 na ogólną ich liczbę 17). Natomiast gminy Bakałarzewo, Przerośl, Rutka–Tartak, Szypliszki, Wiżajny, Giby, Jeleniewo i gmina wiejska Sejny nie posiadają w ogóle na swoim obszarze średnich przedsiębiorstw.

Tabela 3 Osoby prowadzące działalność gospodarczą

Jednostka terytorialna	Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym		
	2013	2020	Dynamika wzrostu (2013 – 2020 %)
Polska	12,13	14,70	21,19%
Woj. Podlaskie	9,88	12,15	22,98%
Bakałarzewo	5,80	7,30	24,15%
Filipów	5,29	6,91	30,62%
Jeleniewo	6,00	9,45	57,50%
Przerośl	4,97	6,79	36,62%

Raczki	6,21	7,84	26,25%
Rutka – Tartak	4,82	7,16	48,55%
Suwałki	9,69	12,79	31,99%
Szypliszki	5,90	7,16	21,36%
Wiżajny	5,02	8,89	77,09%
Giby	7,56	9,30	23,02%
Krasnopol	5,60	8,75	56,25%
Puńsk	5,78	8,30	43,60%
Sejny miasto	9,14	12,18	33,26%
Sejny obszar wiejski	6,11	8,43	37,97%
Nowinka	9,14	11,14	21,88%
Razem	119,04	159,24	33,77%

Analiza liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym wskazuje na średni przyrost mikroprzedsiębiorstw o 33,77%. Jednak jest to obraz zafałszowany przez spadek liczby mieszkańców na terenie LSR o 2 529 osoby. W rzeczywistości ilość podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w okresie 2013-2020 spadła co wykazuje tabela 1. Dodatkowo

dane o przedsiębiorstwach nie uwzględniają przedsiębiorstw nieaktywnych o zawieszonej działalności.

Lp.	Stan zastany	Zdiagnozowany problem (analiza obszaru i ankiet)	Możliwe obszary interwencji
1	Mała ilość przedsiębiorstw na terenie realizacji LSR	Słaba dynamika wzrostu ilości firm	Wsparcie procesu powstawania nowych przedsiębiorstw – doradztwo, dotacje inwestycyjne, wsparcie pomostowe
2	Mała ilość firm o wysokim potencjale innowacyjnym i zatrudnieniowym	Niska konkurencyjność istniejących przedsiębiorstw	Wsparcie procesu rozwoju już funkcjonujących przedsiębiorstw – doradztwo, dotacje inwestycyjne, wsparcie w pozyskiwaniu rozwiązań innowacyjnych, wymiana doświadczeń
3	Niski procentowy udział firm wykorzystujących w swej działalności potencjał regionalny	Niższe niż możliwe do osiągnięcia wykorzystanie potencjału turystycznego, rolniczego bogatego w surowce ekologiczne.	Ukierunkowanie procesu powstawania i rozwoju firm/organizacji producenckich na wykorzystanie zasobów lokalnych – lokalne kryteria wyboru operacji

4.5 Rynek pracy - Sytuacja społeczno-gospodarczo-demograficzna

Na przestrzeni lat 2013-2020 liczba mieszkańców wszystkich gmin obszaru LGD uległa zmniejszeniu o 2 529 osób. Według danych GUS na koniec 2020 roku wynosiła 57243 osób. Wartość ta zmalała o 4,23 % w relacji do stanu bazowego z 2013 roku. Dane wskazują, że na przestrzeni 7 lat spadek liczby ludności odnotowywany był rok do roku. Analizowany obszar jest terenem typowo rolniczym. Pomimo tego, iż charakteryzują go gorsze od przeciętnych w kraju warunki glebowo – klimatyczne, skrócony okres wegetacji, urzeźbienie terenu, słaba jakość gleb, ponad 70% ogólnej powierzchni zajmują indywidualne gospodarstwa rolne. Praca w tych gospodarstwach daje utrzymanie znacznej większości mieszkańców. Dane statystyczne dotyczące zatrudnienia według sektorów z uwzględnieniem indywidualnych gospodarstw rolnych, wykazują, ciągły spadek osób pracujących w gospodarstwach rolnych co jest związane ze spadkiem rentowności gospodarstw rolnych i wzrostem miejsc pracy w usługach i przemyśle oraz migracją ludzi młodych.

Tabela 4 Pracujący na 1000 ludności

Jednostka terytorialna	Osoby pracujące na 1000 ludności			Pracujący na 1000 ludności w wieku produkcyjnym
	2006	2013	2020	2020
POLSKA			254	427

Woj. Podlaskie	161	176	203	339
Bakařzewo	48	75	66	112
Filipów	48	48	51	87
Jeleniewo	36	53	53	88
Przerośl	42	48	45	78
Raczki	56	77	107	177
Rutka – Tartak	32	52	41	70
Suwałki	189	211	215	349
Szypłiszki	65	77	89	148
Wiżajny	32	34	39	70
Giby	74	83	82	139
Krasnopol	41	35	37	62
Puńsk	68	74	163	271
Sejny miasto	196	226	238	399
Sejny obszar wiejski	24	14	32	52
Nowinka	46	57	57	97
RAZEM ŚREDNIA LGD	66,46	77,6	87,67	146,60

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2020)

Wskaźnik realnej aktywności zawodowej mieszkańców ukazuje liczba osób pracujących przypadająca na 1000 mieszkańców. Na obszarze LGD aktywność ta jest mniejsza niż średnia wojewódzka (203 osób) i średnia krajowa (254) i wynosi 87,67 osób (dane za rok 2020 – www.stat.gov.pl). Wpływ na to ma oczywiście opisany uprzednio rolniczy charakter tych terenów. Za wyjątkiem gminy Suwałki 215 os. i Miasta Sejny 238 os. (czyli znacznie powyżej średniej wojewódzkiej i blisko średniej krajowej) wskaźnik ten uległ poprawie w stosunku do lat 2006-2013 najbardziej w gminach Raczki i Puńsk. Najgorsza sytuacja jest w Gminach Sejny obszar wiejski, Krasnopol oraz Wiżajny gdzie jest on o ponad 83% niższy od średniej wojewódzkiej. Rozpatrując aktywność zawodową mieszkańców terenu LSR tylko osób w wieku produkcyjnym sytuacja wygląda nieznacznie lepiej. Aktywność ta jest mniejsza niż średnia wojewódzka (339 osób) i średnia krajowa (426,9osób) i wynosi 146,60 osób (dane za rok 2020 – www.stat.gov.pl). Za wyjątkiem gminy Suwałki 349 os. i Miasta Sejny 399 os. (czyli znacznie powyżej średniej wojewódzkiej i niżej średniej krajowej). Najgorsza sytuacja jest w Gminach: Sejny obszar wiejski, Krasnopol, Wiżajny oraz Rutka Tartak i Przerośl gdzie wynosi on średnio 66,40osób i jest on średnio o ponad 80% niższy od średniej wojewódzkiej i 84,5% od średniej krajowej.

Bezrobotni na obszarze LSR

Bez pracy w 2020 r. pozostawało w analizowanych gminach łącznie 1867 osób. Liczba ta w porównaniu do roku 2006 systematycznie spadała. Wskaźnik bezrobocia liczony wg wzoru wynosi 3,59 (obliczenie $5x(1 - \frac{0,015x \text{ ludność w wieku produkcyjnym}}{\text{liczba osób bezrobotnych}}) = 5x(1 - \frac{(0,015-35195)}{1867}) = 3,59$) Można mówić o bardzo dobrej sytuacji gdyby nie kilka faktów: badania statystyczne prowadzone przez PUP nie pokazują pełnego obrazu rynku pracy, nie rejestrując przede wszystkim problemu ukrytego bezrobocia w rolnictwie szczególnie w gospodarstwach małych gdzie dochody z ich prowadzenia nie wystarczają na godne życie rodzin je prowadzących. Nie możemy także pomijać faktu, że w przeciągu tych lat zmieniały się przepisy dotyczące sposobu określania statusu osoby bezrobotnej, które eliminowały z tej statystyki niejednokrotnie całe

grupy społeczne. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na statystyki rynku pracy ma ujemne saldo migracji tak wewnętrznych jak i zagranicznych.

Pomimo tego zarówno dane statystyczne jak i wynikające z obserwacji własnych wskazują, że w odniesieniu do rynku pracy możemy na tym terenie być optymistycznie nastawieni.

Tabela 6 Bezrobotni zarejestrowani ogółem oraz ludność w wieku produkcyjnym

L.p.	Jednostka terytorialna	Osoby bezrobotne zarejestrowane			Ludność ogółem	14 lat i mniej	%	Ludność w wieku produkcyjnym			
		2006	2013	2020				15-59 lat kobiety	%	15-64 mężczyźni	%
	Rok	2006	2013	2020		2020		2020		2022	
	Woj. podlaskie	61773	70889	37830		177334		335843		388194	
1	Bakałarzewo	133	115	49	3016	540	18	801	27	1064	35
2	Filipów	361	273	84	4091	673	16	1127	28	1422	35
3	Jeleniewo	143	114	43	3154	565	18	874	28	1127	36
4	Przerośl	176	141	49	2820	511	18	752	27	969	34
5	Raczki	327	244	97	5776	989	17	1672	29	2028	35
6	Rutka Tartak	84	85	22	2287	370	16	632	28	793	35
7	Suwałki gmina	295	330	143	7904	1408	18	2276	29	2866	36
8	Szypliszki	154	159	79	3917	634	16	1112	28	1384	35
9	Wiżajny	138	85	39	2116	336	16	540	26	723	34
10	Giby	300	309	193	2566	325	13	698	27	891	35
11	Krasnopol	292	342	192	3668	599	16	1009	28	1266	35
12	Puńsk	300	313	189	4108	591	14	1193	29	1395	34
13	Sejny miasto	667	579	351	5107	662	13	1468	29	1706	33
14	Sejny wiejska	328	347	221	3817	544	14	1058	28	1347	35
15	Nowinka	186	190	113	2896	502	17	785	27	1002	35
RAZEM LGD		3884	3626	1867	57243	9249	16	15212	27	19983	35
Ludność w wieku produkcyjnym 2020								35195			

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2020)

Współczynnik bezrobocia = 3,58616765 = 3,59

Struktura bezrobotnych wykazuje, że najliczniejszą grupę bezrobotnych stanowią ludzie w przedziale 15-25 lata. Kolejną grupą pod względem liczebności bezrobotnych, są ludzie od 25 do 34 lat. Są to ludzie młodzi, często dopiero wkraczający na rynek pracy. Taka sytuacja sprzyja powstawaniu ujemnych skutków społecznych i ekonomicznych bezrobocia. Przyczynia się to również do wzrostu ujemnego salda migracji, w wyniku którego region traci niejednokrotnie najbardziej przyszłościowe jednostki. Symptomatyczne jest również to, że osoby w tym przedziale wiekowym, nie widząc szans dla siebie na tym terenie stanowią mniejszość w strukturze wiekowej osób angażujących się w proces uspołeczniania prac nad LSR.

Inną grupą wśród której jest porównywalnie wysokie bezrobocie i inne niepokojące tendencje związane z rynkiem pracy to osoby w wieku powyżej 60 roku życia. Przyczyną tego stanu jest likwidacja przedsiębiorstw państwowych i brak propozycji pracy dla osób z tej grupy wiekowej uwarunkowane trudnością przekwalifikowania się do nowych miejsc pracy. Osoby w wieku przedemerytalnym mają duże trudności ze znalezieniem zatrudnienia także ze względu na przepisy o wieku ochronnym.

Jednocześnie niepokojącym zjawiskiem bezrobocie u osób z wykształceniem wyższym, policealnym, średnim zawodowym i średnim ogólnokształcącym. Jest to ogromny problem, bowiem powoduje odpływ ludzi wykształconych do innych regionów kraju i za granicę. Saldo migracji na rok 2020 dla terenu LSR choć

wyhamowuje jest nadal ujemne i wynosi 252 osoby), co w zestawieniu z ujemnym przyrostem naturalnym musi niepokoić szczególnie zważywszy na odpływ osób ważnych ze względu na przyszły rozwój tych terenów.

Tabela 7 Saldo migracji

Lp.	Jednostka terytorialna	Zameldowania	Wymeldowania	Liczba mieszkańców na obszarze LSR
	Rok	2020	2020	2020
1	Bakałarzewo	54	56	3016
2	Filipów	22	45	4091
3	Jeleniewo	33	43	3154
4	Przerośl	27	46	2820
5	Raczki	30	66	5776
6	Rutka – Tartak	22	29	2287
7	Suwałki gmina	164	116	7904
8	Szypłiszki	55	40	3917
9	Wiżajny	11	28	2116
10	Giby	28	26	2566
11	Krasnopol	28	54	3668
12	Puńsk	28	35	4108
13	Sejny miasto	38	81	5107
14	Sejny obszar wiejski	19	47	3817
15	Nowinka	47	46	2896
RAZEM LGD		606	758	57 243

4.6 Działalność sektora społecznego, w tym rozwój społeczeństwa obywatelskiego na obszarze LSR

Przedsiębiorczość społeczna

Na terenie działania „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD działa kilka podmiotów ekonomii społecznej: w m. Lipniak (gmina Suwałki) funkcjonuje utworzony w 2011 r. Zakład Aktywności Zawodowej zatrudniający do 24 osób niepełnosprawnych. Większość podmiotów tego typu działa tylko w okresie realizacji i okresu związania z celem projektu w ramach którego zostały utworzone. Powodem tej sytuacji są wysokie koszty funkcjonowania i niska rentowność oraz gwałtowny spadek bezrobocia. **Z analizy ankiet ze spotkań informacyjno – konsultacyjnych oraz sygnałów od pracowników OPS-ów wynika, że potencjał w zakresie ekonomii społecznej na tym terenie jest niewykorzystany – istnieje realna potrzeba podejmowania działań na rzecz powiększania organizacji prowadzących działania w zakresie ekonomii społecznej wspierających osoby nieprzystosowane do funkcjonowania na obecnym rynku pracy. Forma ta ma największą wagę w odniesieniu do zdiagnozowanych problemów bezrobocia i ubóstwa – daje realną szansę na włączenie w rynek pracy osób z największymi problemami ekonomiczno – społecznymi.**

W roku 2020 na obszarze objętym LSR działało 226 organizacji pozarządowych wpisanych do KRS oraz pozostałe znajdujące się w rejestrze Starostw Powiatowych w Suwałkach, Sejnach i Augustowie. Obecnie ciągle powstające Koła Gospodyń Wiejskich, jest już ich po kilka w każdej gminie. Bliski 1/4 z wpisanych do KRS, bo 51 to ochotnicze straże pożarne. Znaczny procent stanowią też organizacje ukierunkowane na sport – Powiatowe Zrzeszenie Ludowe, Zespoły Sportowe oraz uczniowskie kluby sportowe.

Pozostałe stowarzyszenia to przede wszystkim inicjatywy na rzecz przyrody, aktywności społecznej, edukacji oraz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Wiele stowarzyszeń ma zarejestrowaną swoją siedzibę w mieście Suwałki a swoją działalność prowadzi na terenie lokalnej grupy działania. Pomimo, że ilości powyższe nie są małe (choć znacznie niższe niż podobne wartości dla innych obszarów kraju) to działalność w/w jednostek nie pozostaje w związku z ich wielością. Regularną działalność statutową prowadzi jedynie niecałe 60% z nich. Wskaźnik pozyskania środków zewnętrznych (za wyjątkiem KGW oraz zespołów sportowych korzystających z zasobów gmin i powiatów w ramach ich działalności zgodnej z

ustawą o samorządzie terytorialnym) jest jeszcze niższa. Umiejętności w tym zakresie wykazuje jedynie 26 podmiotów, które uzyskały wsparcie finansowe na realizację projektów w ramach programu POKL 20013-20, PROW za pośrednictwem LGD oraz ze środków programów transgranicznych (dane własne na podstawie analizy list rankingowych za lata 2013 – 2020). Zarówno mała ilość organizacji III sektora jak i mała aktywność już istniejących stanowi duży problem w rozwoju działań integrujących społeczności lokalnej. Organizacje pozarządowe, KGW czy OSP tworzą trzon sektora społecznego. Powinny być aktywnie włączone w realizację projektów poprawiających atrakcyjność obszaru i jego promocję, aktywizację mieszkańców poprzez realizację projektów związanych z warsztatami tematycznymi czy zajęć związanych z kultywowaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego. W ostatnich latach nastąpił wzrost aktywności KGW które ratują od zapomnienia dawne receptury kulinarne, kultywują tradycjonalizm, a z drugiej strony rozwijają przedsiębiorczość kobiet na obszarach wiejskich. Kobiety wiejskie zauważają dorobek kulturowy i społeczny swoich matek i babć, oraz mają na uwadze zwiększone możliwości odnowy wsi i aktywizacji społeczeństwa wiejskiego. Na szczególną uwagę zasługują KGW, ale też stowarzyszenia czy pasjonaci różnych dziedzin. Organizacje pozarządowe napotykać w swoich działaniach jednak na szereg problemów. Do najistotniejszych należy niski potencjał finansowy, ale też brak umiejętności, wiedzy i doświadczenia. Czynnikiem ograniczającym integrację/rozwój społeczeństwa obywatelskiego na terenie LGD jest również niewystarczająca liczba obiektów, które mogą być wykorzystywane w tym zakresie, a także brak podmiotów świadczących im pomoc. Mieszkańcy zgłaszają potrzebę tworzenia miejsc sprzyjających integracji również w małych miejscowościach. Dlatego tak ważnym obszarem tematycznym w nowej strategii rozwoju powinien być rozwój kapitału społecznego, poprawa dostępu do usług lokalnych oraz integracja społeczna poprzez wsparcie inicjatyw w zakresie rozwoju społeczności lokalnej i animacji społecznej, również poprzez stworzenie bazy lokalowej odpowiadającej potrzebom mieszkańców. Koła Gospodyń Wiejskich to najbardziej zaangażowane w rozwój regionu stowarzyszenia. Członkiniami KGW są matki, gospodynie, przedsiębiorcze kobiety. Podczas spotkań i składania ankiet to one były najbardziej aktywną w działania grupą społeczną. Do swoich działań potrzebują jednak wsparcia animacji, odpowiedniego wyposażenia oraz miejsc gdzie będą mogły działać. Realizowane działania będą uwzględniać wymogi dotyczące zasady równości szans i niedyskryminacji, szczególnie dostępności do usług i infrastruktury dla osób z niepełnosprawnościami.

O konieczności wsparcia organizacji pozarządowych, zarówno poprzez zwiększenie ich ilości ale przede wszystkim wzmocnienie ich instrumentarium działania wypowiedziało się ponad 30% ankietowanych przez nas mieszkańców terenu LGD. Ze względu na to zdecydowaliśmy, po konsultacjach społecznych na poziomie powszechnym jak i reprezentatywnym, uczynić jednym z obszarów projektów wsparcie III sektora w sposób komplementarny przez projekty poprawiające infrastrukturę mogącą służyć do realizacji zadań jak i działania animacyjno szkoleniowe skierowane do członków stowarzyszeń.

4.7 Problemy społeczne

Problem ubóstwa i wykluczenia społecznego

Teren objęty LSR jest terenem rolniczym gdzie główne źródło utrzymania mieszkańców stanowią gospodarstwa rolne. Właściciele tych większych najczęściej specjalistycznych gospodarstw ukierunkowanych na produkcję mleka lub ras mięsnych są dobrze sytuowani. Natomiast gospodarstwa małe nie są w stanie wygenerować dochodu wystarczającego do godnego życia dla ich właścicieli i rodzin. Fakt ten przyczynia się do ubóstwa i dużej migracji do miast osób w wieku produkcyjnym w tym głównie młodzieży.

Programy pomocowe wdrażane przez rząd poprawiły sytuację szczególnie rodzin posiadających dzieci lecz nie są w stanie zatrzymać migracji na wsi i starzenia się społeczeństwa. Pomimo spadku o ponad 50% ubóstwa rodzin i osób, nadal jest wiele do zrobienia w tym zakresie ponieważ problemy społeczne to trudności, które po pierwsze są dla jednostki, rodziny lub grupy odczuwane jako dotkliwe, uciążliwe i uniemożliwiające realizację potrzeb. Po drugie determinuje je fakt, że osoby wyczerpały już własne

możliwości radzenia sobie z tymi trudnościami, więc wymagają wsparcia w zakresie ich eliminowania lub łagodzenia skutków. Po trzecie, aby instytucje i organizacje mogły wesprzeć osoby i rodziny w tym zadaniu, problemy społeczne muszą być możliwe do liczbowego, skalowego i terytorialnego określenia.

W literaturze osoby i rodziny przeżywające problemy społeczne, których nie są w stanie samodzielnie rozwiązać, określane są jako grupy wykluczone społecznie (pojęcia te - osoby z problemami społecznymi, czy wykluczone społecznie są definiowane zamiennie). Wykluczenie społeczne to sytuacja, która uniemożliwia lub w znacznym stopniu utrudnia jednostce lub grupie społecznej pełnienie ról społecznych zgodnie z prawem, korzystanie z dóbr publicznych oraz infrastruktury społecznej i technicznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób. Zazwyczaj spotykamy się z kilkoma przyczynami wykluczenia jednocześnie. Ich prawidłowe zdiagnozowanie staje się podstawą do świadczenia efektywnej pomocy grupom dotkniętym konkretnym rodzajem wykluczenia społecznego.

Obszar LSR jest terenem społecznie ubogim czego odzwierciedleniem jest poniższa tabela. Z 15 jednostek samorządu terytorialnego aż 9 jest zagrożonych trwałą marginalizacją.

Tabela 8 Zagrożenie marginalizacją

Lp.	Jednostka terytorialna	Gminy zagrożone trwałą marginalizacją
1	Bakałarzewo	NIE
2	Filipów	526. 201202 podlaskie suwalski Filipów
3	Jeleniewo	NIE
4	Przerośl	527. 201204 podlaskie suwalski Przerośl
5	Raczki	NIE
6	Rutka – Tartak	528. 201206 podlaskie suwalski Rutka-Tartak
7	Suwałki gmina	NIE
8	Szypliszki	529. 201208 podlaskie suwalski Szypliszki
9	Wiżajny	530. 201209 podlaskie suwalski Wiżajny
10	Giby	505. 200902 podlaskie sejneński Giby
11	Krasnopol	506. 200903 podlaskie sejneński Krasnopol
12	Puńsk	507. 200904 podlaskie sejneński Puńsk
13	Sejny miasto	NIE
14	Sejny obszar wiejski	508. 200905 podlaskie sejneński Sejny
15	Nowinka	NIE

Jedną z obiektywnych miar sytuacji materialnej ludności, jest skala pomocy udzielanej w ramach systemu pomocy społecznej. Pod względem liczby rodzin i osób korzystających z pomocy społecznej na przestrzeni ostatnich kilku lat utrzymuje się stały spadek. W 2013 r. z pomocy społecznej korzystały 2703 rodziny, a w roku 2020 już tylko 2032. Liczba osób **korzystających z pomocy społecznej** w 2013 r. to 8566 osób (ponad 10% ludności terenu realizacji LSR) a w 2020 r. 4279 osób co stanowi 4,48 % ludności LSR (zmniejszenie ponad 50% korzystających z zasiłków) . Najwięcej korzystających jest w gminie Filipów (176 rodzin/279 osób), a najmniej w gminie Bakałarzewo (100 rodziny/170 osób).

Tu też notujemy spadek. W ujęciu procentowym liczby te napawają optymizmem, ilość osób w rodzinach wymagających wsparcia na terenie LGD spadła z ponad 8,5 tyś. Do 4279 osób wymagających wieloaspektowego wsparcia w tym głównie w procesie włączenia społecznego. Jednak należy podkreślić, że nie wszystkie osoby zaliczane do grup ekskluzji społecznej korzystają z publicznej pomocy społecznej. Osoby z małych gospodarstw, osoby starsze, osoby niepełnoprawne posiadające renty, rodziny doświadczające przemocy, czy młodzież z rodzin dysfunkcyjnych, często nie zostają podopiecznymi ośrodków pomocy, a raczej są kwalifikowane jako zagrożone wykluczeniem.

Tabela 9 Zestawienie korzystających ze świadczeń rodzinnych

Jednostka terytorialna	rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci			dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny			udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku (%)		
	2009	2013	2020	2009	2013	2020	2009	2013	2020
Bakałarzewo	216	138	176	417	266	220	62,1	43,5	32,4
Filipów	360	274	124	717	521	385	67,1	54,8	43,4
Jeleniewo	271	204	151	567	402	295	75,4	57,9	40,1
Przerośl	266	191	158	546	386	324	75,6	59,6	48,2
Raczki	411	263	121	842	531	389	58,1	41	30,3
Rutka - Tartak	180	163	187	392	322	272	68,5	62,6	52,7
Suwałki	447	315	164	863	607	427	56,8	40,6	23,8
Szypliszki	337	260	98	694	506	368	75	61,4	42,8
Wiżajny	188	127	114	365	241	222	64,5	48,3	48,4
Giby	234	188	140	417	322	210	71,5	61,3	45,4
Krasnopol	290	221	147	549	411	305	65,2	54	38,5
Puńsk	283	217	109	521	388	296	59,7	50,4	37,5
Sejny miasto	301	173	144	491	298	211	42,8	28,6	24,4
Sejny obszar wiejski	333	240	99	610	409	280	70,4	57,5	38,6
Nowinka	213	160	2032	425	306	230	66,3	50,2	35,3
RAZEM LGD	4330	3134	2020	8416	5916	4434	64,20%	50,50%	38,77%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2020)P2992
 Poniższy podrozdział prezentuje główne problemy społeczne występujące na obszarze „Suwałsko – Sejneńskiej” Lokalnej Grupy Działania, wskazane przez instytucje pomocy społecznej w latach 2009 do 2020 r. jako kluczowe. Dane ilościowe zostały oparte o sporządzane przez gminne ośrodki pomocy społecznej roczne Raporty Oceny Zasobów Pomocy Społecznej z lat 2009-2020, dane GUS, Wojewódzkiej Strategii Polityki Społecznej ROPS Białystok, strategii gminnych, danych instytucji lokalnych oraz weryfikacji potrzeb wynikających z problemów społecznych podczas spotkań informacyjno – konsultacyjnych ze społecznościami terenu działalności LGD.

Czynniki generujące obszary wykluczenia społecznego:

Ubóstwo na terenie objętym LSR w 2020 roku, podobnie jak w latach poprzednich choć w znacznie mniejszej skali związane było głównie z bezrobociem (zwłaszcza przy niskim poziomie wykształcenia głowy gospodarstwa domowego), z wielodzietnością, niepełnosprawnością oraz faktem zamieszkiwania na wsi.

W przeciągu analizowanych lat 2009 – 2020 powiaty objęte LSR charakteryzowały się bardzo wysokim stopniem zagrożenia ubóstwem.

Mapa 1. Stopień zagrożenia ubóstwem w 2020 roku na terenie powiatów województwa podlaskiego

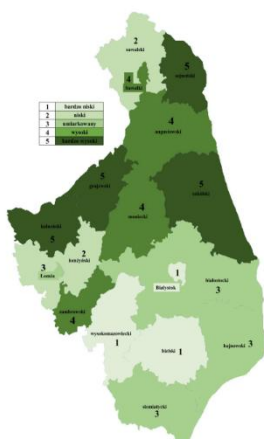

Tabela 2. Ranking powiatów województwa podlaskiego ze względu na stopnie zagrożenia ubóstwem w roku 2018 oraz w roku 2020

Powiat	Wartość zmiennej syntetycznej 2018	Wartość zmiennej syntetycznej 2020	Miejsce w rankingu 2018	Miejsce w rankingu 2020	Stopień zagrożenia ubóstwem 2018	Stopień zagrożenia ubóstwem 2020
m. Białystok	0,94	0,86	1	1	bardzo niski	bardzo niski
powiat bielski	0,87	0,72	2	2	bardzo niski	bardzo niski
powiat wysokomazowiecki	0,58	0,65	3	3	bardzo niski	bardzo niski
powiat łomżyński	0,27	0,47	5	4	niski	niski
powiat suwalski	-0,06	0,19	10	5	niski	niski
m. Łomża	0,38	0,18	4	6	niski	umiarkowany
powiat hajnowski	0,23	0,15	6	7	umiarkowany	umiarkowany
powiat białostocki	0,14	0,14	7	8	umiarkowany	umiarkowany
powiat siemiatycki	-0,14	-0,04	11	9	umiarkowany	umiarkowany
powiat augustowski	0,10	-0,13	8	10	umiarkowany	wysoki
powiat zambrowski	-0,20	-0,20	13	11	wysoki	wysoki
powiat moniecki	-0,16	-0,26	12	12	wysoki	wysoki
m. Suwałki	0,03	-0,31	9	13	wysoki	wysoki
powiat kolneński	-0,70	-0,51	16	14	bardzo wysoki	bardzo wysoki
powiat sejneński	-0,55	-0,57	14	15	bardzo wysoki	bardzo wysoki
powiat sokólski	-0,69	-0,64	15	16	bardzo wysoki	bardzo wysoki
powiat grajewski	-0,81	-0,69	17	17	bardzo wysoki	bardzo wysoki

Źródło: opracowanie własne

Stopień zagrożenia ubóstwem na terenie powiatów województwa podlaskiego. Źródło: Wielowymiarowa analiza poziomu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2019-2020, ROPS w Białymstoku
 Analiza wykazała, że na terenie obszaru realizacji LSR w latach 2014-20 zawsze korzystało z pomocy społecznej ponad 7% mieszkańców, przy czym rozkład gminny tego wskaźnika jest niejednorodny.

Bezrobocie szczególnie wśród osób młodych (do 25 roku życia) oraz osób starszych (po 60 roku życia) to kolejny obszar generujący wykluczenie społeczne. Pomimo zmniejszającego się wskaźnika bezrobocia rejestrowanego, obszar realizacji LSR nadal pozostaje na niepokojąco wysokim poziomie. (poza gminą Suwałki gdzie na skutek powstawania osiedli mieszkalnych dla dotychczasowych mieszkańców m. Suwałki wskaźnik ten jest zaburzony) Na potrzebę wsparcia osób bezrobotnych (z reguły w powiązaniu z ubóstwem) w ramach LSR wskazało ok. 56% ankietowanych, przy czym za grupy szczególnie zagrożone uznano osoby młode – ok. 68% wskazań oraz starsze – ok. 62% wskazań.

Wysoki odsetek osób o niskich kompetencjach społecznych w tym opiekuńczo – wychowawczych wśród podopiecznych OPS – według danych PCPR w Sejnach, Suwałkach i Augustowie ponad 20% rodzin objętych pomocą OPS wykazuje różne rodzaje niewydolności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego. Odsetek ten jest jeszcze wyższy wśród rodzin niepełnych i wielodzietnych. Posiadanie takich braków kompetencyjnych z reguły sprzężone jest również z ubóstwem (w 82%) a niejednokrotnie niepełnosprawnością (11%). Wsparcie przewidziano w Celu 1 Przedsięwzięcie P.1.3 Aktywna integracja i włączenie społeczne.

Tabela 10 Bezrobotni na obszarze LSR

L.p.	Jednostka terytorialna	Osoby bezrobotne zarejestrowane			14 lat i mniej	Ludność w wieku produkcyjnym	
		2006	2013	2020		15-59 lat kobiety	15-64 mężczyźni
	Rok	2006	2013	2020	2022	2022	2022
	Woj. podlaskie	61773	70889	37830	177334	335843	388194
1	Bakałarzewo	133	115	49	540	801	1064
2	Filipów	361	273	84	673	1127	1422
3	Jeleniewo	143	114	43	565	874	1127
4	Przerośl	176	141	49	511	752	969
5	Raczki	327	244	97	989	1672	2028
6	Rutka – Tartak	84	85	22	370	632	793
7	Suwałki gmina	295	330	143	1408	2276	2866
8	Szypliszki	154	159	79	634	1112	1384

9	Wizajny	138	85	39	336	540	723
10	Giby	300	309	193	325	698	891
11	Krasnopol	292	342	192	599	1009	1266
12	Puńsk	300	313	189	591	1193	1395
13	Sejny miasto	667	579	351	662	1468	1706
14	Sejny obszar wiejski	328	347	221	544	1058	1347
15	Nowinka	186	190	113	502	785	1002
RAZEM LGD		3884	3626	1867	9249	15212	19983
Ludność w wieku produkcyjnym 2020							35195

$$5x(1 - \frac{0,015x \text{ ludność w wieku produkcyjnym}}{\text{liczba osób bezrobotnych}}) = 5x(1 - \frac{(0,015 - 35195)}{1867}) = 3,59$$

W roku 2020 odnotowano bezrobocie o 52% niższe niż 2006r. Jet to bardzo znacząca poprawa. W stosunku do osób pracujących wynosi ono 5,3%.

Tabela 11 Dochód podatkowy na obszarze LSR

L.p.	Jednostka terytorialna	Wskaźnik dochodów podatkowych
	Rok	2020
1	Bakałarzewo	1 703,73
2	Filipów	563,86
3	Jeleniewo	1 515,95
4	Przerośl	1 259,08
5	Raczki	975,43
6	Rutka – Tartak	835,78
7	Suwałki gmina	2 913,33
8	Szypliszki	1 444,34
9	Wizajny	819,11
10	Giby	1 467,81
11	Krasnopol	1 467,81
12	Puńsk	1 362,90
13	Sejny miasto	1 273,84
14	Sejny obszar wiejski	1 249,18
15	Nowinka	1 239,38
RAZEM LGD		20091,53
Średnia wartość wskaźnika G		1 339,44
wartość ze wzoru =		2,80

$$\frac{3750}{\text{średnia wartość wskaźnika G}} = \frac{3750}{1339,44} = 2,80$$

gmin objętych LSR

Obszar LSR z wyłączeniem Gminy Suwałki charakteryzuje się niskimi dochodami. Gminy z najmniejszym dochodem podatkowym na mieszkańca to: Filipów, Raczki, Rutka-Tartak i Wizajny.

Tabela 12 Środowiskowa pomoc społeczna na obszarze LSR

L.p.	Jednostka terytorialna	Środowiskowa pomoc społeczna/osoby
1	Bakałarzewo	170,00
2	Filipów	279,00

3	Jeleniewo	390,00
4	Przerośl	238,00
5	Raczki	188,00
6	Rutka – Tartak	254,00
7	Suwałki gmina	226,00
8	Szypliszki	258,00
9	Wiżajny	375,00
10	Giby	331,00
11	Krasnopol	319,00
12	Puńsk	279,00
13	Sejny miasto	357,00
14	Sejny obszar wiejski	382,00
15	Nowinka	233,00
RAZEM LGD		4279,00
Ze środowiskowej pomocy społecznej średnia wartość wskaźnika G		285,27
wartość ze wzoru =		4,796011

Ze środowiskowej pomocy społecznej w 2020 r. korzystało aż 7,46% ogólnej liczby mieszkańców obszaru LSR.

$$6x\left(1 - \frac{(0,015 \times \text{Liczba mieszkańców})}{\text{liczba osób korzystających z pomocy społecznej}}\right) = 6x\left(1 - \frac{(0,015 - 57243)}{4279}\right) = 4,80$$

Tabela 13 Przekrój ludności pod względem wieku produkcyjnego

Lp.	Jednostka terytorialna	Ludność w wieku przedprodukcyjnym	Ludność w wieku poprodukcyjnym	Ludność w wieku produkcyjnym	Liczba mieszkańców na obszarze LSR
Rok		2020	2020	2020	2020
1	Bakałarzewo	625	611	1780	3016
2	Filipów	804	869	2418	4091
3	Jeleniewo	672	588	1894	3154
4	Przerośl	604	582	1634	2820
5	Raczki	1 205	1087	3484	5776
6	Rutka – Tartak	455	492	1340	2287
7	Suwałki gmina	1 685	1354	4865	7904
8	Szypliszki	770	787	2360	3917
9	Wiżajny	407	517	1192	2116
10	Giby	408	652	1506	2566
11	Krasnopol	715	794	2159	3668
12	Puńsk	709	929	2470	4108
13	Sejny miasto	797	1271	3039	5107
14	Sejny obszar wiejski	648	868	2301	3817
15	Nowinka	593	607	1696	2896
RAZEM LGD		11 097	12008	34138	57243
Razem ludność nieprodukcyjna		23 105,00			
wartość ze wzoru =		3,98608500			

$$30x(1 - \frac{(0,35 \times \text{Liczba mieszkańców})}{\text{liczba osób w wieku nieprodukcyjnym}}) = 30x(1 - \frac{(0,35 - 57243)}{23105}) = 3,99$$

Tabela 14 Migracje na obszarze LSR

Lp.	Jednostka terytorialna	Zameldowania	Wymeldowania	Liczba mieszkańców na obszarze LSR
	Rok	2020	2020	2020
1	Bakałarzewo	54	56	3016
2	Filipów	22	45	4091
3	Jeleniewo	33	43	3154
4	Przerośl	27	46	2820
5	Raczki	30	66	5776
6	Rutka – Tartak	22	29	2287
7	Suwałki gmina	164	116	7904
8	Szypliszki	55	40	3917
9	Wiżajny	11	28	2116
10	Giby	28	26	2566
11	Krasnopol	28	54	3668
12	Puńsk	28	35	4108
13	Sejny miasto	38	81	5107
14	Sejny obszar wiejski	19	47	3817
15	Nowinka	47	46	2896
RAZEM LGD		606	758	57 243
	wartość ze wzoru =	4,424855		

Dane migracji na obszarze LSR przedstawia powyższa tabela, niestety jej saldo jest ujemne. Jej przyczyny między innymi to: brak miejsc pracy, niższe zarobki, ubóstwo, niski potencjał finansowy. Przyrost zameldowań wystąpił jedynie w gminach Suwałki, Szypliszki, Giby. W pozostałych gminach saldo jest ujemne.

$$4x(1 - 40x \frac{(\text{zameldowania} - \text{wymeldowania})}{\text{liczba mieszkańców}}) = 4x(1 - 40x \frac{(606 - 758)}{57243}) = 4,42$$

4.8 Stosowanie zasady równości szans i niedyskryminacji

W trakcie realizacji LSR we wszystkich aspektach będzie stosowana zasada równości szans i niedyskryminacji – tj. umożliwienie sprawiedliwego pełnego uczestnictwa wszystkim zainteresowanym osobom działaniach na jednakowych zasadach.– bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę lub pochodzenie etniczne, wyznawaną religię lub światopogląd oraz orientację seksualną.

4.9 Dziedzictwo kulturowe/zabytki

Historia powiązała ze sobą w szczególny sposób Litwinów i Polaków – poprzez panującą dynastię, wspólne państwo i religię zbliżyła narody także pod względem kulturowym. Mieszkańcy opisywanego terenu kultywują tradycje, obrzędy i uroczystości, związane z kalendarzem religijnym oraz z warsztatem pracy i miejscem zamieszkania ludności np.: z Nocą Świętojańską, herodami, kolędnikami, dożynkami czy też odpustami. Kultywowanie tradycji przez mniejszości narodowe sprzyjają tworzeniu ogólnego wizerunku życia kulturalnego na obszarze przygranicza. Prowadzą tu działalność organizacje kulturalne, znane nie tylko w Polsce ale i za granicą np.: Ośrodek "Pogranicze – sztuk, kultur, narodów" – prowadzące szeroką działalność kulturowo - artystyczną, Centrum Dokumentacji Kultury Pogranicza Europy Środkowo-Wschodniej gromadzące zbiory dotyczące praw człowieka, mniejszości narodowych, tolerancji, tożsamości, kultur i religii, regionalizmu i wielokulturowości na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej, Stowarzyszenie "Euroregion Niemen" - działa z uwzględnieniem specyfiki położenia regionu w obszarze styku granic Polski, Litwy, Białorusi, Rosji oraz szans, jakie to położenie stwarza dla wszystkich czterech stron. Fundacja im.

Antanasa Baranauskasa „Dom Litewski” – centrum kultury litewskiej w Sejnach Sejneńskie Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Nie zanika tu rękodzieło i sztuka ludowa. Najbardziej rozpowszechnione jest plecionkarstwo, zwłaszcza najróżnorodniejszych koszy - z wikliny, korzeni, słomy, deszczułek. Gospodynie domowe uprawiają też (choć coraz rzadziej) tkactwo. Powstają więc na krosnach tkaniny dekoracyjne, narzuty, dywany. Nie ginie obyczaj malowania wielkanocnych pisanek. W wielu miejscowościach Suwalszczyzny działają wokalnno-taneczne zespoły ludowe. Wielką aktywność kulturową wykazują Litwini. Wielu z nich uczestniczy w amatorskiej działalności artystycznej, pielęgnuje kulturę i tradycje przodków. Przy Domu Kultury Litewskiej w Puńsku działają zespoły folklorystyczne, grupy taneczne. Godne uwagi są także liczne placówki muzealne i etnograficzne gdzie możemy podziwiać narzędzia i sprzęty używane przez chłopów w gospodarstwie, zbiory tkanin, monety, stare książki, czasopisma i dokumenty. Są też zabytki sztuki ludowej: rzeźby Chrystusa, kolekcja metalowych krzyży. Wśród tych pamiątek znajdują się siekierki kamienne, monety, medale itp. Kolejnym spójnym elementem obszary jest niepowtarzalny charakter kuchni regionalnej (interesujący wygląd, egzotyczne nazwy, wyszukany smak), których nie odnajdzie się w menu w innych częściach Polski. Kartacze, babka ziemniaczana, soczewiaki, czesaki, sękacz i wiele innych. Dania tradycyjnej kuchni Suwalszczyzny musiały być "konkretne", aby dawać siłę do pracy w surowym klimacie, nierzadko oddalone od siebie czerpały z tego, co udało się wyhodować samemu. To proste potrawy, których skład bazuje na czterech produktach: ziemniaku, mięsie, mące i jajkach Dominują więc ziemniaki i inne warzywa, mięso, mąka, jaja, miód, owoce. Tradycyjne dania kuchni Suwalszczyzny na pewno nie należą do dietetycznych. Potrawy są sycące, często obficie okraszone tłuszczem ze skwarkami i słoninką. Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia „Suwalsko – Sejneńska” Lokalna Grupa Działania 37 Tym co charakteryzuje obszar realizacji LSR jest również duża, zważywszy na burzliwe dzieje regionu, ilość pozostałych obiektów zabytkowych. Ze względu na bogatą i złożoną historię oraz wielokulturową i unikalną tradycję obszar ten posiada znaczne zasoby dziedzictwa historycznego i kulturowego. Stanowią one istotny element wzbogacający atrakcyjność turystyczną obszaru LGD. Ważnym elementem struktury kulturowej są obiekty architektury i budownictwa wpisane do rejestru zabytków. Do rejestru Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wpisanych było 261 pozycji zabytków nieruchomych oraz 421 obiektów ruchomych. Stan ich zachowania pozostawia wiele do życzenia - w stanie dobrym jest niecałe 11% z nich, zaś aż 52% wymaga drobnych napraw. Godne uwagi są także liczne placówki muzealne i etnograficzne gdzie możemy podziwiać narzędzia i sprzęty używane przez chłopów w gospodarstwie, zbiory tkanin, monety, stare książki, czasopisma i dokumenty. Są też zabytki sztuki ludowej: rzeźby Chrystusa, kolekcja metalowych krzyży. Wśród tych pamiątek znajdują się siekierki kamienne, monety, medale itp. Wsparcie przewidziano w ramach celu 1 Przedsięwzięcie P.1.4 Szlak kulturowy Suwalszczyzny oraz Przedsięwzięcie P.1.5 Kapitał społeczny

4.10 Obszary atrakcyjne turystycznie -Turystyka

Obszar funkcjonowania „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD to teren o bardzo sprzyjających warunkach naturalnych do wypoczynku i rekreacji dla rodzin i grup turystycznych, a także do rehabilitacji i integracji osób niepełnosprawnych. W roku 2020 obszar ten odwiedziło mniej turystów ze względu na pandemię COVID-19 i związane z tym ograniczenia. Jednak baza turystyczna jest ciągle rozwijana i stale powiększa się ilość miejsc noclegowych i atrakcji turystycznych.

Na terenie LSR znajdują się 34 szlaki turystyczne. Przeważają szlaki piesze, których tworzeniem i utrzymaniem zajmuje się przede wszystkim suwalski Oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (PTTK). Najwięcej jest ich w rejonie Wigierskiego Parku Narodowego (13 znakowanych szlaków turystycznych o łącznej długości 128 km) i Suwalskiego Parku Krajobrazowego (10 szlaków pieszych. Najdłuższy, niebieski liczy 21 km, najkrótszy 1,5 km. Łączna ich długość w granicach SPK wynosi 75,5 km). Mają one status tras pieszych, chociaż większość z nich jest również przejezdna dla rowerów.

Szlaki piesze i rowerowe:

- Szlaki Niebieskie: Podróż przez Park krajobrazowy (40 km), Wokół jezior Huciańskich(10 km), Z Krzywego do Płociczna (10 km), Nad Blizno (19 km), Po pagórkach sejneńskich (35 km), Wzdłuż Rospudy 1 (45 km), Doliną Rospudy 2 (38 km).
- Szlaki zielone: Nad Szeszupę (47 km), Wokół Jezior Dystroficznych (7 km), Doliny Błędzianki i Rospudy (25 km), Doliny i wzgórze (33 km), Wokół Wigier (45 km).
- Szlaki żółte: Nad Rospudę (32 km), Od Jezior Huciańskich po Mazury Garbate (62km), Z źródeł Żeszupy ku Górze Zamkowej (10 km), Od Blizny przez Czarną Hańczę do Kanału Augustowskiego (62 km).
- Szlaki czarne: Do źródeł Czarnej Hańczy (2 km), Do dworu w Starej Hańczy (2 km), Do głazowiska (4 km), Do grodziska 40aćwingów (4 km), Ku begunowi zimna (20 km), Dd Wigier do kurhanów (20 km), Doliną Szelmentki (7km), Ku litewskiej granicy (10 km), Nad Serwy (20 km), Nad Pomorze (12 km).
- szlaki czerwone: Ku źródłom Czarnej Hańczy (25 km), Sejny – Błąkały (fragment szlaku międzynarodowego e11) (92 km), Szlak im. Alfreda Lityńskiego Krzywe – Stary Folwark (7 km), Wysoki Most – Wysoki Most (13 km), Krusznik – Danowskie (9 km), Z Kotliny Biebrzańskiej ku Sejnóm (89 km).
- Szlak rowerowy Green Velo biegnący po ścianie wschodniej Polski od Elbląga do Kielc.

- Szlaki wodne: Szlak Czarną Hańczą i Kanałem Augustowskim, Szlak Rospuda, Szlak Marycha, Szlak Blizna Zasadnicza część obszaru objętego LSR nie posiada wyznakowanych szlaków rowerowych, chociaż istniejąca sieć dróg lokalnych oraz rozłożenie atrakcji przyrodniczo-kulturowych wskazuje na takie możliwości. Wytyczenie nowych szlaków umożliwiłoby turystom dostęp do wielu atrakcji oraz wzmocniło ofertę produktu turystyki rowerowej tego terenu.

Oprócz wyznakowanych szlaków pieszych i rowerowych na terenie LGD istnieją również ścieżki edukacyjne – zazwyczaj krótkie, okrężne trasy, wzdłuż których ustawiono tablice o różnorodnej tematyce. Są one zlokalizowane przede wszystkim na obszarach chronionych, jak Wigierski Park Narodowy, Suwalski Park Krajobrazowy, ale również na terenie kompleksu parkowo-pałacowego w Dowspudzie. Ponadto dwie ścieżki o tematyce historycznej zostały w zorganizowane na terenie miejscowości Bakałarzewo.

Na omawianym terenie istotny potencjał gospodarczy stanowi turystyka wodna. Dla kajakarstwa najważniejszy jest szlak rzekami, Czarną Hańczą, Rospudą i Marychą które należą do najbardziej interesujących w północno-wschodniej części Polski.

Pod względem zagospodarowania turystycznego przoduje teren Wigierskiego Parku Narodowego, którego służby regularnie modernizują infrastrukturę i zwiększają ilość udostępnionych turystycznie miejsc.

Na analizowanym terenie w zakresie bazy noclegowej dominują kwatery agroturystyczne. Z informacji uzyskanej od gmin z terenu LSR wynika, że na terenie działa 244 zarejestrowanych w Urzędach Gmin) gospodarstw agroturystycznych o potencjale 4358 miejsc noclegowych, z których ok. 42% jest stowarzyszonych. Około 40% gospodarstw oferuje usługi w ciągu całego roku. Ponad 90% właścicieli gospodarstw agroturystycznych zamierza inwestować w rozwój swoich gospodarstw.

Gospodarstwa agroturystyczne proponują krótsze i dłuższe pobyty w kwaterach wiejskich, często połączone z różnymi dodatkowymi atrakcjami takimi, jak nauka domowych rzemiosł, obserwacja zwyczajów i obyczajów wsi, możliwość wypożyczenia rowerów, sprzętu wodnego, organizacji spływów kajakowych, przejażdżek konnych i bryczkami itp. Część gospodarstw oferuje korzystanie ze zdrowej żywności produkowanej tradycyjnymi metodami bezpośrednio w gospodarstwach. Niskie obłożenie poza sezonem daje możliwość organizacji kwater opiekuńczych dla seniorów. Powinno to przynieść dodatkowe dochody gospodarstwom agroturystycznym poza sezonem i zapewnić dodatkową ofertę spędzania czasu wolnego dla seniorów.

Baza noclegowa o wyższym standardzie jest rzadka i nierównomiernie rozłożona: nad jeziorem Wigry funkcjonuje 1 obiekt hotelowy. Obiekt o tym samym standardzie funkcjonuje również w m. Sejny oraz w m. Stary Folwark hotel. Oprócz tego funkcjonuje 43 obiekty pensjonatowo – hotelarskie – głównie nad jeziorami Wigry i Hańcza oraz w pobliżu szlaków kajakowych (obiekty posiadające ponad 10 miejsc noclegowych każdy). Ważnym obiektem dla rozwoju turystyki w regionie jest WOSiR „Szelment” - nowoczesny kompleks sportowo-rekreacyjny znajduje się zaledwie 15 km na północ od Suwałk, na

pograniczu gmin Jeleniewo i Szypliszki w bezpośrednim sąsiedztwie jeziora Szelment Wielki na Górze Jesionowej. Latem, goście Ośrodka mogą aktywnie wypoczywać korzystając z plaży, kajaków, rowerów wodnych czy też wyciągu nart wodnych, który jest drugi pod względem długości /1000m/ w Polsce. Następną atrakcją jest wspaniały park linowy z trzema, o różnej trudności, trasami, rozpiętymi na 46-ciu podporach. Zimą do dyspozycji gości przygotowanych jest sześć oświetlanych narciarskich tras zjazdowych, pięć wyciągów o długości od 300 do 400 metrów oraz jeden 100-metrowy wyciąg dla dzieci. Wszystkie stoki są oświetlone i sztucznie naśnieżane przez armatki. Podobnie jak z bazą noclegową wygląda sytuacja z rozmieszczeniem bazy gastronomicznej. Różnorodne typy obiektów gastronomicznych – od restauracji i kawiarni po bary – można znaleźć nad jeziorami oraz rzekami. Poza tymi terenami są to pojedyncze, niewielkie obiekty, zlokalizowane głównie w miejscowościach gminnych. Dużym zainteresowaniem turystów cieszy się kuchnia regionalna, która jednak nie jest dostatecznie eksponowana i zbyt rzadko proponowana w obiektach gastronomicznych. Rozwój tej dziedziny jest jedną z większych a dotąd niewykorzystanych szans tego obszaru. W celu rozwoju turystyki na terenie Suwalsko-Sejneńskiej LGD, w ramach konsultacji zdiagnozowano potrzebę zwiększenia ilości atrakcji turystycznych, wyznaczenia szlaków turystycznych w taki sposób aby promowały kwatery agroturystyczne w połączeniu z występującymi atrakcjami, wsparcia rozwoju aktywnego spędzania wolnego czasu w tym rozwoju sportów wodnych, powstawania nowych punktów gastronomicznych oraz co najważniejsze opracowania i wdrożenia spójnej promocji turystycznej obszaru. Działania te powinny przyczynić się do polepszenia oferty turystycznej regionu i zwiększenia ilości miejsc pracy. W realizację tych działań powinny być zaangażowane również osoby wykluczone społecznie.— LGD będzie wspierać przedsięwzięcia dotyczące powstawania innowacyjnych elementów w kontekście lokalnym, ukierunkowane na rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw w tym gospodarstw agroturystycznych a zwłaszcza zagród edukacyjnych i opiekuńczych, gdyż stanowić będą innowacyjne rozwiązanie na naszym terenie. Tym bardziej, że na obszarze objętym LSR nie ma tego typu gospodarstw. Poprzez realizację przedsięwzięć w zakresie pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych na terenie objętym LSR, zaspokojone zostaną potrzeby rozwojowe obszaru, jak również zostanie zapewniona dostępności do tego typu gospodarstw z uwzględnieniem zasady równości szans i niedyskryminacji, zapewniona odpowiednia dostępności usług i infrastruktury szczególnie dla osób z niepełnosprawnościami.

Możliwe wsparcie w Celu 2 Przedsięwzięcie P.2.2 Małe gospodarstwo - duże możliwości

4.11 Obszary wiejskie- rolnicy domownicy mieszkańcy

Obszar działania „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD ma charakter typowo rolniczy. Użytki rolne stanowią ok. 70% powierzchni. Działalność rolnicza prowadzona jest w 8587 gospodarstwach rolnych -spadek (z10659 w 2010 r. do 8587 w 2020r.) Średnia powierzchnia gospodarstwa wynosi 15,2 ha wobec 11,4 ha w kraju. Powierzchnia użytków rolnych indywidualnych gospodarstw rolnych wynosi ponad 102 tyś ha. W strukturze użytków rolnych dominują grunty orne i trwałe użytki zielone. W związku z dużym udziałem użytków rolnych w ogólnej powierzchni, rozwija się tu przemysł spożywczy szczególnie mięsny i mleczarski. Branże te charakteryzują się wysoką jakością wytwarzanej produkcji. Czyste środowisko naturalne stwarza możliwości wytwarzania ekologicznie czystej żywności. Ekologizacja może doskonale współdziałać z rozwojem turystyki, a w szczególności agroturystyką, turystyką usługami opiekuńczymi opartymi o produkt lokalny i tradycyjny.

Produkcja rolnicza na tym obszarze ma charakter wielokierunkowy, mało wyspecjalizowany. Małe gospodarstwa produkują głównie na potrzeby funkcjonowania gospodarstwa oraz zaspokojenie potrzeb rodziny. Produkcja roślinna jest w wielu przypadkach ukierunkowana na potrzeby produkcji zwierzęcej. W produkcji roślinnej dominuje uprawa roślin mało pracochłonnych, głównie użytki zielone oraz zboża, zaś w produkcji zwierzęcej hodowla bydła mlecznego i mięsnego oraz trzody chlewnej dodatkowo jest uprawiana kukurydza. W produkcji roślinnej przeważa uprawa zbóż: żyta, owsa, jęczmienia i niewielkiej ilości pszenicy. Duże znaczenie odgrywa produkcja pasz zielonych, stanowiąca bazę dla rozwoju hodowli bydła i mleczarstwa.

Tabela 15 Gospodarstwa rolne wg grup obszarowych użytków rolnych w 2020 r.

Jednostka terytorialna	Indywidualne gospodarstwa rolne											
	Ogółem		do 1 ha włącznie		1 – 5 ha		5 – 10 ha		10 -15 ha		15 ha i więcej	
	szt.	%	szt.	%	szt.	%	szt.	%	szt.	%	szt.	%
Polska	1317400	100	25267	2	660343	50	288969	22	130552	10	212269	16
Woj. Podlaskie	77800	100	651	1	21932	28	18982	24	13160	17	23075	300,6
Bakałarzewo	507	100	3	0,6	71	14	93	18	94	18,4	246	49
Filipów	643	100	3	0,5	137	21	119	19	107	16,5	277	43
Jeleniewo	608	100	b.d.	-	110	18	b.d.	-	104	17	290	48
Przerośl	521	100	b.d.	-	80	15	b.d.	-	104	20	255	43
Raczki	737	100	6	1	165	22	174	24	132	18	260	35
Rutka Tartak	436	100	4	1	76	17	68	16	79	18	209	48
Suwałki	911	100	7	1	306	34	205	22	148	16	245	27
Szypliszki	677	100	b.d.	-	133	20	b.d.	-	101	15	321	47
Wiżajny	456	100	b.d.	-	75	16	b.d.	-	87	19	223	49
Giby	418	100	b.d.	-	134	32	122	29	b.d.	-	77	18
Krasnopol	720	100	b.d.	-	168	23	162	22	b.d.	-	243	34
Puńsk	607	100	3	0,5	85	14	93	15,5	133	22	293	48
Sejny miasto	91	100	1	1	53	58	20	22	8	9	10	11
Sejny obszar wiejski	811	100	12	1	149	18	152	19	172	22	326	40
Nowinka	444	100	b.d.	-	157	35	127	27	b.d.	-	82	18
RAZEM LGD	8587	100	39	-	1899	22	1335	16	1269	-	3357	39

Źródło: opracowanie własne na podstawie stat.gov.pl (grudzień 2020) Tabela 4.20

Negatywny wpływ na skalę i jakość produkcji zwierzęcej mają regres ograniczenia spowodowane rozprzestrzenieniem się chorób odzwierzęcych w tym afrykańskiego pomoru świń. Rosnące wymogi co do dobrostanu zwierząt, oraz spadek opłacalności. W produkcji zwierzęcej odnotowano duży wzrost hodowli bydła z 54040 szt. w 2010 r. do 120591 sztuk w 2020 r. Jest to wzrost o 123%. Produkcja mleka odbywa się w większości gospodarstw, często na dużą skalę i o wysokiej jakości. Odnotowano wzrost produkcji trzody chlewnej o 75% (w 2010 r. z 35180 do 61555 szt. w 2020 r.)

Tabela 16. Struktura hodowli

Jednostka terytorialna	liczba gospodarstw	Bydło		trzoda chlewna		drób	
		szt.	%	szt.	%	szt.	%
Polska 2010 2020	2273284 1317400	5246740 6309011	100 100	3970940 11151150	100 100	7887360 225902594	100 100
Woj. Podlaskie	105197 77800	439800 1038563	8 16	240050 369645	6 3	316460 14069024	4 6,2
Bakałarzewo	535 507	3280 8366	2 7	2660 4376	8 7	2980 4550	7 2
Filipów	728 643	3900 9642	3 8	2350 4486	7 7	3350 6537	7 3
Jeleniewo	711 608	4470 8216	4 7	2390 6804	7 11	3350 9882	7 5

Przerośl	633 521	3570 8574	3 7	2360 6413	7 10	3020 4737	7 3
Raczki	882 737	4700 9485	4 8	3200 6009	9 10	3690 28027	8 15
Rutka – Tartak	513 436	3240 7518	3 6	1740 1572	5 12	2880 3813	6 1
Suwałki	1255 911	4150 6768	3 6	3230 13311	9 22	4490 72817	10 39
Szypliszki	824 677	4650 11258	4 9	2580 4348	7 7	3910 13079	9 7
Wiżajny	561 456	3240 8668	3 7	1810 86	5 0,1	2630 4629	6 2
Giby	661 418	2210 2709	2 2	2060 -	6 -	1840 3025	4 2
Krasnopol	1063 720	4240 7911	3,5 7	2840 1683	8 3	3520 5287	8 3
Puńsk	666 607	4380 15757	4 13	2360 5044	7 8	3370 2982	7 2
Sejny miasto	59 91	160 207	0,1 0,2	120 -	0,3 -	140 484	0,3 0,3
Sejny obszar wiejski	964 811	5610 12058	5 10	3910 7423	11 12	3690 6395	8 3
Nowinka	604 444	2240 3454	2 0,4	1570 -	4 -	2190 22626	5 12
RAZEM LGD	10659 8587	54040 120591	12 12	35180 ~61555	15 16	45050 188870	14 1,3

Ze względu na powyższe uwarunkowania rozwoju rolnictwa w ostatnich latach coraz bardziej dostrzegalny jest rozwój branży przetwórczej o małej skali – przetwórstwo prowadzone w gospodarstwach. Ma to związek z rosnącym zapotrzebowaniem na ekologiczne produkty lokalne. Ten poszerzający się rynek zbytu, obecny szczególnie w aglomeracjach, stwarza nowe możliwości zarobkowania dla małych producentów, którzy do tej pory kierowali swe produkty głównie na rynek lokalny lub zaspokajali nimi potrzeby odwiedzających ich turystów. **Dalszy rozwój właśnie tej wytwórczości małej skali, również w oparciu o tworzone lokalnie systemy powiązań wskazywane były przez mieszkańców jako jeden z najbardziej nośnych kierunków rozwoju terenu LGD.**

Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy wskazywali potrzebę wsparcia małych gospodarstw które są w najgorszej sytuacji finansowej a ich właściciele i rodziny są przez to zmuszeni do migracji. Rozwój gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych, przetwórstwa rolno-spożywczego jako dodatkowego źródła dochodu dla małych gospodarstw może okazać się jedyną ich szansą istnienia. Większość osób widzi dużą niszę w produkcji i bezpośrednim wprowadzaniu na rynek produktów rolnych słabo i średnio przetworzonych, w ramach zdrowej żywności ekologicznej. Obecnie rolnicy z gospodarstw ekologicznych sprzedają swoje surowce jako konwencjonalne ze względu na brak dobrze zorganizowanego rynku obrotu surowcami ekologicznymi. Przyczynia się to do pogarszającej kondycji gospodarstw ekologicznych, z drugiej strony wzrasta świadomość społeczeństwa odnośnie zdrowej żywności i negatywnych skutków stosowania konserwantów oraz polepszaczy w żywności konwencjonalnej. Posiadając surowiec wysokiej jakości nie wykorzystujemy swojej szansy. Z tego powodu w ramach realizacji celu 2 , przedsięwzięcia P.2.1 oraz P.2.2 przewidziano preferencje wspierające dla mieszkańców, którzy zdecydują się na inwestycje w obszarze agroturystyki, kwater edukacyjnych czy przetwórstwa rolno-spożywczego oraz w podnoszenia wiedzy potrzebnej do budowania współpracy, krótkich łańcuchów dostaw i działań aktywizujących ze środków przeznaczonych na aktywizację społeczności. Działania te przyczyni ą się również do polepszenia oferty turystycznej, w której obok źródeł dochodu z wynajmu pomieszczeń, żywność regionalna stanowi bardzo ważne uzupełnienie.

4. 12 Obszar edukacji formalnej

W roku szkolnym 2021/2022 na opisywanym terenie funkcjonowało 29 szkół podstawowych oraz 6 szkół ponadpodstawowych, ponadgimnazjalnych i policealnych razem. Łącznie na terenie LSR funkcjonuje tylko 6 szkół podstawowych o wielkości poniżej 100 uczniów. W opisywanym roku statystycznym 2020 w szkołach podstawowych uczyło się 4149 uczniów. Szkoły te, niezależnie od rodzaju organu prowadzącego osiągają niższe od średniej wojewódzkiej wyniki nauczania. **Niższy niż na obszarach miejskich poziom edukacji** – stan edukacji na wszystkich jej poziomach w tym wyniki osiągane przez uczniów z terenu LSR mają negatywny wpływ na szanse życiowe młodych osób. Przekłada się to zarówno na niższe wskaźniki wykształcenia na tym terenie ale również na późniejszy wysoki wskaźnik bezrobocia a co za tym idzie ubóstwa. Brak wysokiej jakości edukacji powoduje też przyspieszony proces migracji związanej z tym obszarem - najpierw do szkół w Suwałkach, Augustowie a następnie na studia, z których powraca w celu podjęcia pracy i zamieszkania minimalny odsetek osób. Na potrzebę wsparcia osób młodych w obszarach edukacyjnym i w zakresie organizacji czasu wolnego w ramach LSR wskazało ok. 82% ankietowanych. W ramach LSR przewidziano im wsparcie w celu 1, Przedsięwzięcie P.1.1 Inwestycja w młodość

Tabela 16 Szkolnictwo

Lp.	Jednostka terytorialna	Szkoły podstawowe	Liczba uczniów	Liczba oddziałów	Przedszkola	Punkty przedszkolne	Liczba dzieci	Liczba oddziałów
		2020	2020					
	Rok	2020	2020	2020	2020	2020	2020	2020
1	Bakałarzewo	1	237	12	1	0	95	5
2	Filipów	1	326	17	2	1	119	5
3	Jeleniewo	2	237	16	3	0	80	4
4	Przerośl	2	216	17	2	0	119	6
5	Raczki	2	456	29	3	1	89	5
6	Rutka – Tartak	1	449	9	1	0	51	3
7	Suwałki gmina	5	449	40	9	4	183	11
8	Szypliszki	3	269	24	5	0	118	7
9	Wiżajny	1	161	10	2	1	39	3
10	Giby	1	120	8	1	0	54	3
11	Krasnopol	1	134	12	1	0	79	4
12	Puńsk	2	244	28	2	0	114	10
13	Sejny miasto	2	530	29	4	0	249	15
14	Sejny obszar wiejski	2	116	16	2	0	42	3
15	Nowinka	3	205	15	4	1	63	4
RAZEM LGD		29	4 149	282	42	8	1 494	88
średnio uczniów w klasie		15						

Ponieważ wsparciem w ramach nowej LSR będą mogły być objęte dzieci ze szkół do 100 uczniów, to kwalifikować się będzie tylko 6 szkół o łącznej liczbie 337 uczniów na rok edukacyjny 2022/2023.

Tabela 17. Małe szkoły – do 100 uczniów

L.p.	Nazwa szkoły	Ilość uczniów	Gmina
------	--------------	---------------	-------

1	Szkoła Podstawowa w Prudziszkach	48	Jeleniewo
2	Szkoła Podstawowa w Pawłówce	79	Przerośl
3	Szkoła Podstawowa we Wronowie	41	Raczki
4	Szkoła Podstawowa w Poddubówku	53	Suwałki
5	Szkoła Podstawowa im. Papieża Jana Pawła II w Nowej Wsi	93	Suwałki
6	Szkoła Podstawowa z Litewskim Językiem Nauczania w Widugierach	23	Puńsk
Razem		337	

Dane pochodzą z [www: https://szkola-podstawowa.com.pl](https://szkola-podstawowa.com.pl)

W tym samym okresie działało na tym terenie 50 placówek o charakterze przedszkolnym w których opiekę przedszkolną zapewniano dla 1494 dzieci.

W porównaniu z latami 2000-10 znacząco wzrosła ilość oraz jakość funkcjonowania obiektów infrastruktury społecznej. W gminach objętych LSR znajduje się 27 punktów bibliotecznych oraz świetlic wiejskich. Wszystkie te obiekty działają bardzo prężnie – funkcjonuje przy nich 62 zespoły lokalne (głównie śpiewacze i taneczne) skupiające ponad 600 osób. Jak wynika z analizy ankiet zebranych w ramach prac nad LSR, ich działalność wymaga stałego wsparcia, szczególnie w zakresie przyciągania osób młodych i uatrakcyjnienia ich występów (np. przez zakup strojów, sprzętu aranżacyjnego).

Infrastruktura sportowa obejmuje 18 obiektów w większości wyremontowanych w tym 7 obiektów powstałych w ramach programu Orlik 2012 pozostałe wymagają interwencji głównie w zakresie infrastruktury. Jest to o tyle ważne, że na terenie działania LGD funkcjonuje 21 klubów sportowych zrzeszających ponad 1134 osoby.

Pod względem infrastruktury zdrowotnej teren działania LGD jest bardzo zróżnicowany. W m. Sejny funkcjonuje bardzo wysoko oceniany Szpital. W pozostałych gminach funkcjonują jedynie przychodnie o różnych, niejednokrotnie krótkich godzinach przyjęć – takich obiektów jest 15. Funkcjonuje tu także 9 punktów aptecznych.

Tabela 18. Infrastruktura społeczna

Lp.	Jednostka terytorialna	Biblioteki	ośrodki kultury kluby świetlice	kluby sportowe	członkowie klubów sport.	przechodnie zdrowia
	Rok	2020	2020	2020	2020	2020
1	Bakałarzewo	2	1	3	130	0
2	Filipów	1	1	0	0	0
3	Jeleniewo	1	0	2	21	0
4	Przerośl	2	1	0	0	0
5	Raczki	1	1	2	200	2
6	Rutka – Tartak	1	1	1	26	2
7	Suwałki gmina	4	6	6	313	0
8	Szypliszki	3	1	2	170	0
9	Wiżajny	1	0	0	0	2
10	Giby	2	2	0	0	0
11	Krasnopol	1	1	1	4	0
12	Puńsk	2	1	1	96	0
13	Sejny miasto	1	2	2	147	7
14	Sejny obszar wiejski	2	0	0	0	0
15	Nowinka	3	1	1	36	2

RAZEM LGD	27	19	21	1143	15
-----------	----	----	----	------	----

4.13 Uwarunkowania środowiskowe

Ze względu na bogate dziedzictwo naturalne, bioróżnorodność i różnorodność krajobrazową, przeciwdziałanie zmianom klimatycznym na tym terenie stanowi ważny element działań na rzecz ochrony środowiska. Wykorzystanie paliw kopalnych na obecną skalę, przestało być przez społeczeństwo akceptowane ze względu na niekorzystny wpływ na środowisko, dlatego też konieczne jest zwiększenie energii pozyskiwanej z OZE co przyczyni się do oszczędności paliw kopanych i poprawi stan środowiska. Zdaniem mieszkańców jest duże zapotrzebowanie na wsparcie odnawialnych źródeł energii ale brak modernizacji sieci przesyłowych uniemożliwia kolejne przyłączenia instalacji fotowoltaicznych. Dlatego też LGD w ramach realizacji LSR będzie wspierała budowę magazynów energii w Celu 2 przedsięwzięciu P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny.

W pełni szanując zasadę zrównoważonego środowiska, należy szukać takich kierunków rozwoju, które przyczynią się do poprawy jakości powietrza, wody i środowiska przyrodniczego.

Podsumowanie

W wyniku działań na wielu płaszczyznach udało się stworzyć analizę zachodzących zjawisk, szans i problemów, jakie mają miejsce na obszarze LGD. W wielu obszarach analiza zawiera porównanie sytuacji na obszarze LGD z sytuacją w skali regionu województwa podlaskiego oraz kraju. W celach porównawczych poza danymi z roku 2020 r. w wielu aspektach umieszczono dane z lat poprzednich – aby zobrazować dynamikę zmian i potrzebne kierunki rozwoju poszczególnych obszarów funkcjonowania społeczności lokalnych. W całym procesie konsultacyjnym pojawiały się sygnały o potrzebie uruchamiania wsparcia dla budowy/powstawania przyszłych małych innowacyjnych koncepcji/modeli rozwojowych odpowiadających na pojawiające się nowe zjawiska i potrzeby. W tym celu zaproponowana przez LGD koncepcja wdrożenia Smart Village zyskała aprobatę społeczeństwa więc wsparcie na to działanie będzie można uzyskać w ramach Celu1 Przedsięwzięcie P.1.6 Smart Village dla rozwoju Suwalszczyzny

Jak wykazano w powyższym opisie cały obszar objęty LSR jest spójny pod względem geograficznym, przyrodniczym, kulturowym, społecznym i środowiskowym. Na całym jego obszarze będzie można realizować strategię wielofundusową z udziałem każdego z dostępnych funduszy programu LEADER.

Finansowanie pochodzące z trzech źródeł powoduje, że liczba grup istotnych z punktu widzenia LSR jest liczna. LGD będzie wspierać ludzi młodych do 25 r.ż., seniorów, dzieci w wieku przedszkolnym, młodzież szkolną, nauczycieli, osoby wykluczone i zagrożone ubóstwem oraz osoby w niekorzystnej sytuacji, w tym osoby niepełnosprawne, kobiety, seniorzy, rolnicy z małych gospodarstw rolnych, oraz osoby poszukujące zatrudnienia. Grupy te zostały również wskazane przez mieszkańców podczas konsultacji oraz wyniki z ankietyzacji. Grupy te w sposób szczególny wpisują się w społeczność lokalną tworzącą naszą Lokalną Grupę Działania. W trakcie realizacji LSR we wszystkich aspektach będzie stosowana zasada równości szans i niedyskryminacji – tj. umożliwienie sprawiedliwego pełnego uczestnictwa wszystkim zainteresowanym osobom działaniach na jednakowych zasadach.– bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę lub pochodzenie etniczne, wyznawaną religię lub światopogląd oraz orientację seksualną.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

5.1 Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami

Prace nad strategią były od samego początku były skorelowane i częściowo determinowane, szczególnie podczas pracy nad przedsięwzięciami dostępnymi dla JST poprzez zapisy dokumenty planistyczno-strategiczne. Zadania oraz działania określone w strategii są komplementarne i spójne z tymi dokumentami lub też wprost z nich wynikają.

Tabela 1 Zgodność LSR z innymi dokumentami programowymi/planistycznymi.

Cele Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia „Suwalsko – Sejneńska”	Cel I Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia na terenie LSR w zakresach: kultury, sztuki, edukacji, rekreacji oraz	Cel II Poprawa sfery przedsiębiorczości, turystyki, infrastruktury, bezpieczeństwa i
--	---	---

<p>Lokalna Grupa Działania z podziałem na przedsięwzięcia</p>	<p>integracji społecznej do roku 2029 P.1.1 Inwestycja w młodość – EFRROW i EFS+ P.1.2 Życie zaczyna się po 60-ce - EFRROW i EFS+ P.1.3 Aktywna integracja i włączenie społeczne - EFRROW i EFS+ P.1.4 Szlak kulturowy Suwalszczyzny - EFRROW P.1.5 Kapitał społeczny - EFRROW i EFS+ P.1.6 Smart Village dla rozwoju Suwalszczyzny – EFRROW</p>	<p>ekologii terenu realizacji LSR do roku 2029 P.2.1 Wsparcie przedsiębiorczości na terenie objętym LSR - EFRROW P.2.2 Małe gospodarstwo - duże możliwości - EFRROW P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny - EFRR P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwanie nie problem – EFRROW i EFRR</p>
<p>Krajowe dokumenty strategiczne</p>		
<p>Rządowy Program Fundusz Młodzieżowy na lata 2022 - 2033</p>	<p>Priorytet 1.: Aktywizacja młodzieży w samorządach Priorytet 2.: Organizacje młodzieżowe w życiu publicznym Priorytet 3.: Wzmocnienie kompetencji organizacji młodzieżowych</p>	<p>-</p>
<p>Plan Strategiczny Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027</p>	<p>Cel strategiczny 8.P10: Włączenie osób z grup defaworyzowanych lub wykluczonych na obszarach wiejskich Cele strategiczny 8.P4: Poprawa dostępu do infrastruktury turystyczno- rekreacyjnej Cel strategiczny 8.P12: Zaangażowanie młodych w życie lokalne, w tym w podejmowaniu decyzji, tworzenie sieci, społeczność</p>	<p>Cel strategiczny 3.P.1: Stymulowanie wspólnych działań rolników w ramach różnych form współpracy i kooperacji Cel strategiczny 8.P10: Włączenie osób z grup defaworyzowanych lub wykluczonych na obszarach wiejskich Cel strategiczny 8.P9: Rozwój przedsiębiorczości poprzez tworzenie i utrzymanie miejsc pracy i dywersyfikację dochodów Cel strategiczny 7.P1: Poprawa dostępu do usług związanych z rolnictwem i leśnictwem, dywersyfikacja dochodów gospodarstw Cele strategiczny 8.P4: Poprawa dostępu do infrastruktury turystyczno- rekreacyjnej</p>
<p>Regionalne dokumenty strategiczne</p>		
<p>Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030</p>	<p>Cel strategiczny 2. Zasobni mieszkańcy Cel operacyjny 2.1. Kompetentni mieszkańcy Cel operacyjny 2.2. Aktywni mieszkańcy Cel strategiczny 3. Partnerski region Cel operacyjny 3.2. Kapitał społeczny Cel operacyjny 3.3. Partnerstwa międzynarodowe i ponadregionalne</p>	<p>Cel strategiczny 1. Dynamiczna gospodarka Cel operacyjny 1.2. Podlaski system otwartych innowacji Cel operacyjny 1.3. Lokalna przedsiębiorczość Cel operacyjny 1.4. Rewolucja energetyczna i gospodarka obiegu zamkniętego Cel strategiczny 3. Partnerski region Cel operacyjny 3.3. Partnerstwa</p>

		międzynarodowe i ponadregionalne
Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030	<p>Obszar strategiczny I. Pomoc społeczna i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu</p> <p>1.1. Ograniczanie skali zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego osób i rodzin</p> <p>1.2. Rozwój aktywnych form pomocy i integracji społecznej osób i rodzin</p> <p>Obszar strategiczny II. Osoby z niepełnosprawnościami</p> <p>3.1. Wyrównywanie szans osób z niepełnosprawnościami i przeciwdziałanie ich wykluczeniu społecznemu</p> <p>Obszar strategiczny V. Polityka senioralna</p> <p>5.1. Poprawa dostępności usług społecznych, kulturalnych i edukacyjnych skierowanych do osób starszych</p> <p>5.2. Rozwój profilaktyki i bezpieczeństwa osób starszych</p> <p>5.3. Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej seniorów</p> <p>Obszar strategiczny VI. Usługi społeczne i deinstytucjonalizacja</p> <p>6.1. Rozwój systemu środowiskowego wsparcia i dostępu do usług społecznych</p> <p>6.2. Rozwój usług społecznych na rzecz osób i rodzin zagrożonych lub dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym</p>	-
Program Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027	<p>Priorytet IX: Fundusze na rzecz Rozwoju Lokalnego</p> <p>Działanie 9.1 – Rozwój lokalnej edukacji i kształcenia</p> <p>Działanie 9.2 – Zwiększenie lokalnej aktywności społeczno-zawodowej</p> <p>Działanie 9.3 – Wzrost dostępności lokalnych usług społecznych</p> <p>Działanie 9.4 – Wzmocnienie lokalnej aktywnej integracji społecznej</p> <p>Priorytet V: Zrównoważony rozwój terytorialny</p>	<p>Priorytet X: Wspieranie energii odnawialnej na potrzeby lokalnych społeczności</p> <p>Priorytet V: Zrównoważony rozwój terytorialny</p>
Lokalne dokumenty strategiczne		
Strategia Rozwoju Powiatu Sejneńskiego na lata 2021-2027	<p>Cel strategiczny II. Kształcenie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego Powiatu Sejneńskiego</p> <p>Cel operacyjny II.1 Rozwiązywanie problemów społecznych i stymulowanie aktywności zawodowej sprzyjającej włączeniu społecznemu</p> <p>Cel operacyjny II.2. Podniesienie poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych społeczności</p> <p>Cel operacyjny II.4 Rozwój i poszerzenie funkcji obiektów dydaktycznych,</p>	<p>Cel strategiczny I. Rozwój nowoczesnej infrastruktury komunikacyjnej i technicznej Powiatu Sejneńskiego oraz zapewnienie bezpieczeństwa jego mieszkańcom</p> <p>Cel operacyjny I.3 Rozwój gospodarki przestrzennej</p> <p>Cel strategiczny III. Tworzenie i promowanie warunków dla rozwoju gospodarki Powiatu Sejneńskiego</p> <p>Cel operacyjny III.1 Rozwój i wzrost</p>

	<p>kulturalnych, oraz sportowo-rekreacyjnych, stworzenie profesjonalnej oferty</p> <p>Cel operacyjny II.6 Rozwijanie tożsamości i integracji społeczności</p>	<p>konkurencyjności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw</p> <p>Cel operacyjny III.2 Wsparcie rozwoju sektora usług rolno – spożywczych, handlu i rzemiosła</p> <p>Cel operacyjny III.3 Stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej, agroturystycznej i ekoturystycznej powiatu w oparciu o zasoby przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz innowacyjne ich wykorzystanie</p> <p>Cel strategiczny IV. Zapewnienie środowiska naturalnego wysokiej jakości, ochrona wartości przyrodniczych i historycznych</p> <p>Cel operacyjny IV.3 Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii</p>
<p>Strategia Rozwoju Gminy Wiązajny na lata 2016-2025 z perspektywą do 2030r.</p>	<p>Cel strategiczny II. Otwarty, kreatywny i konkurencyjny kapitał ludzki</p>	<p>Cel strategiczny I. Zintegrowana i nowoczesna infrastruktura techniczna</p> <p>Cel strategiczny II. Otwarty, kreatywny i konkurencyjny kapitał ludzki</p> <p>Cel strategiczny III. Innowacyjna i efektywna wielosektorowa gospodarka</p> <p>Cel strategiczny IV. Środowisko naturalne wysokiej jakości, ochrona wartości przyrodniczych i historycznych</p>
<p>Strategia Rozwoju Gminy Rutka - Tartak na lata 2022 - 2030</p>	<p>Cel strategiczny II. Zwiększenie kreatywności i konkurencyjności mieszkańców, zmniejszenie skali występujących problemów społecznych</p>	<p>Cel strategiczny I. Zapewnienie nowoczesnej infrastruktury technicznej niezbędnej do dalszego rozwoju gminy</p> <p>Cel strategiczny II. Zwiększenie kreatywności i konkurencyjności mieszkańców, zmniejszenie skali występujących problemów społecznych</p> <p>Cel strategiczny III. Rozwój infrastruktury wykorzystywanej na cele gospodarcze, zwiększenie przedsiębiorczości mieszkańców</p> <p>Cel strategiczny IV. Zapewnienie środowiska naturalnego wysokiej jakości, ochrona wartości przyrodniczych i historycznych</p>
<p>Strategia Rozwoju Gminy Jeleniewo do 2030 roku</p>	<p>Cel strategiczny 1. Wzrost konkurencyjności Gminy Jeleniewo przy wykorzystaniu jej endogenicznego potencjału oraz szans</p>	<p>Cel strategiczny 1. Wzrost konkurencyjności Gminy Jeleniewo przy wykorzystaniu jej</p>

	<p>rozwojowych Podprogram rozwoju turystyki i przemysłów czasu wolnego</p> <p>Cel strategiczny 2. Rozbudowa instrumentów polityki i infrastruktury społecznej Gminy dla poprawy jakości życia, integracji oraz wszechstronnego rozwoju osobistego i zawodowego mieszkańców. Podprogram rozwoju kapitału ludzkiego Podprogram ograniczania zjawisk wykluczenia społecznego Podprogram rozwoju kapitału społecznego</p>	<p>endogenicznego potencjału oraz szans rozwojowych Podprogram wzmocnienia lokalnego potencjału gospodarczego Podprogram rozwoju turystyki i przemysłów czasu wolnego Podprogram rozwoju infrastruktury dla dostępności komunikacyjnej</p>
<p>Strategia Rozwoju Gminy Nowinka na lata 2021 - 2027</p>	<p>Cel strategiczny II. Poprawa kreatywności i konkurencyjności mieszkańców</p>	<p>Cel strategiczny I. Nowoczesna infrastruktura techniczna Cel strategiczny II. Poprawa kreatywności i konkurencyjności mieszkańców Cel strategiczny III. Innowacyjna i efektywna gospodarka Cel strategiczny IV. Zapewnienie środowiska naturalnego wysokiej jakości, ochrona wartości przyrodniczych i historycznych</p>
<p>Strategia rozwoju Gminy Suwałki do 2030 roku</p>	<p>Cel strategiczny 1. Zapewnienie dogodnych warunków życia w gminie</p>	<p>Cel strategiczny 1. Zapewnienie dogodnych warunków życia w gminie Cel strategiczny 2. Tworzenie dobrego klimatu inwestycyjnego i zapewnienie wsparcia przedsiębiorcom Cel strategiczny 3. Zapewnienie warunków ochrony środowiska zgodnie z zasadami rozwoju zrównoważonego Cel strategiczny 4. Rozwój infrastruktury na rzecz dobrych warunków życia i prowadzenia biznesu</p>
<p>Strategia Rozwoju Gminy Przerośl na lata 2016-2026 z perspektywą do 2030r.</p>	<p>Cel strategiczny II. Otwarty, kreatywny i konkurencyjny kapitał ludzki</p>	<p>Cel strategiczny I. Zintegrowana i nowoczesna infrastruktura techniczna Cel strategiczny II. Otwarty, kreatywny i konkurencyjny kapitał ludzki Cel strategiczny III. Innowacyjna i efektywna wielosektorowa gospodarka Cel strategiczny IV. Środowisko naturalne wysokiej jakości, ochrona wartości przyrodniczych i historycznych</p>
<p>Strategia Rozwoju Gminy</p>	<p>Cel strategiczny II. Poprawa kreatywności i</p>	<p>Cel strategiczny I. Nowoczesna</p>

Raczkki na lata 2023-2032	konkurencyjności mieszkańców	infrastruktura techniczna Cel strategiczny II. Poprawa kreatywności i konkurencyjności mieszkańców Cel strategiczny III. Innowacyjna i efektywna gospodarka Cel strategiczny IV. Zapewnienie środowiska naturalnego wysokiej jakości, ochrona wartości przyrodniczych i historycznych
Strategia Rozwoju Gminy Filipów na lata 2016-2023	Cel strategiczny II. Otwarty, kreatywny i konkurencyjny kapitał ludzki	Cel strategiczny I. Nowoczesna infrastruktura techniczna Cel strategiczny II. Otwarty, kreatywny i konkurencyjny kapitał ludzki Cel strategiczny III. Innowacyjna i efektywna gospodarka Cel strategiczny IV. Środowisko naturalne wysokiej jakości, ochrona wartości przyrodniczych i historycznych
Strategia Rozwoju Gminy Giby na lata 2021 - 2027	Cel strategiczny II. Poprawa kreatywności i konkurencyjności mieszkańców	Cel strategiczny I. Nowoczesna infrastruktura techniczna Cel strategiczny II. Poprawa kreatywności i konkurencyjności mieszkańców Cel strategiczny III. Innowacyjna i efektywna gospodarka Cel strategiczny IV. Zapewnienie środowiska naturalnego wysokiej jakości, ochrona wartości przyrodniczych i historycznych
Strategia Rozwoju Gminy Puńsk na lata 2022 - 2030	Cel strategiczny II. Zmniejszenie skali występujących problemów społecznych oraz rozwój infrastruktury społecznej	Cel strategiczny I. Zaspokojenie potrzeb mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury technicznej Cel strategiczny II. Zmniejszenie skali występujących problemów społecznych oraz rozwój infrastruktury społecznej Cel strategiczny III. Wsparcie przedsiębiorczości i aktywności gospodarczej mieszkańców Cel strategiczny IV. Zapewnienie środowiska naturalnego wysokiej jakości, ochrona wartości przyrodniczych i historycznych
Strategia Rozwoju Gminy Krasnopol na lata 2021 - 2030	Cel strategiczny II. Rozwój kapitału społecznego	Cel strategiczny I. Zapewnienie nowoczesnej infrastruktury technicznej Cel strategiczny III. Innowacyjna i

		efektywna gospodarka Cel strategiczny IV. Zapewnienie środowiska naturalnego wysokiej
--	--	--

Źródło: opracowanie własne

Rządowy Program Fundusz Młodzieżowy na lata 2022 – 2033

Głównym celem Programu jest zwiększenie zaangażowania młodzieży i młodzieżowych organizacji pozarządowych w życie publiczne przez wsparcie inicjatyw młodzieżowych. Program ma przynieść wzrost ich znaczenia w życiu publicznym oraz ich wzmocnienie instytucjonalne. Założony poziom ogólności celu oraz przyjęty szeroki zakres działań przewidzianych do objęcia wsparciem Programu służyć ma rozwojowi różnych form aktywności młodzieży w wielu formach organizacyjnych.

W Strategii „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD również zaplanowano działania skierowane do młodzieży jako grupy wiekowej do 25 r. życia jak i preferencje dla tej grupy w działaniach nie skierowanych bezpośrednio do niej. Jednym z problemów zdiagnozowanych na obszarze LGD jest systematyczny odpływ ludzi młodych, którzy nie widzą dla siebie miejsca na terenach wiejskich objętych LSR. Systematycznie zmniejsza się ilość młodych mieszkańców w wieku produkcyjnym a przede wszystkim dzieci i młodzieży. Najbardziej w tym kontekście martwi odpływ ludzi wykształconych – większość osób wyjeżdżających na studia do większych ośrodków miejskich nie wraca na Suwalszczyznę lecz wiąże swoje życie właśnie z aglomeracjami miejskimi. Dlatego też w niniejszej Strategii zaplanowano działania przyczyniające się do zwiększenia ich aktywności, pobudzania chęci kreowania własnego otoczenia oraz zwiększania atrakcyjności Suwalszczyzny jako miejsca do życia. Premiowane będą również w ramach lokalnych kryteriów wyboru osoby młode do 25 r.ż.

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2030 określa zasady, obszary i kierunki interwencji polityki rozwoju regionu w horyzoncie czasowym. Planowanie strategiczne jest niezbędnym narzędziem w zarządzaniu rozwojem każdego regionu.

Działania wpisane w LSR są zgodne z celami zapisanymi w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego w zakresie, m.in. wykorzystania innowacyjnych rozwiązań dotyczących energii odnawialnych, podnoszenia kompetencji wśród uczniów. W zakresie wzrostu aktywności i integracji lokalnej realizowane będą działania skierowane do różnych grup społecznych, jak i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i zawodowym. Województwo podlaskie tak jak i nasza LGD jest otwarte na współpracę ponadregionalną i międzynarodową co znalazło swoje odzwierciedlenie w planowanych do ogłoszenia projektach partnerskich (międzyregionalnych i międzynarodowych).

Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030

Podstawowymi elementami Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego są diagnoza obecnej sytuacji regionu, prognoza zmian oraz wyznaczone na ich podstawie główne obszary i cele strategiczne, które wskazują kierunki realizacji zadań przez samorząd województwa podlaskiego, samorzady lokalne i inne zaangażowane podmioty.

LSR realizuje cele zawarte w dokumencie poprzez tworzenie warunków sprzyjających przeciwdziałaniu ubóstwu i wykluczeniu społecznemu oraz marginalizacji obszarów wiejskich. Wszystkie te zakresy są odpowiedzią na zdiagnozowane problemy obszaru LGD. O wysokiej liczbie osób wykluczonych społecznie na obszarze LGD świadczą przede wszystkim dane dotyczące odsetka mieszkańców korzystających z pomocy społecznej oraz dochodu na mieszkańca.

Program Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027

Program Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027 jest jednym z narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030. Program stanowi jednocześnie instrument realizacji *Umowy partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce*. Jest programem dwufunduszowym, współfinansowanym z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+).

Niniejsza Strategia jest spójna z Programem Funduszy Europejskich dla Podlaskiego, ponieważ realizuje jego zakresy w ramach obu celów przyjętych dla LSR. W wszystkich przedsięwzięciach osiągnane będą cele oraz wskaźniki zbieżne z tymi przyjętymi w programie.

Strategia Rozwoju Powiatu Sejneńskiego na lata 2021-2027 to plan działania wyznaczający strategiczne cele rozwoju powiatu sejneńskiego. Dla powiatu suwalskiego brak jest takiego, aktualnego dokumentu. Działania zaplanowane w LSR są spójne i komplementarne w zakresie wzmocnienia kapitału społecznego, rozwoju przedsiębiorczości, rewitalizacji i polepszenia jakości infrastruktury publicznej oraz rozwoju odnawialnych źródeł energii.

Strategie Rozwoju gmin:

Wszystkie wymienione w tabeli umieszczonej powyżej strategii gminne zbieżne są właściwie z założeniami LSR zarówno co do celów jak i przewidzianych działań. Właściwie jedynymi elementami tych strategii, które nie znajdują odzwierciedlenia w LSR są te związane z budową/modernizacją dróg oraz opracowywaniem planów zagospodarowania przestrzennego co wynika z specyfiki funduszy dostępnych dla formuły RLKS. Na uwagę zasługuje fakt, iż w większości tych strategii synergia działań prospołecznych i infrastrukturalnych występuje dokładnie tak jak i w naszej LSR. Dotyczy to zarówno obszaru edukacji jak i szeroko pojętego włączenia społecznego oraz aktywizacji. Wskazuje to na podobną koncepcję rozwoju przyświecającą samorządom skupionym w LGD jak i naszej strategii. Jest to ważne w kontekście wykonalności poszczególnych założeń strategii gminnych i LSR – w większości obszarów tematycznych środki LGD będą mogły być bezpośrednio wykorzystane do realizacji założeń strategii lokalnych.

5.2. Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR

Lokalna Strategia Rozwoju „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD jest dokumentem zintegrowanym i spójnym wewnątrz. Poszczególne cele LSR oraz planowane w ramach ich realizacji konkretne przedsięwzięcia są spójne, powiązane ze sobą i wzajemnie się uzupełniają odnosząc się do zidentyfikowanych potencjałów wynikających z diagnozy obszaru i znajdując odzwierciedlenie w analizie SWOT. Tworzą logiczne związki i wzajemnie na siebie oddziałują, dając efekt synergii. Synergia ta występuje zarówno pomiędzy poszczególnymi celami i przedsięwzięciami jak i wewnątrz przedsięwzięć dwufunduszowych, co jest innowacyjnym podejściem do tego problemu w skali regionu.

W ramach zaplanowanych w LSR celów kompleksowe podejście do rozwiązania problemów zawarto w dwóch celach ogólnych: Cel I Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia na terenie LSR w zakresach: kultury, sztuki, edukacji, rekreacji oraz integracji społecznej do roku 2029 oraz Cel II. *Poprawa sfery przedsiębiorczości, infrastruktury, bezpieczeństwa i ekologii terenu realizacji LSR do roku 2029*, które są jednocześnie odpowiedzią na potrzeby i aspiracje mieszkańców obszaru LGD. Cel I Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia na terenie LSR w zakresach: kultury, sztuki, edukacji, rekreacji oraz integracji społecznej do roku 2029 poprzez przedsięwzięcie P.1.1 Inwestycja w młodość kompleksowo oddziaływać będzie na zdiagnozowane obszary problemowe osób młodych – dzieci i młodzieży do 25 r. życia. Będą to zarówno działania proedukacyjne (odpowiedź na relatywnie niski poziom edukacji na terenie LSR) jak i włączające oraz aktywizujące tą grupę wiekową. Dla podniesienia jakości tych działań w tym samym przedsięwzięciu planowane są działania infrastrukturalne w powiązaniu z działaniami tzw. miękkimi. Dla ich realnej komplementarności planowane jest skonstruowanie takiego kalendarza naborów wniosków aby projekty „miękkie” mogły wykorzystać infrastrukturę projektów inwestycyjnych. Podobnie skontrolowano P.1.3 Aktywna integracja i włączenie społeczne które jest odpowiedzią na walkę z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, który stanowi jeden z najważniejszych celów nowej strategii rozwoju. Tu również, dzięki wykorzystaniu dwóch funduszy będzie możliwe osiągnięcie synergii działań na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w tym w szczególności osobom niepełnosprawnym (wsparcie działań „miękkich” projektami infrastrukturalnymi). Dodatkowym elementem w tym przedsięwzięciu, które powinno przynieść pozytywne efekty prospołeczne na rzecz tych grup jest planowany projekt partnerski w zakresie włączenia społecznego, podczas którego realizację organizacje z naszego terenu postarają się znaleźć nowe, innowacyjne sposoby na walkę z obszarami marginalizacji społecznej.

Realizacja tych przedsięwzięć zostanie dodatkowo wsparta działaniami z przedsięwzięcia P.1.5 Kapitał społeczny które pozwoli podnieść jakość wykształcenia osób z grup defaworyzowanych w celu przyszłego włączenia ich w aktywny rozwój naszego regionu. Problemy społeczne wynikają, w dużej mierze z braku odpowiedniej oferty kulturalnej i rekreacyjnej, którą będzie można zapewnić w ramach działań z przedsięwzięcia P.1.4 Szlak kulturowy Suwalszczyzny ale również P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwanie nie problem co oznacza również, że synergia i komplementarność występuje nie tylko na poziomie wewnątrz celu ale również pomiędzy oboma celami ogólnymi. Z myślą o zdiagnozowanych problemach związanych z przedsiębiorczością, rynkiem pracy, a także rozwojem gospodarczym zaplanowano przedsięwzięcie 2.1. *Wsparcie przedsiębiorczości na terenie objętym LSR*. Dodatkowo działania w tym zakresie ujęto w przedsięwzięciu 2.2 *Wsparcie pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych na terenie objętym LSR* – są to przedsięwzięcia wzajemnie uzupełniające się szczególnie w zakresie planowanych konkursów na zakładanie i rozwój przedsiębiorstw związanych z turystyką. Podejście takie pozwoli na kontynuowanie działań z lat 2016-2023 nakierowanych na budowę marki turystycznej Suwalszczyzny. W celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć zintegrowano różne sektory, partnerów oraz branże działalności gospodarczej. Już w fazie przygotowania i formułowania założeń LSR, priorytetem był udział wszystkich grup społecznych ze wszystkich sektorów z obszaru LGD. W spotkaniach równocześnie uczestniczyli przedstawiciele wszystkich sektorów reprezentujący cały region, aby wypracować wspólne założenia nowej strategii. Działania te dodatkowo wzmocniły powiązania międzysektorowe w regionie LGD – już podczas spotkań padały propozycje przyszłej współpracy przy projektach partnerskich czy grantowych. W trakcie spotkań omówiono potrzeby i zagrożenia społeczności lokalnych. Działania te będą bardziej aktywizować i integrować społeczeństwo gotowe do działania. Na etapie tworzenia LSR założono, że nasze LGD skutecznie włączy się w budowanie partnerstw i powiązań społecznych, w tym partnerstw sektorowych oraz międzysektorowych. Przyjęto, iż w ramach aktywizacji i promocji regionalnej ukazane zostanie zróżnicowanie regionalne i sektorowe przy jednoczesnym skupieniu się na przenikaniu się działań związanych z wdrażaniem LSR. Wszystkie działania aktywizacyjne i włączające społecznie podejmowane przez LGD będą w 100% pokrywały cały teren realizacji LSR – tak teraz jak i w przyszłości ważne jest dla nas niezostawianie tzw. białych plam na mapie aktywności, wsparcia i oddziaływania naszej grupy. To jeszcze bardziej wpłynie na zacieśnienie więzi, wypromuje sukcesy, ale i wskaże problemy i sposoby ich rozwiązywania. Wszystkie te działania stworzą platformę wzajemnej współpracy pomiędzy mieszkańcami, podmiotami i sektorami regionu pomiędzy sobą oraz pomiędzy nimi a samą LGD. Wdrażanie niniejszej LSR będzie realizowane z myślą o wdrożeniu zintegrowanego podejścia do wszystkich zdiagnozowanych problemów, planowanych działań i istniejących zasobów na całym obszarze działania.

Zintegrowane podejście przejawia się m.in. w partycypacyjnym podejściu do tworzenia LSR, co pozwoliło na zachowanie strategicznej spójności i zarazem obszaru z przyjętymi w nim celami. Stosowanie zintegrowanego podejścia zapewnia szeroką współpracę pomiędzy różnymi podmiotami z różnych sektorów, co przełoży się na trwałość efektów podejmowanych działań.

5.3 Wartość dodana podejścia LEADER w realizacji LSR

Wartość dodana podejścia LEADER wiąże się głównie ze wzmocnieniem lokalnego zaangażowania poprzez rozwój lokalnej strategii, jej realizację i przydział zasobów:

- Zwiększenie kapitału społecznego (partnerstwo) - LGD duży nacisk kładzie na kapitał społeczny, który należy przede wszystkim rozumieć jako umiejętności społeczne, tzn. umiejętności nawiązywania i utrzymywania kontaktów, jak również funkcjonowania w mniej lub bardziej formalnych powiązaniach. Umiejętności te pozwalają współpracować z innymi w oparciu o wspólne wartości, zaufanie, zaangażowanie w celu osiągnięcia obopólnych wartości. Metoda LEADER w znacznym stopniu pozytywnie wpływa na rozwój kapitału społecznego na obszarach wiejskich. Mechanizmy stosowane w ramach LEADER/RLKS stwarzają warunki do powstawania nowych organizacji czy też formalizowanie i profesjonalizację organizacji już istniejących. Wsparcie finansowe umożliwia LGD podejmowanie wspólnych inicjatyw, odkrywanie i wyzwalamie lokalnego potencjału, współpracę z zaangażowanymi/

zainteresowanymi stronami, realizację projektów odpowiadających na bezpośrednie potrzeby ludzi, które pociągają za sobą większe zaangażowanie społeczności lokalnej i są ogromną wartością dodaną.

- Realizacja projektów dokładnie dopasowanych do miejscowych potrzeb - Szczególnie ważną i cenną zasadą jest oddolność działań. Ma ona wymiar zarówno praktyczny – pozwala na realizowanie zadań dostosowanych do potrzeb lokalnych, jak i społeczny – podnosi samoocenę małych społeczności, które mogą mieć wpływ na własne życie i otoczenie, a przez to podnosi się poczucie ich własnej wartości.
- Możliwość realizacji projektów wykraczających poza obszar jednostek administracyjnych (współpraca) - Współpraca z innymi regionami jest doskonałym źródłem innowacji i transferu wiedzy dla miejscowej ludności. Dzięki współpracy LEADER obszary wiejskie mogą uwzględniać i wykorzystywać swoją różnorodność poprzez wnoszenie nowych perspektyw i spostrzeżeń innych obszarów, a także zapożyczanie i udostępnianie skutecznych podejść oraz dobrych praktyk.
- Brak dominacji sektora publicznego – zgodnie z ideą współzrządzenia wdrażaną w programie LEADER wpływy przedstawicieli poszczególnych sektorów gospodarki na decyzje lokalne powinny się równoważyć. Parytet ten ma gwarantować wpływ sektorów niepublicznych na podejmowane decyzje i jest zachowany w dokumentach formalnych LGD.
- Możliwość wsparcia mniejszych organizacji pozarządowych - możliwość dowartościowania i wspierania przez LGD mniejszych organizacji obecnych na polskiej wsi, np. koła gospodyń wiejskich, lokalnych sołectkich stowarzyszeń, zrzeszenia grup zawodowych czy pasjonatów różnych dziedzin sportowych, przyczynia się do ich częściowego renesansu. Organizacje pozarządowe tworzą trzon sektora społecznego. W ostatnich latach nastąpił wzrost ich aktywności. Organizacje te napotykają w swoich działaniach jednak na szereg problemów. Należą do nich niski potencjał finansowy, ale też brak umiejętności, wiedzy i doświadczenia.
- Dzięki zmniejszeniu kwoty do 300 tys. zł. na operacje z zakresu rozwijania działalności gospodarczej, stwarza się szansę dla większej liczby wnioskodawców na otrzymanie wsparcia finansowego tworząc kolejną wartość dodaną podejścia LEADER w wydaniu naszej LGD

Ponadto wartość dodaną podejścia LEADER w realizacji LSR można mierzyć poprzez:

Dobór zakresu wsparcia, którego dokonano na podstawie przeprowadzonych wielu spotkań z mieszkańcami, otrzymanych ankiet. Spotkania konsultacyjne odbywały się w każdej gminie członkowskiej minimum dwukrotnie. Poświęcone były omówieniu planowanych zakresów w ramach EFRR, EFS+, PSWPR. Zorganizowane zostały również trzy spotkania konsultacyjne skierowane do poszczególnych sektorów: społecznego, publicznego i gospodarczego. W ramach spotkań zaprezentowano możliwości współpracy i pozyskiwania środków finansowych. W trakcie spotkań uczestnicy wypełniali ankiety „Zakresy do realizacji w ramach EFRR, EFS+, PSWPR w latach 2023-2027”. Na podstawie zebranych informacji dobrano odpowiednie do potrzeb zakresy i formy wsparcia w ramach LSR. Wnioski ze spotkań konsultacyjnych pozwoliły na sformułowanie brzmienia oraz hierarchii celów, wraz z potencjalnymi typami przedsięwzięć planowanych do przyszłych konkursów. Ponadto sformułowano cele w odniesieniu do niwelowania problemów społecznych, z którymi boryka się obszar LGD, a mianowicie potrzebą wsparcia osób w niekorzystnej sytuacji. Grupy te w sposób szczególny wpisują się w społeczność lokalną i wsparcie ich będzie realizowane na wielu poziomach – zarówno poprzez działania bezpośrednio skierowane dla nich jak i preferencje w ocenie punktowej w ramach lokalnych kryteriów wyboru operacji.

Wybór dostępnych źródeł finansowania. Niniejsza Lokalna Strategia Rozwoju opracowana i wdrażana przez Stowarzyszenie „Suwalsko – Sejneńska” Lokalna Grupa Działania jest strategią wielofundusową, czyli współfinansowaną z dwóch funduszy strukturalnych: *Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR)* i *Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS)* oraz z *PS WPR na lata 2023-2027*. Zakresy w ramach tych funduszy odpowiadają na potrzeby i problemy wynikające z diagnozy przeprowadzonej przez LGD oraz szeregu warsztatów, spotkań i dyskusji z mieszkańcami, lokalnymi liderami. Aby zwiększyć efekt synergii (przenikania) zdecydowano o wdrażaniu aż 6 z 10 przedsięwzięć w formule dwufunduszowej tak aby w jak najpełniejszy sposób umożliwić realizację celów LSR.

Przyjęto sposób wdrażania LSR poprzez stosowanie harmonizacji zakresów tematycznych następujących po sobie naborów wniosków. Planuje się, np. w pierwszej kolejności realizację projektów dotyczących wsparcia infrastruktury (edukacyjnej, kulturalnej, rekreacyjnej) i rewitalizacji obszarów i obiektów, których stan uniemożliwia ich wykorzystanie na cele społeczne, a następnie wyposażenie tychże obiektów i przestrzeni, miejsc aktywności lokalnej w sprzęt do prowadzenia działalności ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej co pozwoli na rozwój lokalnej społeczności. Należy zwrócić uwagę, iż w strategii nastąpi kontynuacja działań rozpoczętych w perspektywie 2014-2020. Dla wszystkich grup wspieranych w poprzedniej perspektywie – osoby młode, seniorzy, zagrożeni wykluczeniem społecznym przewidziano zarówno realizację działań do nich skierowanych jak i preferencje w punktacji w ramach lokalnych kryteriów wyboru operacji.

Dostępne metody wdrażania operacji w ramach LSR dobrano poprzez realizację:

- projektów grantowych. Są one odpowiedzią na potrzeby zgłaszane podczas spotkań konsultacyjnych w szczególności na spotkaniu skierowanym do sektora społecznego. Szczególne potrzeby zgłaszają koła gospodyń wiejskich, ale też stowarzyszenia czy pasjonaci działający w obszarze kultury i sztuki oraz przedstawiciele tego sektora z jednostek publicznych. Szczególnie organizacje pozarządowe napotykają w swoich działaniach na szereg problemów. Do najważniejszych należą niski potencjał finansowy, ale też niejednokrotnie brak umiejętności, wiedzy i doświadczenia. Dzięki formule grantowej, mając opokę instytucjonalną ze strony LGD te słabości będzie można w łatwy sposób zniwelować. Pozwoli to nie tylko na realizację potrzebnych społeczności lokalnej inicjatyw ale i wzmocni potencjał samych organizacji. Projekty grantowe zaplanowano w ramach Przedsięwzięcia P.1.6 Smart Village dla rozwoju Suwalszczyzny
- projektów partnerskich. W trakcie spotkań konsultacyjnych zaproponowano potrzebę premiowania w ramach kryteriów projektów partnerskich. Ponadto w celu ułatwienia znalezienie partnera do realizacji projektu planuje się organizować spotkania animujące przyszłe partnerstwa w ramach działań własnych LGD.
- operacji realizowanych w partnerstwie. Ze względu na wysokie oczekiwanie wyrażone w czasie konsultacji społecznych z mieszkańcami co do konieczności wymiany doświadczeń z podmiotami z innych regionów kraju ale i zagranicznymi w ramach Przedsięwzięć P.1.3 oraz P.2.3 zaplanowano realizację projektów partnerskich. W ramach przedsięwzięcia P.1.3 projekt dotyczyć będzie wymiany doświadczeń oraz implementacji nowych innowacyjnych rozwiązań w zakresie aktywizacji społecznej i niwelowania zjawisk marginalizacji społecznej. W przedsięwzięciu P.2.3 zaplanowano projekt partnerski na rzecz innowacyjnego podejścia do wyzwania jakim jest zwiększenie udziału OZE w życiu mieszkańców terenów objętych LSR. Jak pokazały nam lata ubiegłe (w ramach zakończonej realizacji już dwóch projektów w tej formule) projekty z udziałem partnerów z innych regionów zawsze wnoszą świeże podejście do tematyki nimi objętej. Niejednokrotnie nasze działania, ich zakres czy forma stają się inspiracją dla naszych partnerów ale i my możemy skorzystać z wielu, dla nas nieoczywistych rozwiązań.

Wzmocnienie planowanych do osiągnięcia efektów. LGD i jej organy, a zwłaszcza zarząd, będą dbały o to, aby proces wdrażania LSR był prowadzony w jak najszerszym zakresie przy udziale partnerów i całej społeczności lokalnej. Celowi temu służyć będzie przede wszystkim zasada pełnej transparentności działania LGD, która dotyczyć będzie przede wszystkim polityki informacyjnej, realizowana w sposób zapewniający szerokie rozpowszechnienie informacji o LGD i jej działalności. W tym zakresie przewiduje się wykorzystywać różnorodne środki i metody komunikacji społecznej, które wzajemnie się uzupełniają, w szczególności: - organizować spotkania z mieszkańcami, - udostępniać informacje na tablicach ogłoszeń w urzędach gmin, - publikować ogłoszenia, w tym informacje, także na portalach społecznościowych. W działaniach wykorzystywane będą również media regionalne, – prowadzenie strony głównej Lokalnej Grupy Działania wraz z podstronami zawierającymi aktualności, dokumenty i raporty. Biorąc aktywny udział w realizacji LSR lokalna społeczność będzie również zaangażowana w proces jej wdrażania na wszystkich etapach. Tak jak lokalna społeczność miała kolosalny wpływ na kształt LSR tak i później jakakolwiek zmiana

głównych założeń strategii będzie realizowana przy szerokim udziale ludności. Zastosowanie podejścia LEADER ma bardzo duży pozytywny wpływ na rozwój społeczny regionu, w tym wzrost potencjału członków lokalnych społeczności. Już same prace nad opracowaniem lokalnej strategii doprowadziły do znaczącego pobudzenia mieszkańców, którzy aktywnie uczestniczyli w spotkaniach konsultacyjnych i jasno określali swoje potrzeby i oczekiwania. W tej fazie starano się przekonać (i naszym zdaniem udało się tego dokonać) mieszkańców obszaru, że działając wspólnie, można przyczynić się do rozwiązania wielu problemów swojego środowiska. Powinno to przełożyć się na ich duże zaangażowanie już w fazie wdrażania stworzonego dokumentu. Podobnie jak w mijającej perspektywie, faza programowania, faza wdrażania i realizacji LSR charakteryzowała się wysoką aktywnością mieszkańców w zakresie działań animujących i sieciujących. Mieszkańcy oraz różne organizacje i instytucje chętnie brały udział w zajęciach organizowanych przez Lokalną Grupę Działania – tylko w latach 2021-2023 lokalni liderzy i ich organizacje zorganizowały ponad 40 małych inicjatyw integracyjnych z wykorzystaniem środków na działania animacyjne z LGD. Przedstawiciele Lokalnej Grupy Działania byli wielokrotnie proszeni o wystawienie stoiska promocyjnego czy punktu konsultacyjnego (szczególnie w czasie trwających naborów wniosków), aby mieszkańcy danego terenu mogli dowiedzieć się więcej o działalności stowarzyszenia lub uczestniczyć w realizacji działań organizowanych przez Lokalną Grupę Działania. W ramach zrealizowanych naborów wsparto utworzenie nowych podmiotów gospodarczych oraz przyczyniono się do wzrostu zatrudnienia. Wytworzony potencjał w tym zakresie wzmocnił obszar gospodarcza szczególnie w sferze usług turystycznych i gastronomii różnicując ofertę w tym zakresie często o produkty innowacyjne (ponad 90% operacji w tym zakresie posiadało zaświadczenia o innowacyjności). Różne badania ewaluacyjne oraz analizy wykazały, że metoda LEADER w znacznym stopniu pozytywnie wpływa na rozwój kapitału społecznego na obszarach wiejskich. Warto pamiętać, że mechanizmy stosowane w ramach LEADER/RLKS stwarzają warunki do powstawania nowych organizacji czy też formalizowanie i profesjonalizację organizacji już istniejących. Ponadto LGD, aby wspierać rozwój obszaru objętego LSR planuje korzystać z dodatkowych, możliwych źródeł dofinansowania. W tym zakresie również przejawia się pełna komplementarność i synergia gdyż planowane projekty wpisują się w cel 1 Szczegółowy opis planowanych projektów/źródeł finansowania opisano w rozdziale IX.

Rozdział VI Cele i wskaźniki

Poniżej zaprezentowana w tym rozdziale specyfikacja i opis celów oraz przypisanych im przedsięwzięć (interdyscyplinarnych, synergicznych i niejednokrotnie komplementarnych w formule wielofunduszowej przedsięwzięć rozwojowych) wynika ze uspołecznionego procesu diagnozy potrzeb i obszarów problemowych, jak również oddolnie (przez same społeczności lokalne) dostarczonej wiedzy na temat gotowości tych społeczności do wspólnej realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju we współdziałaniu z naszą LGD. W procesie partycypacyjnej diagnozy zarówno na etapie definiowania obszarów problemowych jak i przyszłych działań mających je niwelować pozostawiliśmy daleko idącą swobodę w określaniu lokalnych interdyscyplinarnych priorytetów rozwojowych. Niniejsza LSR ukierunkowana jest na rozwój obszaru w oparciu o zastane zasoby, potencjał infrastrukturalny i społeczny z poszanowaniem wymiaru ludzkiego – wrażliwości na problemy społeczne, szczególnie wśród zdiagnozowanych grup defaworyzowanych. Lokalna Strategia Rozwoju „Suwalsko - Sejneńskiej” LGD jest strategią wielofundusową. Zdiagnozowane problemy i wyzwania jakie staną przed jej realizatorami będą mogły być rozwiązywane więc w sposób pełny i wielowymiarowy. To samo dotyczyć będzie możliwości wspierania określonych grup docelowych, w tym oczywiście też zdiagnozowanych na naszym terenie osób z grup w trudniejszej sytuacji. W celu rozwiązania tych problemów i wsparcia poszczególnych grup interesariuszy używać będziemy mogli trzech funduszy: jeden w ramach PS WPR 2023-2027 (EFRROW) i oraz dwa z FEoP 2021-2027 (EFRR i EFS+). Na obszarze LSR kompleksowo i komplementarnie wsparte zostaną przedsięwzięcia niwelujące problemy określone w diagnozie i wskazane podczas konsultacji społecznych, wynikające z badań i innych narzędzi partycypacyjnych wykorzystywanych w procesie prac nad tym dokumentem. Wszystkie cele i przedsięwzięcia uwzględniają wyniki diagnozy, co zostało szczegółowo wskazane w poszczególnych

podrozdziałach Rozdziału IV i V a czego kontynuacją jest rozdział niniejszy. Przy formułowaniu celów i przedsięwzięć oparto się w dużej mierze na wnioskach wynikających z konsultacji społecznych, zbioru fiszek projektowych co także zostało opisane w rozdz. III Partycypacja oraz IV Analiza potrzeb i potencjału LSR. Przy formułowaniu celów jak najbardziej przekrojowych kierowaliśmy się również naszymi doświadczeniami z poprzednich okresów programowania. W procesie prac nad nową LSR stwierdzono także, iż wypracowana przed wieloma laty misja i wizja rozwoju terenu na jakim działa LGD jest nadal aktualna. Większych zmian i modyfikacji wymagało podejście do samych przedsięwzięć – w celu zapewnienia ich wewnętrznej synergii po raz pierwszy realizować chcemy przedsięwzięcia dwufunduszowe. Jest to innowacja w skali samej LSR na terenie woj. Podlaskiego co naszym zdaniem znacząco podwyższa jej znaczenie dla rozwoju naszego regionu. Połączenie części starych założeń z nowymi wraz z innowacyjnym podejściem do określania przedsięwzięć pozwoli nam na jednoczesną kontynuację już sprawdzonych w ostatnich latach działań jak wsparcie rewitalizacji, małych szkół, edukacji przedszkolnej czy seniorów przy jednoczesnym eksplorowaniu nowych jak koncepcje inteligentnych wsi czy wsparcie małych gospodarstw rolnych. Poniżej zaprezentowane cele są w 100 % komplementarne z celami LSR na lata 2015-2022 i jako takie stanowią ich kontynuację oraz twórcze rozwinięcie. Określając cele dla nowej perspektywy wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju posłużono się narzędziami uspołeczniającymi diagnozę obszaru LSR (ankietowanie, warsztaty problemowe, uwagi wnoszone podczas dyżurów punktu konsultacyjnego), pracą ekspercką jak i wynikami zewnętrznej ewaluacji LSR za lata 2015-2022. Wszystkie te metody pozwoliły nam na sformułowanie dwóch różnych obszarowo w zakresie problemów, choć wobec siebie spójnych i uzupełniających się celów:

C.1 Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia na terenie LSR w zakresach: kultury, sztuki, edukacji, rekreacji oraz integracji społecznej do roku 2029

C.2. Poprawa sfery przedsiębiorczości, turystyki, infrastruktury, bezpieczeństwa i ekologii terenu realizacji LSR do roku 2029. Powyższe cele będą realizowały wskaźniki wskazane w planie działania oraz wskaźniki wskazane w Szczegółowym Opisie Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Programu 2021-2027.

Wskaźnik	Wartość wskaźnika
RCO080. Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność [szt.]	1 szt.
RCO074. Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego [os.]	57 243 osób

Cel 1 LSR to cel w dużej mierze społeczny i nastawiony na zaspokajanie potrzeb grup defaworyzowanych zdiagnozowanych w czasie procesu tworzenia LSR.

Przedsięwzięcia w ramach celu 1 oraz fundusze w ramach których będą one finansowane:

Przedsięwzięcie P.1.1 Inwestycja w młodość – EFRROW i EFS+

Przedsięwzięcie P.1.2 Życie zaczyna się po 60-ce- EFRROW i EFS+

Przedsięwzięcie P.1.3 Aktywna integracja i włączenie społeczne - EFRROW i EFS+

Przedsięwzięcie P.1.4 Szlak kulturowy Suwalszczyzny - EFRROW

Przedsięwzięcie P.1.5 Kapitał społeczny - EFRROW i EFS+

Przedsięwzięcie P.1.6 Smart Village dla rozwoju Suwalszczyzny - EFRROW

Cel 2 LSR nastawiony jest na innowację, ekologię i poprawę bezpieczeństwa. W ramach przedsięwzięcia P.2.1 Wsparcie przedsiębiorczości na terenie objętym LSRR oraz P.2.2 Małe gospodarstwo - duże możliwości preferowane będą operacje o wysokim potencjale innowacyjnym. Ze względu na duże znaczenie ochrony klimatu na terenie Suwalszczyzny ponad 30 % budżetu pochodzącego z EFRR przeznaczono na przedsięwzięcie P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny, którego zakres odpowiada priorytetowi X. Wspieranie energii odnawialnej na potrzeby lokalnych społeczności Funduszy Europejskich dla Podlaskiego 2021-2027 (cel szczegółowy ii.), w ramach którego będą realizowane „inwestycje z zakresu budowy nowych lub zwiększenia mocy innowacyjnych jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła ze wszystkich rodzajów OZE”. Na dzień zatwierdzenia LSR nie posiadamy jednoznacznej definicji OZE o

wysokim potencjale innowacyjnym, dlatego też nie uwzględniono wskaźników innowacyjności przy tym przedsięwzięciu – w jego ramach na tym etapie zaplanowaliśmy jedynie inwestycje w magazyny energii. Jeżeli odpowiednie dokumenty dotyczące innowacyjności w zakresie stosowania OZE zostaną opracowane w trakcie już wdrażania LSR, nasza LGD jako organizacja wspierająca innowacyjność na wszystkich szczeblach będzie dążyć do jej uwzględnienia również w tym przedsięwzięciu.

Przedsięwzięcia w ramach celu 2 oraz fundusze w ramach których będą one finansowane:

Przedsięwzięcie P.2.1 Wsparcie przedsiębiorczości na terenie objętym LSR - EFRROW

Przedsięwzięcie P.2.2 Małe gospodarstwo - duże możliwości - EFRROW

Przedsięwzięcie P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny - EFRR

Przedsięwzięcie P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwanie nie problem – EFRROW i EFRR

6.1 Specyfika i opis celów z podziałem na przedsięwzięcia.

Przedsięwzięcie	Uzasadnienie sformułowania w oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie ich z analizą potrzeb i potencjału obszaru	Źródło finansowania	Sposób realizacji z uzasadnieniem
C.1. Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia na terenie LSR w zakresach: kultury, sztuki, edukacji, rekreacji oraz integracji społecznej do roku 2029			
<p>Z przeprowadzonej analizy SWOT oraz diagnozy obszaru, wynika że jednym z głównych problemów jest wyludnianie się obszaru (na co wskazują zarówno dane statystyczne jak i odczucia samych mieszkańców), starzejące się społeczeństwo oraz migracja osób młodych. Wpływa to na pogłębienie się problemu co raz szerszego wykluczenia społecznego i gospodarczego mieszkańców wsi Suwalszczyzny. Skutkuje to również trudną w porównaniu z rówieśnikami z miast sytuacją osób młodych na rynku pracy, niskimi dochodami i brakiem perspektyw dla młodych rodzin. Według statystyk problem ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarze LGD jest znaczący, co wynika m.in. z wysokiej stopy bezrobocia na obszarze powiatu sejneńskiego. Osoby zagrożone wykluczeniem społecznym są nieaktywne zawodowo i wykazują często postawę bierną i roszczeniową. Osobom bezrobotnym i biernym zawodowo towarzyszy często brak wsparcia ze strony otoczenia, brak odpowiednich ofert pracy, a także niedostateczne kompetencje społeczne i zawodowe (te często są zdezaktualizowane w stosunku do wymogów lokalnego rynku pracy). Jednocześnie LGD obserwuje, iż ze względu na niewystarczającą liczbę dobrze płatnych miejsc pracy, w tym poza rolnictwem, wiele osób młodych migruje do większych ośrodków miejskich, w tym do aglomeracji białostockiej i warszawskiej. W związku z powyższym w ramach działań strategicznych przewidzianych w LSR podjęcie działań w tym kierunku.</p>			
<p>Przedsięwzięcie P.1.1 Inwestycja w młodość</p>	<p>Przedsięwzięcie odpowiada na zdiagnozowane podczas konsultacji społecznych problem niedostatecznej oferty edukacyjnej ośrodków wychowania przedszkolnego, polegających m.in. na kształtowaniu od najmłodszych lat kompetencji kluczowych, a także wsparcie dzieci w zakresie kształtowania umiejętności niezbędnych w dalszej ścieżce edukacyjnej w tym umiejętności społecznych.</p> <p>Przedsięwzięcie odpowiada również na zdiagnozowaną potrzebę podniesienia jakości oferty edukacyjnej w małych szkołach (często z klasami łączonymi co znacząco wpływa na jakość procesów edukacyjnych) poprzez organizację zajęć dodatkowych (na typowo rolniczy charakter obszaru rodzice nie są w stanie dowozić na dodatkowe zajęcia do Suwałk czyli ośrodka o największej ofercie zajęć dodatkowych). Zainteresowanie dzieci/młodzieży (wynik z analizy ankiety skierowanej do os. młodych) jest duże. Małych szkół na terenie LGD funkcjonuje 6. Przedsięwzięcie jest zgodne z priorytetem IX. Fundusze na rzecz Rozwoju Lokalnego Funduszy Europejskich dla Podlaskiego 2021-2027 (cel szczegółowy f.).</p>	<p>FEdP 2021-2027 (EFS+)</p>	<p>Realizacja w formule konkursowej w celu umożliwienia aplikacji o środki wszystkim zainteresowanym mieszkańcom/instytucjom/ organizacjom (w zależności od typu/zakresu i programu).</p>
	<p>Ze względu na fakt, iż nie tylko edukacja formalna stanowi obszar problemowy na naszym terenie w ramach przedsięwzięcia wspierane będą również osoby trochę starsze niż uczniowie szkół i przedszkoli – osoby do 25 roku życia, którzy stanowią zdiagnozowaną grupę osób w gorszej sytuacji na terenie realizacji LSR. W ramach przedsięwzięcia zamierzamy wesprzeć osoby młode w włączaniu się w życie społeczne i gospodarcze regionu poprzez zaproponowanie im nabycie umiejętności niezbędnych między innymi do pełnienia lub rozwinięcia się w roli liderów lokalnych społeczności. Pomoże im to odnaleźć swoje miejsce w życiu społecznym i zawodowym co</p>	<p>PSWPR 2023-2027 (EFRROW)</p>	

	<p>powinno wpłynąć na zmniejszenie chęci migracyjnych. Przedsięwzięcie jest zgodne z PSWPR 2023-2027 w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (zakres nr. 7).</p>		
	<p>Edukacja i wsparcie osób młodych w ogóle to nie tylko działania tzw. miękkie, gdyż aby je realizować niezbędna jest również odpowiednia infrastruktura i wyposażenie. Dlatego też, biorąc pod uwagę zgłaszane zapotrzebowanie (głównie NGO oraz JST) zdecydowaliśmy się wydzielić środki na wsparcie ogólnodostępnej infrastruktury służącej edukacji. Przedsięwzięcie jest zgodne z PSWPR 2023-2027 w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (zakres nr. 5)</p>		
<p>P.1.2. Życie zaczyna się po 60</p>	<p>Przedsięwzięcie w całości wspierać będzie zdiagnozowany w czasie konsultacji społecznych problem jakim jest marginalizacja seniorów – osób po 60 roku życia na terenie objętym LSR. Starzenie się społeczeństwa, to problem który zidentyfikowano na spotkaniach konsultacyjnych oraz w analizie wypełnionych ankiet. Analiza danych statystycznych w roz. IV pokazuje że problem starzenia się społeczeństwa to problem nie tylko w skali LGD, czy województwa podlaskiego, ale również całego kraju. W 2050 roku około 40% społeczeństwa stanowić będą osoby powyżej 60 roku życia. (<i>GUS Sytuacja osób starszych w Polsce w 2021 r. str. 23</i>). Jednocześnie jest to grupa która społecznie jest najmniej widoczna co na terenach wiejskich jest jeszcze bardziej dolegliwe. Osoby te po osiągnięciu wieku emerytalnego z reguły pozostawione są samym sobie (co powiązane jest oczywiście z wspomnianymi już procesami migracyjnymi osób młodych), nie mają odpowiedniego poziomu wsparcia, który zapewniłby im godną egzystencję. Dlatego też niezbędne jest podjęcie działań w celu realizacji projektów dotyczących rozwoju usług opiekuńczych dla potrzebujących osób w codziennym funkcjonowaniu. Dużą potrzebę podczas spotkań również wskazywano na wspieranie działalności klubów seniora. Przedsięwzięcie jest zgodne z priorytetem IX. Fundusze na rzecz Rozwoju Lokalnego Funduszy Europejskich dla Podlaskiego 2021-2027 (cel szczegółowy k.).</p>	<p>FEdP 2021- 2027 (EFS+)</p>	
	<p>W ramach przedsięwzięcia, dbając o synergię wewnętrzną przedsięwzięć, przewidzieliśmy również wsparcie dla tej samej grupy wiekowej ze środków PS WPR. W ramach tego funduszu będziemy wspierać Koła Gospodyń Wiejskich, inne organizacje skupiające osoby po 60 roku życia oraz JST w procesie ich włączenia społecznego. Z rozmów przeprowadzonych z przedstawicielami tych organizacji wynika, iż wsparcie takie skupiające się na już wcześniej zdiagnozowanej grupie interesariuszy będzie najbardziej efektywnym i spójnym z oczekiwaniami tej grupy. Przedsięwzięcie jest zgodne z PSWPR 2023-2027 w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (zakres nr. 5)</p>	<p>PSWPR 2023- 2027 (EFRROW)</p>	

Przedsięwzięcie P.1.3 Aktywna integracja i włączenie społeczne	<p>Przedsięwzięcie jest odpowiedzią na problemy grup innych niż wspieranych w poprzednich dwóch przedsięwzięciach ale także zdiagnozowanych jako grupy znajdujące się w gorszej sytuacji. W pierwszej kolejności będą to osoby niepełnosprawne, które w każdym ujęciu społeczno – gospodarczych determinantów rozwoju mają mniejsze szanse na pełne włączenie społeczne. Ich sytuacja jest szczególnie trudna właśnie na terenach wiejskich, gdzie dostęp do usług opiekuńczych, pielęgnacyjnych, wychowawczych i innych niezbędnych (różnych ze względu na stopień i rodzaj niepełnosprawności) jest utrudniony w porównaniu z terenami miast. Stąd też potrzeba wsparcia powstawania pozainstytucjonalnego systemu opieki nad osobami z niepełnosprawnością poprzez między innymi organizację usług opiekuńczych jako usług świadczonych w lokalnych społecznościach.</p> <p>Przedsięwzięcie jest zgodne z priorytetem IX. Fundusze na rzecz Rozwoju Lokalnego Funduszy Europejskich dla Podlaskiego 2021-2027 (cel szczegółowy k.)</p>	FEdP 2021- 2027 (EFS+)	
	<p>Kolejnym problemem jaki występuje na naszym terenie jest duży odsetek rodzin, które są zagrożone marginalizacją społeczną na którą narażone są dzieci pochodzące z tych rodzin. Wsparcie niwelacji tego procesu wymaga wieloaspektowych działań którymi zostaną objęte zarówno osoby dorosłe jak i dzieci – tylko wsparcie łączone może dać długoterminowe efekty. W ramach tego zakresu przewidujemy zapewnienie usług dla rodzin wychowujących dzieci, w tym przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze, usług wsparcia dla dzieci i młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci z niepełnosprawnościami, w tym działania z zakresu usług psychologicznych, pedagogicznych.</p> <p>Przedsięwzięcie jest zgodne z priorytetem IX. Fundusze na rzecz Rozwoju Lokalnego Funduszy Europejskich dla Podlaskiego 2021-2027 (cel szczegółowy l.)</p>		
	<p>Ze względu na fakt, iż nie wszystkie działania związane z aktywizacją społeczności lokalnych a grup defaworyzowanych w szczególności mogą być finansowane ze środków programu EFS+ zdecydowaliśmy się o uzupełnieniu działań włączających, integrujących i zapobiegających marginalizacji społecznej ze środków PS WPR. W tym zakresie chcielibyśmy się skupić na wykorzystaniu potencjału lokalnych NGO (w tym KGW i OSP) w organizację działań włączających społecznie zgodnie z potrzebami danych społeczności lokalnych w tym uzupełnienia niezbędnej do tego infrastruktury.</p> <p>Ze względu na zgłaszane w procesie konsultacji społecznych zapotrzebowanie na organizację przedsięwzięć we współpracy z podmiotami spoza terenu LSR jeden z konkursów w zakresie włączenia społecznego osób w niekorzystnej sytuacji będzie konkursem na projekt partnerski.</p> <p>Przedsięwzięcie jest zgodne z PSWPR 2023-2027 w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (zakres nr. 7)</p>	PSWPR 2023- 2027 (EFRRO W)	Realizacja w formule konkursowej w celu umożliwienia aplikacji o środki wszystkim zainteresowanym mieszkańcom/instytucjom/ organizacjom (w zależności od typu/zakresu i programu).
	Integracja i włączenie społeczne to nie tylko działania tzw. miękkie, gdyż aby je realizować niezbędna jest		

	<p>również odpowiednia infrastruktura i wyposażenie. Dlatego też, biorąc pod uwagę zgłaszane zapotrzebowanie (głównie NGO oraz JST) zdecydowaliśmy się wydzielić środki na wsparcie ogólnodostępnej infrastruktury służącej włączeniu społecznemu i szeroko pojętej integracji.</p> <p>Przedsięwzięcie jest zgodne z PSWPR 2023-2027 w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (zakres nr. 5)</p>		
<p>Przedsięwzięcie P.1.4 Szlak kulturowy Suwalszczyzny</p>	<p>Przedsięwzięcie rozwiązuje wskazane przez społeczność (zarówno mieszkańców jak czynników władzy samorządowej) potrzeby dotyczące możliwości wsparcia obszaru szeroko pojętej kultury i sztuki w wydaniu lokalnym. W ramach realizacji przedsięwzięcia możliwy do realizacji będzie szeroki i bardzo różnorodny zakres zaspokojenia zgłaszanych potrzeb w tym zakresie (od zakupów instrumentów, warsztatów tematycznych, plenerów sztuki po wydawnictwa okołokulturowe). Przedsięwzięcie jest zgodne z PSWPR 2023-2027 w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (zakres nr. 8)</p>	<p>PSWPR 2023-2027 (EFRRO W)</p>	<p>Realizacja w formule konkursowej w celu umożliwienia aplikacji o środki wszystkim zainteresowanym mieszkańcom/ instytucjom/ organizacjom (w zależności od typu/zakresu i programu).</p>
<p>Przedsięwzięcie P.1.5 Kapitał społeczny</p>	<p>Przedsięwzięcie rozwiązuje wskazane przez społeczność potrzeby dotyczące włączenia społecznego i zwiększenia potencjału lokalnych zasobów ludzkich w celu aktywizacji jak najszerszych kręgów mieszkańców w tym priorytetowo osób zdiagnozowanych jako pozostające w niekorzystnej sytuacji. Planowane przedsięwzięcie umożliwi zwiększenie wiedzy i umiejętności osób, które są lub mogą zostać w przyszłości kreatorami lokalnych przemian życia społecznego i gospodarczego. W tym zakresie wsparciem zostaną osoby nie spełniające kryteriom wieku dla wsparcia w ramach przedsięwzięcia P.1.1.</p> <p>Przedsięwzięcie jest zgodne z PSWPR 2023-2027 w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (zakres nr. 7).</p>	<p>PSWPR 2023-2027 (EFRRO W)</p>	<p>Realizacja w formule konkursowej w celu umożliwienia aplikacji o środki wszystkim zainteresowanym mieszkańcom/ instytucjom/ organizacjom (w zależności od typu/zakresu i programu).</p>
	<p>W ramach przedsięwzięcia przewidziano również wsparcie osób znajdujących się w gorszej sytuacji społecznej ze względu na inne niż tylko wiek i niepełnosprawność determinanty ich wykluczenia społecznego. Będą to osoby spełniające kryteria tego wykluczenia zgodnie z założeniami programu EFS+ (ubóstwo, niskie wykształcenie, brak pracy itp.). Wsparcie to zostanie skierowane w pierwszej kolejności na tereny byłych PGR gdzie wskaźnik marginalizacji społecznej jest ponad 30% wyższy niż na pozostałym obszarze LSR. W ramach tego zakresu skupimy się na aktywizacji społeczno – zawodowej tych osób w celu aktywnego włączenia ich w życie społeczności lokalnych. Będą to głównie szkolenia zawodowe i wsparcie towarzyszące (doradztwo zawodowe, wsparcie psychologiczne itp.).</p>	<p>FEdP 2021-2027 (EFS+)</p>	

	Przedsięwzięcie jest zgodne z priorytetem IX. Fundusze na rzecz Rozwoju Lokalnego Funduszy Europejskich dla Podlaskiego 2021-2027 (cel szczegółowy h.)		
Przedsięwzięcie P.1.6 Smart Village dla rozwoju Suwalszczyzny	Do tej pory na terenie realizacji LSR nie były stosowane metody związane z koncepcją inteligentnych wsi. Po zapoznaniu naszych mieszkańców z tą ideą zyskała ona ich przychylność stąd też znalazła się ona w niniejszym planie. Operacje grantowe na przygotowanie koncepcji niestandardowych rozwiązań miejscowych problemów dzięki innowacyjnemu podejściu, odpowiadających na potrzeby mieszkańców m.in. wynikających z barier związanych z peryferyjnością – w tym poprawa dostępności do e-usług i e-zasobów publicznych, w tym: e-zdrowia, e-edukacji i e-kultury itp. Koncepcje zawierać będą w szczególności opis procesu opracowania koncepcji, w tym przeprowadzenia ze społecznością obszaru konsultacji wyników prac partnerstwa; uproszczoną analizę SWOT obszaru objętego tą koncepcją; plan włączenia społeczności w późniejszą ewentualną realizację tej koncepcji, z uwzględnieniem roli sołtysa lub rady sołectkiej w tym procesie oraz listę projektów, które składać się będą na realizację tej koncepcji, uwzględniających komponent cyfrowy lub środowiskowy lub klimatyczny. Przedsięwzięcie jest zgodne z PSWPR 2023-2027 w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (zakres nr. 4).	PSWPR 2023-2027 (EFRROW)	Realizacja w ramach projektu grantowego - konkurs. LGD chce wspierać realizację oddolnych inicjatyw o jak najbardziej lokalnym charakterze.
C.II. Poprawa sfery przedsiębiorczości, turystyki, infrastruktury, bezpieczeństwa i ekologii terenu realizacji LSR do roku 2029.			
Przedsięwzięcie P.2.1 Wsparcie przedsiębiorczości na terenie objętym LSR	Podczas spotkań konsultacyjnych wielokrotnie zgłaszano potrzeby wsparcia w zakresach podejmowania i rozwijania działalności gospodarczej . Ze względu na bardzo mocne wsparcie tych działań w poprzednim okresie programowania i bardzo duże zainteresowanie wnioskodawców zdecydowaliśmy się o kontynuacji tej drogi. Jedynym odejściem od stosowanej do tej pory formuły będzie rozgraniczenie wspierania działalności ze względu na jej rodzaj: osobno będą ogłaszane konkursy na wspieranie przedsięwzięć z dziedziny okołoturystycznej (noclegi, gastronomia, wypożyczalnie sprzętu sportowego itp.) i osobno nie spełniające tej definicji (ogólnie pojęte usługi dla ludności). We wszystkich tych działaniach preferowane będzie wspieranie grup defaworyzowanych w tym osób do 25 r. życia (zapewnienie osobom młodym dobrego, wykreowanego przez nich samych miejsca pracy jest jedną z najlepszych metod na ich zatrzymanie na terenach wiejskich). Przedsięwzięcie jest zgodne z PSWPR 2023-2027 w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (zakres nr. 1).	PSWPR 2023-2027 (EFRROW)	Realizacja w formule konkursowej w celu umożliwienia aplikacji o środki wszystkim zainteresowanym mieszkańcom/instytucjom/organizacjom (w zależności od typu/zakresu i programu).
Przedsięwzięcie P.2.2 Małe	Jedną z rozpoznanych podczas spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami grup interesariuszy są właściciele małych gospodarstw rolnych, którzy ze względu na ich małą dochodowość coraz częściej myślą o zmianie źródła dochodu	PSWPR 2023-	

<p>gospodarstwo duże możliwości</p>	<p>- na pracę etatową lub nawet migracji. Aby wyjść naprzeciw ich potrzebom (zwiększenie dochodu bez konieczności zarzucania gospodarowania na roli) biorąc pod uwagę stosunkowo wysoki potencjał turystyczny regionu zdecydowaliśmy się na dwuobszarowe wsparcie: z jednej strony tradycyjnych kwater agroturystycznych (które nie były wspierane w okresie programowania 2014-20) oraz innowacyjnych na naszym terenie zagród edukacyjnych.</p> <p>Przedsięwzięcie jest zgodne z PSWPR 2023-2027 w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (zakres nr. 2).</p>	<p>2027 (EFRRO W)</p>	
<p>Przedsięwzięcie P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny</p>	<p>Przedsięwzięcie jest odpowiedzią na niedostateczny rozwój odnawialnych źródeł energii na terenie realizacji LSR. Sektor energetyczny jest jednym z najszybciej rozwijających się sektorów oraz ulega ciągłym zmianom i modernizacjom. Społeczeństwo dostrzega dobre strony w zmianach i widzi potrzebę wsparcia w zakresie OZE (ponad 50 % ankietowanych widzi potrzebę wsparcia w zakresie EFRR właśnie OZE). Ze względu na występujące w właściwie każdej gminie gospodarstwa domowe wykorzystujące panele fotowoltaiczne zasadnym będzie wsparcie efektywniejszego ich wykorzystania poprzez montaż magazynów energii. Przedsięwzięcie jest zgodne z priorytetem X. Wspieranie energii odnawialnej na potrzeby lokalnych społeczności Funduszy Europejskich dla Podlaskiego 2021-2027 (cel szczegółowy ii).</p>	<p>FEdP 2021- 2027 (EFRR)</p>	
<p>Przedsięwzięcie P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwanie nie problem</p>	<p>Na obszarze LGD istnieją obszary oraz obiekty infrastruktury, których stan uniemożliwia ich pełne wykorzystanie przez lokalną społeczność. Jednocześnie problemem na tych terenach jest stosunkowo niska jakość życia w porównaniu do terenów zurbanizowanych wynikająca po części z niedostatków infrastruktury społecznej (kulturalnej, rekreacyjnej, integracyjnej). Koniecznym jest zatem przywrócenie lokalnej społeczności terenów i obiektów, znajdujących się w przestrzeni publicznej w celu ich pełnego wykorzystania dla niwelowania słabych stron terenu objętego LSR. Ze względu na wysoki próg minimalnej wartości projektu po konsultacjach z przedstawicielami JST oraz NGO zdecydowaliśmy o organizacji tej części przedsięwzięcia w formule partnerskiej, tak aby nie wykluczać ze wsparcia interesariuszy o mniejszych potrzebach inwestycyjnych. Przedsięwzięcie jest zgodne z priorytetem V. Zrównoważony rozwój terytorialny Funduszy Europejskich dla Podlaskiego 2021 -2027 (cel szczegółowy ii.).</p> <p>Ze względu na fakt, iż ze środków EFRR będą mogły być wspierane jedynie obszary objęte sformalizowanymi programami rewitalizacyjnymi po konsultacjach z przedstawicielami JST oraz NGO zdecydowaliśmy o synergicznym wsparciu obszarów spełniających definicję terenów zdegradowanych a jednak nie mieszczących się w ramach planów rewitalizacji. Pozwoli to wesprzeć infrastrukturę służącą lokalnej społeczności nawet o dużym rozdrobnieniu czyli umożliwi nam to wsparcie większego terenu, tak aby na terenie realizacji LSR nie było tzw.</p>	<p>FEdP 2021- 2027 (EFRR)</p> <p>PSWPR 2023- 2027 (EFRRO W)</p>	<p>Realizacja w formule konkursowej w celu umożliwienia aplikacji o środki wszystkim zainteresowanym mieszkańcom/ instytucjom/ organizacjom (w zależności od typu/zakresu i programu). Projekt partnerski</p> <p>Realizacja w formule konkursowej w celu umożliwienia aplikacji o środki wszystkim zainteresowanym</p>

	białych plam w zakresie wsparcia infrastruktury społecznej. Przedsięwzięcie jest zgodne z PSWPR 2023-2027 w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (zakres nr. 5)	mieszkańcom/ instytucjom/ organizacjom (w zależności od typu/zakresu i programu).
--	--	--

Źródło: opracowanie własne⁴

6.2 Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć

Tabela 2 Opis przedsięwzięć z przypisanymi wskaźnikami produktu i rezultatu.

Przedsięwzięcie	Opis	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu
Przedsięwzięcie P.1.1 Inwestycja w młodość	<p>W ramach przedsięwzięcia będą realizowane operacje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - w zakresie wspierania wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, oferującej usługi prowadzące do wszechstronnego rozwoju dzieci, przygotowującej do kolejnych etapów edukacyjnych i zwiększającej późniejsze szanse na rynku pracy. - wsparcie małych szkół kształcenia ogólnego. Działania mają na celu wyrównanie szans w dostępie do edukacji. <p>Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR w szczególności: dzieci, młodzież, nauczyciele i kadra placówek edukacyjnych oraz rodzice.</p> <p>Jako osoby w osoby w niekorzystnej sytuacji: osoby młode (dzieci, młodzież), osoby z niepełnosprawnością.</p> <p>Szczegółowe warunki realizacji projektów w tym zakres merytoryczny, zasady wsparcia, poziomi dofinansowania, grupa docelowa zgodnie z SZOP FE dP 2021-2027</p> <p>Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg FE dP 2021-2027: Edukacja przedszkolna. Wsparcie małych szkół kształcenia ogólnego.</p>	<p>PLFCO01. Liczba dzieci objętych dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej [osoby]</p> <p>PLFCO07. Liczba szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem [podmioty]</p> <p>PLFCO03. Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem [osoby]</p>	<p>PLFCR01. Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje lub kompetencje po opuszczeniu programu [osoby]</p>
	<p>W ramach przedsięwzięcia zamierzamy wesprzeć osoby młode (do 25 roku życia) w włączaniu się w życie społeczne i gospodarcze regionu poprzez zaproponowanie im nabycie umiejętności niezbędnych do pełnienia lub rozwinięcia się w roli liderów lokalnych społeczności.</p> <p>Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS).</p> <p>Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR w szczególności: dzieci i młodzież do 25 roku życia</p> <p>Jako osoby w osoby w niekorzystnej sytuacji: osoby młode (dzieci, młodzież), osoby z niepełnosprawnością.</p>	<p>Liczba młodych liderów społeczności lokalnej objętych wsparciem</p>	<p>R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.</p>

	<p>Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 7. kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lubi przedsiębiorczości a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego.</p>		
	<p>W ramach przedsięwzięcia przewidziano również synergiczne do działań wymienionych powyżej wsparcie infrastruktury edukacyjnej ze środków PS WPR. Konkursy na to wsparcie ogłaszane będą odpowiednio wcześniej niż dot. wsparcia „miękkiego” aby dać możliwość wykorzystania wspartej infrastruktury w kolejnych działaniach na rzecz edukacji i w ogóle wsparcia osób młodych. Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR w szczególności: dzieci i młodzież do 25 roku życia Jako osoby w osoby w niekorzystnej sytuacji: osoby młode (dzieci, młodzież), osoby z niepełnosprawnością. Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 6. poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej</p>	<p>Liczba inwestycji w infrastrukturę publiczną służącą edukacji [szt.]</p>	<p>R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usługi infrastruktury dzięki wsparciu z WPR [liczba</p>
<p>Przedsięwzięcie P.1.2 Życie zaczyna się po 60-ce</p>	<p>W ramach przedsięwzięcia będą realizowane działania w zakresie wsparcia seniorów tj. osób po 60 roku życia w ramach: - zwiększenia dostępności do usług opiekuńczych o mniejszej skali świadczonych w społeczności lokalnej, w tym wsparcie procesu deinstytucjonalizacji, Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR po 60 roku życia w tym osoby z niepełnosprawnością Szczegółowe warunki realizacji projektów w tym zakres merytoryczny, zasady wsparcia, poziomi dofinansowania, grupa docelowa zgodnie z SZOP FEdP 2021-2027 Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg FEdP 2021-2027: Wzrost dostępności lokalnych usług społecznych,</p> <p>W ramach tego zakresu wspierać będziemy organizacje skupiające i wspomagające seniorów na terenie realizacji LSR w procesie ich włączania społecznego i aktywizacji. Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji</p>	<p>EECO02+04. Liczba osób niezatrudnionych objętych wsparciem w programie [osoby] PLKLC002. Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie [osoby] Liczba wspartych klubów seniora [szt.] EECO01. Całkowita liczba osób objętych wsparciem EFS+ [osoby] Liczba osób objętych wsparciem z grup w niekorzystnej sytuacji [osoby]</p> <p>Liczba osób po 60 roku życia objęta wsparciem w programie [osoby]</p>	<p>PLHILCR01. Liczba osób, których sytuacja społeczna uległa poprawie po opuszczeniu programu [osoby] PLKLCR02. Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej [szt.] R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba</p>

	I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR po 60 roku życia w tym osoby niepełnosprawne Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 8 włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lubi osób w niekorzystnej sytuacji		osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.
Przedsięwzięcie P.1.3 Aktywna integracja i włączenie społeczne	W ramach przedsięwzięcia będą realizowane działania w zakresie wsparcia grup pozostających w niekorzystnej sytuacji w ramach: - aktywnej integracji na poziomie społeczności lokalnej, skierowanych do całych rodzin, a w szczególnych przypadkach do pojedynczych osób wymagających wsparcia, ze względu na zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, - zwiększenia dostępności do usług opiekuńczych o mniejszej skali świadczonych w społeczności lokalnej, w tym wsparcie procesu deinstytucjonalizacji, - integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci. Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR w szczególności osoby niepełnosprawne, rodziny przeżywające kłopoty wychowawcze (dzieci oraz rodzice). Jako osoby w niekorzystnej sytuacji: osoby z niepełnosprawnością. Szczegółowe warunki realizacji projektów w tym zakres merytoryczny, zasady wsparcia, poziomi dofinansowania, grupa docelowa zgodnie z SZOP FE dP 2021-2027 Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg FE dP 2021-2027: Wzrost dostępności lokalnych usług społecznych, Wzmocnienie lokalnej aktywnej integracji społecznej.	EECO01. Całkowita liczba osób objętych wsparciem EFS+ [osoby] PLKLC002. Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie [osoby]	PLKLCR02. Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej [szt.]
		Liczba osób z niepełnosprawnością objętych wsparciem w programie [osoby]	
	W ramach tego zakresu zamierzamy wesprzeć lokalne organizacje społeczne (w tym KGW i OSP) w działaniach na rzecz grup marginalizowanych innych niż objęte wsparciem w przedsięwzięciach 1.1 oraz 1.2. Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR w szczególności osoby niepełnosprawne, rodziny przeżywające kłopoty wychowawcze (dzieci oraz rodzice), osoby ubogie. Jako osoby w osoby w niekorzystnej sytuacji: osoby z niepełnosprawnością, osoby ubogie. Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 8 włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lubi osób w niekorzystnej sytuacji	Liczba międzynarodowych projektów partnerskich na rzecz włączenia społecznego osób z grup defaworyzowanych [szt.] Liczba osób z grup defaworyzowanych objętych działaniami aktywizującymi społecznie [osoby]	

	<p>W ramach przedsięwzięcia przewidziano również synergiczne do działań wymienionych powyżej wsparcie infrastruktury służącej włączeniu społecznemu i integracji lokalnej ze środków PS WPR. Konkursy na to wsparcie ogłaszane będą odpowiednio wcześniej niż dot. wsparcia „miękkiego” aby dać możliwość wykorzystania wspartej infrastruktury w kolejnych działaniach na rzecz integracji i w ogóle wsparcia osób w niekorzystnej sytuacji. Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR w szczególności: dzieci i młodzież do 25 roku życia Jako osoby w osoby w niekorzystnej sytuacji: osoby młode (dzieci, młodzież), osoby z niepełnosprawnością. Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 6. poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej</p>	Liczba inwestycji w infrastrukturę publiczną służącą włączeniu społecznemu [szt.]	
<p>Przedsięwzięcie P.1.4 Szlak kulturowy Suwalszczyzny</p>	<p>W ramach przedsięwzięcia będą realizowane projekty/ działania, związane z ochroną dziedzictwa kulturowego terenu objętego LSR w formie konkursowej. Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR, organizacje i instytucje działające w obszarze kultury Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 9. Ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi.</p>	Liczba wspartych projektów w obszarze kultury [szt.]	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usługi infrastruktury dzięki wsparciu z WPR [liczba osób]
<p>Przedsięwzięcie P.1.5 Kapitał społeczny</p>	<p>W ramach przedsięwzięcia będą realizowane projekty służące wzmocnieniu lokalnego kapitału ludzkiego poprzez wzmocnienie programów edukacji liderów lokalnych w obszarach społecznym, gospodarczym i publicznym. Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR, osoby mogące stać się lub już będące liderami lokalnych społeczności np. sołtysi Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie z PS WPR oraz ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 7. kształtowanie świadomości obywatelskiej</p>	Liczba osób objętych wsparciem w zakresie podniesienia wiedzy i umiejętności społeczno – zawodowych [osoby]	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego [liczba osób]

	<p>o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lubi przedsiębiorczości a także wzmocnienie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego.</p>	Liczba zorganizowanych wydarzeń integracyjnych lub aktywizujących [szt.]	
	<p>W ramach przedsięwzięcia przewidziano również wsparcie osób znajdujących się w gorszej sytuacji społecznej ze względu na inne niż tylko wiek i niepełnosprawność determinanty ich wykluczenia społecznego. Będą to osoby spełniające kryteria tego wykluczenia zgodnie z założeniami programu EFS+. Wsparcie to zostanie skierowane w pierwszej kolejności na tereny byłych PGR gdzie wskaźnik marginalizacji społecznej jest ponad 30% wyższy niż na pozostałym obszarze LSR. W ramach tego zakresu skupimy się na aktywizacji społeczno – zawodowej tych osób w celu aktywnego włączenia ich w życie społeczności lokalnych. Będą to głównie szkolenia zawodowe i wsparcie towarzyszące (doradztwo zawodowe, wsparcie psychologiczne itp.).</p> <p>Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR, osoby w niekorzystnej sytuacji społeczno – ekonomicznej, osoby pozostające bez pracy.</p> <p>Szczegółowe warunki realizacji projektów w tym zakres merytoryczny, zasady wsparcia, poziomi dofinansowania, grupa docelowa zgodnie z SZOP FEoP 2021-2027</p> <p>Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg FEoP 2021-2027: Zwiększenie lokalnej aktywności społeczno - zawodowej</p>	<p>EECO02+04. Liczba osób niezatrudnionych objętych wsparciem w programie [osoby]</p>	<p>PLHILCR01. Liczba osób, których sytuacja społeczna uległa poprawie po opuszczeniu programu [osoby]</p>
	<p>EECO01. Całkowita liczba osób objętych wsparciem EFS+ [osoby]</p>		
<p>Przedsięwzięcie P.1.6 Smart Village dla rozwoju Suwalszczyzny</p>	<p>W ramach przedsięwzięcia będą realizowane projekty polegające na przygotowaniu koncepcji inteligentnej wsi.</p> <p>Koncepcje powinny:</p> <p>a) uwzględniać użycie technologii cyfrowych i telekomunikacyjnych lub lepsze wykorzystanie wiedzy, b) wykazywać korzyść dla lokalnej społeczności, m.in. w zakresie poprawy jakości życia, podniesienia jakości usług lokalnych lub bezpieczeństwa, poszanowania środowiska i klimatu, problemów dotyczących niedoinwestowania, starzejącego się społeczeństwa, wyludnienia, niewystarczającej ilości miejsc pracy, przepaści cyfrowej.</p> <p>Projekty realizowane będą w formule grantowej.</p> <p>Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR.</p>	Liczba opracowanych koncepcji Smart Village [szt.]	<p>R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. Liczba utworzonych miejsc pracy [szt.]</p>

	Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie z PS WPR oraz ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 5. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi.		
Przedsięwzięcie P.2.1 Wsparcie przedsiębiorczości na terenie objętym LSR	W ramach przedsięwzięcia będą realizowane następujące typy operacji: a. podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne, b. rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej; Rozgraniczenie tematyczne operacji: - konkursy na operacje z zakresu przedsiębiorczości w sektorze okołoturystycznym - konkursy na operacje z zakresu przedsiębiorczości w sektorach usług i produkcji na rzecz lokalnych społeczności spoza sektora okołoturystycznego Kwota w zakresie rozwijania działalności ograniczona do 300 000 zł. Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie z PS WPR oraz ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR, w szczególności osoby w niekorzystnej sytuacji: kobiety, osoby poszukujące zatrudnienia. Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki.	Liczba operacji polegających na utworzeniu przedsiębiorstwa [szt.]	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. Liczba utworzonych miejsc pracy [szt.]
		Liczba wspartych przedsiębiorstw w fazie rozwoju [szt.]	
		Liczba wspartych innowacji w przedsiębiorstwach [szt.]	
Przedsięwzięcie P.2.2 Małe gospodarstwo - duże możliwości	W ramach przedsięwzięcia będą realizowane następujące typy operacji dotyczące rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw: Tworzenie i rozwój gospodarstw agroturystycznych. Tworzenie i rozwój zagród edukacyjnych. Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie z PS WPR oraz ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR, w szczególności osoby w niekorzystnej sytuacji: kobiety, rolnicy z małych gospodarstw, osoby poszukujące zatrudnienia, osoby do 25 roku życia Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 2. Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych.	Liczba utworzonych gospodarstw agroturystycznych [szt.]	R.39 Liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR
		Liczba osób z grup w niekorzystnej sytuacji objętych wsparciem [szt.]	
		Liczba utworzonych zagród edukacyjnych [szt.]	
Przedsięwzięcie P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny	Przedsięwzięcie dotyczy wspierania energii odnawialnej na potrzeby lokalnych społeczności. W ramach przedsięwzięcia będzie możliwość inwestycji montażu magazynów energii elektrycznej z przeznaczeniem na potrzeby własne lokalnych społeczności. Grupa docelowa: wszyscy mieszkańcy obszaru objętego LSR w szczególności posiadający już zamontowane lub planujący je zamontować panele fotowoltaiczne. Pojemność magazynów energii dostosowana będzie do istniejących/budowanych instalacji. Szczegółowe warunki realizacji projektów w tym zakres merytoryczny, zasady wsparcia, poziomi dofinansowania, grupa docelowa zgodnie z SZOP FE dP 2021-2027 Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg FE dP 2021-2027: Wspierania energii odnawialnej na potrzeby lokalnych społeczności.	RCO080 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność [szt.]	FEPDR02 Liczba gospodarstw domowych korzystających z magazynowanej energii elektrycznej
		RCO105 Rozwiązania w zakresie magazynowania energii elektrycznej	

	<p>W ramach przedsięwzięcia ze środków PS WPR wsparty zostanie również projekt partnerski na poziomie międzyregionalnym o tematyce wykorzystania OZE dla przeciwdziałania zmianom klimatu. Pozwoli to na wymianę doświadczeń między podmiotami z terenu realizacji LSR a ich odpowiednikami z innych regionów kraju. Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie z PS WPR oraz ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS).</p> <p>Grupa docelowa: mieszkańcy obszaru LSR, Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 7. kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lubi przedsiębiorczości a także wzmocnienie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego.</p>	<p>Liczba ponadregionalnych projektów partnerskich w zakresie wymiany dobrych praktyk OZE [szt.]</p>	<p>R.27 Realizacja celów środowiskowych lub klimatycznych poprzez inwestycje na obszarach wiejskich: liczba operacji przyczyniających się do realizacji na obszarach wiejskich celów w zakresie zrównoważenia środowiskowego oraz osiągnięcia celów w dziedzinie łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania do niej.</p>
Przedsięwzięcie P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwanie nie problem	<p>Przedsięwzięcie dotyczy rewitalizacji obszarów zdegradowanych i obejmuje inwestycje infrastrukturalne ukierunkowane na rozwiązywanie zdiagnozowanych problemów społeczno-gospodarczych na obszarze rewitalizowanym, wynikającym z Gminnych Programów Rewitalizacji (GPR).</p> <p>Grupa docelowa: mieszkańcy obszarów objętych rewitalizacją zgodnie z gminnymi programami rewitalizacji, mieszkańcy obszaru LSR.</p> <p>Szczegółowe warunki realizacji projektów w tym zakresie merytoryczny, zasady wsparcia, poziomi dofinansowania, grupa docelowa zgodnie z SZOP FEoP 2021-2027</p> <p>Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg FEoP 2021-2027: Fizyczna odnowa i bezpieczeństwo przestrzeni publicznych.</p>	<p>PLRO148. Liczba wspartych obiektów infrastruktury (innych niż budynki mieszkalne) zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach [szt.]</p>	<p>PLRR048 - Liczba ludności zamieszkującej obszar rewitalizacji [osoby]</p>
	<p>Ze względu na wspomnianą wysoką wartość minimalną projektów rewitalizacyjnych ze środków EFRR oraz ograniczony zasięg terytorialny Gminnych Programów Rewitalizacji w ramach tego zakresu wspierane będą inwestycje infrastrukturalne na terenach zdegradowanych które nie znalazły się w obszarze objętym GPR. Wartość inwestycji – poniżej 1 mln Euro.</p> <p>Grupa docelowa: mieszkańcy obszarów zdegradowanych nieobjętych gminnymi programami</p>	<p>PLRO146. Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją [ha]</p>	
	<p>Powierzchnia obszarów zdegradowanych leżących poza terenem objętym rewitalizacją objęta wsparciem [ha]</p>	<p>R.41PR łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z</p>	

	rewitalizacji, mieszkańcy obszaru LSR. Szczegółowe warunki realizacji projektów zgodnie z PS WPR oraz ze szczegółowymi wytycznymi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Typ projektu/ działanie/ zakres wsparcia wg PS WPR: 2. Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych.		lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR
--	--	--	--

Źródło: opracowanie własne

Uzasadnienie wskaźników dla programów:

Wskaźniki produktów przypisane są do przedsięwzięć, natomiast wskaźniki rezultatu do celów. Dzięki komplementarności wewnętrznej i zewnętrznej tak celów jak i przedsięwzięć udało nam się przypisać do każdego z przedsięwzięć adekwatny wskaźnik rezultatu odpowiadający nie tylko jego specyfice ale również funduszowi z którego planowane jest wsparcie. W powyższym zestawieniu wykorzystano adekwatne obowiązkowe wskaźniki produktu i rezultatu z wszystkich programów, w ramach których planowane jest finansowanie operacji/projektów w ramach LSR. Przy wskaźnikach z EFRR i EFS+ pozostawiono ich symbole klasyfikacyjne co potwierdza ich zgodność ze wskaźnikami ujętym w Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027 (źródło definicji wskaźników: Lista Wskaźników Kluczowych EFRR + FS oraz Lista Wskaźników Kluczowych 2021-2027 – EFS+). Przy wskaźnikach rezultatu z PSWPR 2023-2027 również pozostawiono ich symbole klasyfikacyjne co potwierdza ich zgodność ze wskaźnikami ujętym w dokumentacji konkursowej. Wskaźniki pozbawione oznaczeń kodowych są wskaźnikami opracowanymi na potrzeby monitorowania LSR – wskaźnikami własnymi LGD.

Harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników został przedstawiony w załączniku nr.2 Plan działania.

Wartości liczbowe wskaźników tak produktu jak i rezultatu przedstawione w załączniku nr 2 zostały oszacowane z użyciem zarówno równoważnych dla planowanych wskaźników kwot pomocy zgodnie z metodologią szacowania zawartą w dokumencie Metodyka ram wykonania wskaźników wybranych do realizacji programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego na lata 2021-2027 jak i kierując się doświadczeniem zebranych przez LGD w latach ubiegłych. Doświadczenie to pozwoliło nam na przyjęcie w większości przedsięwzięć wartości wskaźników wyższych niż tylko wynikające z prostego przeliczenia równoważnej wartości wsparcia.

Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

7.1. Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych

„Suwalsko - Sejneńska” LGD posiada niedyskryminującą i przejrzystą procedurę wyboru operacji. Procedura pozwala uniknąć konfliktu interesów i zapewnia, że żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje decyzji w sprawie wyboru operacji do dofinansowania. W zakresie sposobu wyboru i oceny operacji działa zgodnie z zapisami ustawy z dnia 20 lutego 2015 o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz.U.z 2023r. poz.412). Organem decyzyjnym odpowiedzialnym za wybór projektów w Stowarzyszeniu „Suwalsko - Sejneńska” LGD, jest Rada licząca od 6 do 15 członków (obecnie jest to 9 osób), w której ani reprezentanci władz publicznych, ani żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji (art.33 ust. 3 lit. b rozporządzenia 2021/1060). Dane jej członków są załącznikiem do Wniosku o wybór LSR. Skrócony opis jej podstawowych zasad działania znajduje się w Rozdziale I LSR.

7.2 Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

W zakresie zgodności z art.33 ust. 3 Rozporządzenia 2021/1060, w zakresie przygotowywania i publikowania naborów wniosków oraz wyboru operacji i ustalanie kwoty wsparcia oraz przedstawiania wniosków podmiotowi odpowiedzialnemu za ostateczną weryfikację kwalifikowalności przed ich zatwierdzeniem LGD będzie działać według zasad:

1. LGD „Suwalsko - Sejneńska” w Regulaminie Rady zawierającym również procedurę wyboru i oceny operacji w ramach wdrażania LSR 2023-2029 oraz procedurę ustalania lub zmiany kryteriów oceny operacji i Kryteriami wyboru operacji, posiadać będzie opisane szczegółowo zasady przeprowadzania naboru wniosków w terminach podanych do publicznej wiadomości na swojej stronie internetowej, uzgodnionych z Zarządem Województwa naborów wniosków o wsparcie według harmonogramów na kolejny rok,

ustalanych corocznie nie później niż do końca danego roku. Regulamin naboru wniosków o wsparcie przyjmuje LGD w uzgodnieniu z Samorządem Województwa.

2. Procedury obejmować będą zasady przeprowadzania naboru wniosków, uwzględniające w procedurach obsługę wycofania wniosku; zasady przeprowadzania oceny operacji: wstępną ocenę wniosku; ocenę zgodności operacji z Programem i LSR oraz wybór operacji w oparciu o ustalone kryteria wyboru; zasady rozpatrywania protestu, z zachowaniem właściwości organów/podmiotów; zasady przekazywania do Samorządu Województwa dokumentacji dotyczącej przeprowadzonego wyboru wniosków.

Procedury wyboru i oceny operacji oraz kryteria wyboru operacji powstaną w oparciu o odpowiednie zapisy Ustawy o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności z dn. 20 lutego 2015 r. Podczas wyboru operacji zachowane zostaną m.in. następujące zasady: zachowanie procedury zapewniającej bezstronność członków Rady; zapewnienie składu Rady zgodnie z wymogami określonymi w art. 33 ust. 3 lit. b rozporządzenia 2021/1060; zapewnienie parytetu na wszystkich posiedzeniach; ustalenie kwoty wsparcia. Procedury wyboru i oceny operacji wraz ze szczególnymi kryteriami wyboru operacji, były dyskutowane na posiedzeniu Zespołu roboczego ds. opracowywania strategii, z zastosowaniem następujących metod partycypacji, opisanych szczegółowo w Rozdziale 3 LSR:

1/ Publiczna ewaluacja zasad wyboru operacji i kryteriów za lata 2014-2020 i rekomendacji do nowej LSR; - lata 2021-2023 – warsztaty refleksyjne oraz ewaluacja końcowa

2/ Warsztat problemowy z udziałem Członków Rady w dniu 26.05.2023

3/ Spotkania informacyjno-konsultacyjne (okres przygotowawczy) –w zakresie konsultacji kryteriów wyboru, prowadzone w Punkcie Informacyjnym LGD oraz podczas Walnego Zebrania Członków LGD w dniu 11.05.2023. Procedury wyboru i oceny operacji w ramach wdrażania LSR 2023-2029 Lokalnej Grupy Działania „Suwalsko - Sejneńska” udostępnione będą na stronie internetowej Stowarzyszenia i w przypadku każdej wprowadzonej zmiany będą udostępniane na stronie internetowej w aktualnej wersji. W Kryteriach oceny operacji i Kryteria wyboru grantobiorców opisana zostanie szczegółowo procedura ustalania lub zmiany kryteriów przebieg procesu wprowadzania zmian w kryteriach wyboru operacji, a także przebieg procesu konsultacji społecznych w przypadku takich zmian. W procedurach uwzględniono założenie o konieczności powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami LGD „Suwalsko - Sejneńska” oraz zasadami innowacyjności i inkluzywności.

Pozostałe zasady ustalania lub zmiany kryteriów ustalono jako następujące:

1. Przesłankami decydującymi o konieczności zmiany kryteriów będą mogły być:

a. wniosek Zarządu;

b. wniosek co najmniej 20% członków Rady LGD (celem zachowania zasady inkluzywności);

c. wniosek co najmniej 10 członków społeczności lokalnej, niezależnie od reprezentowanej grupy/grup interesu lub 5 członków społeczności lokalnej reprezentujących grupę/grupy zdiagnozowane jako defaworyzowane (zasada inkluzywności);

d. rekomendacje z przeprowadzonych ewaluacji wewnętrznej i/lub zewnętrznej.

2. W przypadku wystąpienia przesłanek do zmiany kryteriów biuro LGD przygotowuje propozycję zmian kryteriów oraz zapewni odpowiednią partycypację lokalnej społeczności, minimum poprzez:

a. poinformowanie o ich ustalaniu lub zmianie oraz o prowadzonych konsultacjach w tej sprawie poprzez stronę www – okres upublicznienia nie będzie mógł być krótszy niż 14 dni,

b. przedstawienie propozycji nowo ustalonych lub zmienionych kryteriów oraz uwag i wniosków z prowadzonych konsultacji zarządowi LGD, wraz z zebranymi wynikami konsultacji społecznych ze strony www i innych działań partycypacyjnych.

c. wprowadzenie przez Zarząd do porządku Walnego Zebrania Członków (w trybie nadzwyczajnym określonym w statucie LGD) punktu dotyczącego aktualizacji/zmiany kryteriów wyboru operacji i ich głosowanie na posiedzeniu.

Na posiedzenie Walnego Zebrania Członków zostaną zaproszeni wszyscy zidentyfikowani podczas prac w ramach partycypacji tego procesu interesariusze ze szczególnym uwzględnieniem osób wnioskujących o zmianę kryteriów. Będzie to niezależne od członkostwa tych osób w LGD.

3. Każdorazowa zmiana kryteriów wyboru operacji wymaga zatwierdzenia przez Walne Zebranie Członków jako najbardziej uspołecznionego ciała Stowarzyszenia.

4. LGD informuje lokalną społeczność o ustaleniu lub zmianie kryteriów minimum przez stronę www oraz Samorząd Województwa zgodnie z zawartą umową dotyczącą realizacji LSR.

5. LGD przekazuje zmienione kryteria do akceptacji Samorządu Województwa Podlaskiego.

LGD ZASTOSUJE KRYTERIA PREMIUJĄCE, które wynikają z diagnozy obszaru, są zgodne z celami i wskaźnikami, a w szczególności zostaną zastosowane przy realizacji następujących przedsięwzięć:

Lp.	Planowane kryterium premiujące	Zastosowanie w przedsięwzięciu z uzasadnieniem
1	Zapewniające racjonalne gospodarowanie zasobami lub ograniczające presję na środowisko.	<p>Przedsięwzięcie P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny - przedsięwzięcie w całości dedykowane ochronie klimatu i środowiska poprzez: udzielenie dotacji na zakup magazynów energii w celu efektywniejszego gospodarowania energią elektryczną pozyskaną z OZE oraz wsparcie międzyregionalnego projektu partnerskiego służącemu wymianie doświadczeń w zakresie wykorzystywania OZE w celu zmniejszenia presji na tereny chronione</p> <p>Przedsięwzięcie P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwanie nie problem W ramach przedsięwzięcia promowane będą działania mające na celu zmniejszenie presji na środowisko w trakcie rewitalizacji terenów zdegradowanych i w uzasadnionych przypadkach wykorzystanie OZE w celu ograniczenia kosztów eksploatacji powstałej infrastruktury</p>
2	Dedykowane dla mieszkańców obszarów wiejskich, wykluczonych społecznie ze względu na przynależność do grup zdiagnozowanych jako grupy w niekorzystnej sytuacji.	<p>W ramach kryterium będą premiowane wnioskodawcy należący do zdiagnozowanych grup w niekorzystnej sytuacji oraz dodatkowo seniorzy i osoby młode do 25 r.ż.</p> <p>Przedsięwzięcie P.1.1 Inwestycja w młodość – przedsięwzięcie w całości dedykowane osobom do 25 r. życia</p> <p>Przedsięwzięcie P.1.2 Życie zaczyna się po 60-ce - przedsięwzięcie w całości dedykowane seniorom po 60 r. życia</p> <p>Przedsięwzięcie P.1.3 Aktywna integracja i włączenie społeczne – dodatkowe punkty premiujące za objęcie wsparciem osób z grup defaworyzowanych: do 25 i po 60 r. życia, kobiety, osoby z niepełnosprawnością. Jedno z działań w całości dedykowane będzie osobom z niepełnosprawnością. Aby przyznać punkty w ramach kryterium osoby z w/w grup stanowić będą musiały ponad 60% ogólnej liczby osób objętych wsparciem.</p> <p>Przedsięwzięcie P.1.5 Kapitał społeczny - dodatkowe punkty premiujące za objęcie wsparciem osób z grup defaworyzowanych: do 25 i po 60 r. życia, kobiety, osoby z niepełnosprawnością. Aby przyznać punkty w ramach kryterium osoby z w/w grup stanowić będą musiały ponad 60% ogólnej liczby osób objętych wsparciem.</p> <p>Przedsięwzięcie P.2.1 Wsparcie przedsiębiorczości na terenie objętym LSR - dodatkowe punkty premiujące za objęcie wsparciem osób z grup defaworyzowanych: do 25 i po 60 r. życia, kobiety, osoby z niepełnosprawnością. W przypadku tego przedsięwzięcia kryteria</p>

		<p>premiujące odnosić się będą do wnioskodawcy lub planowanego do zatrudnienia pracownika.</p> <p>Przedsięwzięcie P.2.2 Małe gospodarstwo - duże możliwości – działanie w całości skierowane do zdiagnozowanej grupy defaworyzowanej – właściciele małych gospodarstw rolnych. Dodatkowe punkty premiujące za objęcie wsparciem osób z grup defaworyzowanych: do 25 i po 60 r. życia, kobiety, osoby z niepełnosprawnością. W przypadku tego przedsięwzięcia kryteria premiujące odnosić się będą do wnioskodawcy.</p> <p>Przedsięwzięcie P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwanie nie problem – premiovane będą projekty w ramach których przewidziano stworzenie/modernizację infrastruktury służącej zdiagnozowanym grupom defaworyzowanym.</p>
3	W partnerstwie /projekty partnerskie	<p>W ramach kryterium premiovane będą operacje realizowane w partnerstwie.</p> <p>W ramach przedsięwzięć P.1.3 Aktywna integracja i włączenie społeczne oraz P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny planowane jest ogłoszenie konkursów na projekty partnerskie.</p> <p>Przedsięwzięcie P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwanie nie problem – dla działań rewitalizacyjnych ze środków EFRR przewiduje premiovanie projektów partnerskich.</p>
4	Zintegrowane (łącznie różne dziedziny, tematyki, gospodarki, w celu kompleksowego zaspokojenia zdiagnozowanych potrzeb społeczności).	<p>W ramach wszystkich przedsięwzięć premiovane będą działania zintegrowane w ramach samej operacji jak i w związku z działaniami już zakończonymi. Dodatkowo premiovane będą projekty wykorzystujące efekty poprzednich działań wnioskodawcy (w zakresie np. rozwiązań instytucjonalnych czy wytworzonej infrastruktury).</p> <p>Po opracowaniu koncepcji inteligentnych wsi premiovane będą operacje wpisujące się w ich realizację</p>
5	Innowacyjne, gdzie innowacja jest określona na poziomie LSR (z uwzględnieniem stopnia rozwoju danego obszaru).	<p>W ramach kryterium wspierane będą operacje uwzględniające innowacyjność zgodnie z definicją z części 7.3</p> <p>Przedsięwzięcia P.2.1 Wsparcie przedsiębiorczości na terenie objętym LSR oraz P.2.2 Małe gospodarstwo - duże możliwości – dodatkowe punkty za spełnianie kryterium innowacyjności</p>

W momencie przygotowania LSR nie jest znany pełny Szczegółowy Opis Priorytetów (SZOP) programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027 dla wszystkich typów projektów i wszystkie kryteria wyboru tych typów projektów, jednak LGD deklaruje zachowanie zgodności z kryteriami wyboru projektów ustanowionych dla danego programu regionalnego w odniesieniu do danego typu projektu i właściwego funduszu (EFRR lub EFS+).

7.3 Innowacyjność

W kryteriach wyboru operacji przedstawiona będzie definicję innowacyjności, rozumianą jako: implementowanie w proponowanych operacjach zupełnie nowych produktów LUB usług LUB procesów LUB technologii LUB metod organizacji lub nowych sposobów wykorzystania, lub udoskonalania rozwiązań już istniejących. Promowanie innowacyjności znajdzie swój wyraz w lokalnych kryteriach wyboru. Poprzez innowacyjne rozumiane i punktowane będą operacje dla poszczególnych przedsięwzięć, według następującego szczegółowego opisu kryterium innowacyjności:

Kryterium innowacyjności przedsięwzięcie nr 2.1

Ze względu na konieczność uniknięcia innowacji tzw. pozornych „Suwalsko – Sejneńska” LGD premiować będzie innowacyjność projektowanych przedsięwzięć gospodarczych poprzez ocenę innowacyjności na zasadach przyjętych dla funduszy ukierunkowanych na wsparcie innowacyjnej gospodarki. Aby działalność w ramach rozpoczęcia lub rozwijania działalności gospodarczej mogła być uznana za innowacyjną wnioskodawca musiał będzie to udowodnić:

- poprzez przedstawienie zaświadczenia o innowacyjności wydane przez jednostkę naukowo – badawczą tj. jednostki, których podstawowym rodzajem działalności jest prowadzenie prac badawczo-rozwojowych lub przedstawienie umowy o współpracy z taką jednostką mającej na celu opracowanie i wdrożenie innowacji. Kryterium innowacyjności przedsięwzięcie 1.6

Ze względu na fakt, iż do tej pory na terenie LSR nie były wdrażane koncepcje inteligentnej wsi przedsięwzięcie samo w sobie stanowić będzie innowację przy czym w ramach biura LGD prowadzone będą działania animacyjne na rzecz wdrożenia działań innowacyjnych w ramach tego przedsięwzięcia. Biuro LGD zorganizuje minimum jedno spotkanie twórców koncepcji inteligentnych wsi z przedstawicielem jednostki B+R. W ramach kryteriów wyboru operacji we wszystkich rodzajach działań planowana jest premia punktowa za wdrożenie innowacyjnych rozwiązań wynikających z koncepcji wypracowanych w ramach Przedsięwzięcia 1.6. Pozwoli to na realne wdrożenie innowacyjnych rozwiązań w projektach infrastrukturalnych jak i tzw. miękkich.

Kryterium innowacyjności przedsięwzięcia P.1.1 i P.1.3

W zakresie wsparcia infrastruktury publicznej jako innowacyjne będą uznawane te działania, które odpowiadać będą na zidentyfikowane potrzeby osób z grup defaworyzowanych: osoby do 25 roku życia oraz po 60 roku życia. Aby uzyskać punkty w tym kryterium wnioskodawca będzie musiał określić realne zapotrzebowanie osób z tych grup na dany typ inwestycji, które to dane pozyskał z użyciem minimum dwóch metod partycypacji społecznej (zasada inkluzywności).

7.4 Procedura ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru operacji

W procedurze ustanawiania lub zmiany kryteriów wyboru operacji zastosowano zasadę inkluzywności z jej immanentnymi cechami tj. powszechnością, dostępnością dla całej społeczności do możliwości wpływania i kształtowania kryteriów oceny i wyboru operacji. Mała ilość osób pochodzących spoza kręgu członków LGD (10 lub nawet tylko 5 osób jeżeli są przedstawicielami grup defaworyzowanych), które mogą stać się inicjatorami takich zmian spowoduje urealnienie wpływu poszczególnych interesariuszy i ich grup na kształtowanie procesów decyzyjnych w LGD. Tak przyjęta zasada ma upowszechniać inkluzywne podejście, włączające przedstawicieli społeczności lokalnej i zapewnić im realny udział w partycypacyjnym procesie uzgodnień dokumentów dotyczących rozwoju lokalnego. W wyniku konsultacji społecznych, w tym z przedsiębiorcami oraz przeprowadzonej przez LGD „Suwalsko - Sejneńska” analizy dotychczasowych kosztów uruchomienia i wsparcia wybranych przedsiębiorstw na terenie LGD w latach 2021-2027, przewidywana kwota wsparcia w ramach premii na rozpoczęcie działalności wynosić będzie 150 tys. zł. Uzasadnione jest to dotychczasowymi doświadczeniami i ewaluacją wsparcia w ramach LGD, wskazującą, że przeważająca liczba beneficjentów wnioskowała o maksymalne kwoty na dofinansowanie działalności gospodarczej. Dodatkowym argumentem prezentowanym podczas spotkań konsultacyjnych było przekonanie, że tym większa jest szansa na utrzymanie firmy i jej rozwój, im bardziej solidna podstawa przy rozpoczynaniu działalności, szczególnie iż pierwsze dwa lub nawet trzy lata od rozpoczęcia działalności to z reguły czas największej wrażliwości przedsiębiorstwa na czynniki zewnętrzne. Oprócz tego – zdaniem uczestników spotkań konsultacyjnych wdrożenie działań innowacyjnych zawsze rodzi wyższe koszty niż działania tradycyjne. Działania takie są obarczone również dodatkowym ryzykiem – innowacja zawsze, nawet przy bardzo dobrym rozeznaniu potrzeb rynku, może wymagać modyfikacji (brak zastanych wzorców) co również może być kosztowne. Wysokość wsparcia na realizację operacji w ramach LSR, tj. określenie intensywności pomocy w zależności od kategorii beneficjenta lub rodzaju operacji nie będzie przekraczać wartości określonych w WPR na lata 2021-2027. „Suwalsko - Sejneńska” LGD przewiduje realizację projektów konkursowych oraz grantowych Ponadto, zgodnie z przedstawionym planem działania przewiduje operacje realizowane w partnerstwie z partnerami spoza obszaru danej LSR (międzynarodowe oraz międzyregionalne) . Uzasadnieniem współpracy z partnerami spoza obszaru LSR jest możliwość

zaspokojenia zidentyfikowanych potrzeb, które stały się przyczyną do planowania przedsięwzięcia P.2.4 w ramach którego to preferowana realizacja operacji w partnerstwie umożliwi zaspokojenia stwierdzonych w analizie obszaru potrzeb oraz przyniesie korzyści z tej współpracy. Realizacja projektów w partnerstwie w ramach przedsięwzięcia P.1.3 wpisuje się również w ideę RLKS pośredniego, tj. zakłada realizację projektów wspomagających w ramach osi głównej Funduszy Europejskich dla Podlaskiego w zakresie wsparcia szkół, które nie mogą być wsparte w ramach EFS+ ze środków LGD. LGD oświadcza, że projekty wskazane w LSR będą wybierane zgodnie z zasadami i warunkami opisanymi w przepisach prawa a także tam gdzie jest to zasadne i możliwe, promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę Nowy Europejski Bauhaus (NEB). LSR we wszystkich przedsięwzięciach jest spójna z trzema wartościami NEB, które tak jak przyjęte przez LGD „Suwalsko - Sejneńska” zasady wdrażania operacji promują: piękno, zrównoważenie i wspólnotę - dla poprawy jakości życia - w kierunku wysokiej jakości projektowania dla zrównoważonego rozwoju, w tym dla zmniejszenia emisyjności i wprowadzania gospodarki cyrkularnej .

7.5. Realizacja projektów grantowych, operacji w partnerstwie, projektów partnerskich.

W ramach LSR na lata 2023-2029 LGD planuje różnorodne metody aktywizujące społeczność: projekty grantowe, konkursy, projekty partnerskie oraz projekty w partnerstwie nie przewiduje się natomiast realizacji projektów własnych.

Projekty grantowe

W formule projektów grantowych będzie możliwe realizowanie Przedsięwzięcie P.1.6 Smart Village dla rozwoju Suwalszczyzny do którego wprowadzono ograniczenie dotyczące maksymalnego dofinansowania w wysokości 4 000 zł/grant (wysokość kwoty wynika z zapisów PS WPR). Realizacja projektów grantowych w tym zakresie stanowi innowacje na terenie LGD – do tej pory nie wspieraliśmy (ani żadna inna instytucja działająca na tym obszarze) działań w obszarze inteligentnych wsi gdyż do tej pory w takiej formie projekty nie były realizowane.

Projekty w partnerstwie i partnerskie

W ramach przedsięwzięć P.1.3 Aktywna integracja i włączenie społeczne oraz P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny planowane jest ogłoszenie konkursów na projekty partnerskie.

Przedsięwzięcie P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwanie nie problem – dla działań rewitalizacyjnych ze środków EFRR przewiduje się preferowanie projektów partnerskich. Podejście premiujące partnerstwo w ścisły sposób powiązane jest z oczekiwaniami wyrażonymi przez osoby uczestniczące w konsultacjach społecznych założeń LSR. Wielu respondentów wskazywało na zbyt niski współczynnik współpracy pomiędzy podmiotami działającymi na naszym terenie, szczególnie wśród podmiotów z różnych sektorów (NGO, JST, przedsiębiorcy) oraz zbyt małą innowacyjność stosowanych na Suwalszczyźnie rozwiązań w zakresie przeciwdziałania zdiagnozowanym problemom (niezależnie od obszaru tematycznego). Z tego względu przyjęto premiowanie partnerstwa jako najlepszą metodę realnej aktywizacji działań partnerskich. Działania partnerskie z podmiotami spoza obszaru realizacji LSR tak w ujęciu międzyregionalnym jak i międzynarodowym pozwolą zaś na zyskanie świeżego, innowacyjnego w odniesieniu do naszego terenu podejścia do tematyki włączenia społecznego i wykorzystania OZE. Projekty konkursowe. W ramach wdrażania LSR obowiązywać będzie w 100% formuła konkursowa. Nie planujemy operacji własnych.

Rozdział VIII Plan działania

Plan Działania obejmuje dwa cele ogólne oraz przedsięwzięcia i jest ściśle powiązany z logiką przedstawioną w rozdziale 6 Cele i wskaźniki. Przedstawiony został okres osiągnięcia poszczególnych efektów realizowanych działań w podziale na 6 letni okres wdrażania LSR od roku 2029. Założono, iż osiągnięcie wartości wskaźników będzie w większości równomierne powiązane z osiągnięciem poszczególnych kamieni milowych. Jednocześnie założono, że operacje powinny być wspierane w całym okresie o

horyzoncie czasowym 2024 – 2029, jednakże ze zróżnicowanym natężeniem, przy uwzględnieniu terminu końcowego kwalifikowalności kosztów jak również zapotrzebowania wśród mieszkańców. Alokacja relatywnie dużych środków w początkowych latach wynika z oczekiwanego efektu wartości dodanej i synergii działań podejmowanych przez LGD. Zapobiegnie to również groźbie niewykorzystania środków w razie rozwiązania umów przez wnioskodawców. Plan działania przewiduje różnorodność metod aktywizujących i zachęt do włączenia się w realizację LSR adekwatnych do zdiagnozowanych podczas spotkań konsultacyjnych potrzeb lokalnej społeczności. LSR przewiduje następujące metody realizacji operacji: projekty grantowe (w tym przygotowanie koncepcji Smart Villages), operacje realizowane w partnerstwie przez podmioty z obszaru objętego LSR, projekty partnerskie (z udziałem partnerów zagranicznych oraz krajowych z spoza obszaru objętego LSR) oraz projekty konkursowe. Szczegółowe informacje przedstawiono w rozdziale 7. W planie działania wykazano wskaźniki produktu oraz rezultatu związane z planowanymi do realizacji zakresami m.in. związane ze wsparciem osób w niekorzystnej sytuacji, utworzonymi/rozwiniętymi zagrodami edukacyjnymi, gospodarstwami agroturystycznymi. Ujęto również wskaźniki związane z aktywizacją seniorów, ludzi młodych oraz innych grup zdiagnozowanych jako defaworyzowane. Założono realizację poszczególnych przedsięwzięć zgodnie z założeniami kamieni milowych:

- 30 czerwca 2026 – minimum 40% zaplanowanego udzielonego wsparcia na wdrażanie LSR w ramach PS WPR,
- 31 grudnia 2027 – minimum 80% zaplanowanego udzielonego wsparcia na wdrażanie LSR w ramach PS WPR,
- 31 grudnia 2026 – minimum 50% zaplanowanego udzielonego wsparcia na wdrażanie LSR w ramach FEoP 2021-2027,
- 31 grudnia 2028 – minimum 95% zaplanowanego udzielonego wsparcia na wdrażanie LSR w ramach FEoP 2021-2027.

Szczegółowy harmonogram osiągania poszczególnych celów i wskaźników wskazujący czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR określa załącznik nr 2 do niniejszej strategii.

Rozdział IX Plan finansowy LSR

9.1. Bezpośrednie źródła finansowania LSR.

Liczba ludności wiejskiej na obszarze naszej LGD wynosi 57 243 osoby według stanu na dzień 31 grudnia 2020r. Umożliwia nam to ubieganie się w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR) o środki w wysokości 1 750 000 EUR na wdrażanie LSR oraz 412 500 EUR na koszty bieżące i aktywizację. Wysokość dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR w ramach programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027 ze środków EFRR wynosi 2 812 155,72 EUR. Na projekty konkursowe ze środków EFS+ dysponować będziemy kwotą 1 976 075,57. Z tego samego funduszu pochodzić będzie również 478 823,13 EUR na komponent zarządzania LGD. Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR zaprezentowano w rozdziale VI. Źródła finansowania i plan działania są bezpośrednio związane z realizacją celów LSR i osiąganiem poszczególnych wskaźników przedsięwzięć co obrazują tabele w rozdziale 6 oraz w załączonych formularzach nr 3: Budżet LSR i 4: Plan wykorzystania budżetu LSR.

Zgodnie z warunkami dostępu LGD w związku z współfinansowaniem LSR ze środków EFS+ i EFRR pochodzących z Programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego na lata 2021-2027 (FEoP) zaplanowało: a) ponad 30% budżetu EFRR w ramach LSR na wdrażanie operacji wspierających wykorzystanie energii odnawialnej na potrzeby lokalnych społeczności (Przedsięwzięcie P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny).

b) maksymalnie 15% budżetu EFS+ w LSR na wdrażanie operacji poświęconych na przedsięwzięcia związane z wspieraniem edukacji (cel szczegółowy 4f), a pozostałe działania przewidziane w LSR będą poświęcone każdemu z celów szczegółowych (4h, 4k, 4l).

9.2. Inne potencjalne źródła finansowania LSR (dywersyfikacja).

LGD od początku swojej działalności oprócz wdrażania strategii poszukuje dodatkowych środków finansowych na realizację projektów w ramach realizowanych celów. Również w perspektywie finansowej 2023-2027 planuje pozyskać środki w ramach KSOW oraz osi głównej programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027. Dodatkowe środki spoza budżetu LSR są niezbędne i uzasadnione stwierdzonymi dużymi potrzebami w stosunku do zaplanowanych środków w zakresie przedsięwzięć:

P.1.1 Inwestycja w młodość – ze względu na ograniczoną ilość podmiotów mogących zostać wspartych (wskaźnik w zakresie wielkości wspieranych szkół – do 100 uczniów) ze środków LSR zaplanowaliśmy realizację projektu partnerskiego z JST będącymi organami prowadzącymi szkoły większe w celu realizacji wsparcia dla uczniów z terenu LSR. Środki planowane do pozyskania z osi głównej programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027 w wysokości do 2 mln zł. Wskaźnik produktu – ilość projektów partnerskich w zakresie edukacji.

P.1.4 Szlak kulturowy Suwalszczyzny – ze względu na ograniczone środki w ramach przedsięwzięcia planujemy pozyskanie dotacji w ramach KSOW na działania dynamizujące, aktywizacyjne i animacyjne w obszarze kultury i dziedzictwa kulinarnego Suwalszczyzny w oparciu o istniejącą już markę przedsiębiorstwa społecznego „Spichlerz Suwalszczyzny”. W projekcie przewidziane zostaną działania aktywizacyjne, animacyjne, szkoleniowe ze szczególnym uwzględnieniem włączenia osób młodych i seniorów w celu tzw. wymiany międzypokoleniowej. Potrzebę takiej wymiany wyraziły obie te grupy podczas spotkań konsultacyjnych. Działanie to posiadać będzie więc dodatkowo komplementarne z założeniami przedsięwzięć P.1.1 Inwestycja w młodość oraz P.1.2 Życie zaczyna się po 60-ce w kontekście grupy docelowej oraz planowanych możliwych zakresów działań.

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

Prowadzenie monitoringu i ewaluacji realizacji LSR w całym okresie jej wdrażania jest procesem koniecznym dla sprawdzenia czy udaje się skutecznie osiągać cele zapisane w strategii. Wyniki procesów zaplanowanych w ramach monitoringu mogą skutkować koniecznością ewaluacji LSR. Ewaluacja ta może zmierzać w kierunku aktualizacji, lub zmiany planowanych w LSR działań i efektów. Istotą wdrażania strategii jest poprawa sytuacji mieszkańców obszaru, poprzez osiągnięcie celów poprzez realizację wskaźników. Dlatego proces ten będzie prowadzony w całym okresie przewidzianym na wdrażanie LSR. Wiemy, że szybka reakcja na niespodziewane okoliczności lub zmiany następujące na poziomie lokalnym lub krajowym, pozwala na wprowadzanie korekt lub interwencji, które pozwolą na osiągnięcie założonych celów w sposób sprawny i skuteczny. LSR nie jest dokumentem zamkniętym. Wypracowana wspólnie koncepcja mechanizmu wdrażania LSR, nie wyklucza potrzeby jej zmiany w późniejszym czasie. Planowanie strategiczne jest procesem podlegającym aktualizacji w przypadku pojawienia się zmieniających warunków (wdrażana LSR na lata 2015-2022 była aktualizowana w dużym stopniu). Zadania w zakresie monitoringu i ewaluacji realizowane będą m.in. przez:

- Zespół do spraw monitoringu i ewaluacji (zwany dalej Grupą monitorującą) - w skład którego wejdą: przedstawiciel Zarządu, Komisji Rewizyjnej/Rady oraz biura Stowarzyszenia;
- Zarząd LGD;
- biuro LGD.

MONITORING będzie miał charakter finansowy oraz rzeczowy. Monitorowanie wydatków pozwoli na bieżąco oceniać poziom wydatkowanych środków. Monitorowanie postępu rzeczowego obejmować będzie poziom osiągnięcia wskaźników produktu i rezultatu, jako efektów realizacji przedsięwzięć i celów. Proces monitoringu będzie prowadzony na bieżąco, sukcesywnie po otrzymaniu danych monitoringowych tj. otrzymanie danych z systemu informatycznego, złożenie ankiety monitorującej, przygotowanie sprawozdania okresowego.

Tabela 1. Procedura dokonywania monitoringu w LGD.

Procedura dokonywania monitoringu				
Elementy podlegające monitoringowi	Odpowiedzialny	Sposób pozyskania danych	Czas i okres pomiaru	Analiza danych podlegających monitoringowi
Monitoring rzeczowy i finansowy wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju				
Harmonogram ogłaszania konkursów	biuro LGD	Rejestr ogłoszonych konkursów.	Na bieżąco	Zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem konkursów.
Budżet LSR	biuro LGD	Rejestr zakontraktowanych, wypłaconych środków.	Na bieżąco	Stopień wykorzystania budżetu LSR
Wskaźniki LSR	biuro LGD	Porównanie wartości planowanej i osiągniętej, ankiety beneficjentów, dane IZ.	Na bieżąco	Stopień realizacji wskaźników i celów.
Zainteresowanie ogłaszanymi konkursami	biuro LGD	Ilość złożonych wniosków; ilość odwiedzin na stronie www.	Na bieżąco	Skuteczność przekazywania informacji o konkursach.

Źródło: opracowanie własne

EWALUACJA to systematyczne badanie wartości/cech strategii z punktu widzenia przyjętych kryteriów, w celu jej usprawnienia. Ewaluacja jest próbą znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy nasze działania przyniosły efekty.

Kryteria ewaluacyjne. Każda ewaluacja poprzedzona będzie szczegółowym przygotowaniem wytycznych do badania: zostaną wskazane pytania oraz kryteria ewaluacyjne, takie jak: trafność (badanie adekwatności celów przyjętych do realizacji w LSR do zidentyfikowanych problemów na obszarze LGD i/lub realnych potrzeb beneficjentów); użyteczność (powtórzenie kryterium trafności, ale w trakcie lub po zakończeniu realizacji LSR, odpowiada na pytanie na ile potrzeby beneficjentów zostały zaspokojone); efektywność (badanie stopnia użytych zasobów finansowych i osobowych podczas wdrażania LSR w stosunku do osiągniętych celów i rezultatów); skuteczność (stopień realizacji założonych celów LSR); trwałość (odpowiedź na pytanie, czy wprowadzone poprzez wdrażanie LSR zmiany będą trwałe). Wyniki z ewaluacji bieżącej posłużą do wprowadzenia ewentualnych zmian do LSR (dot. np. modyfikacji sposobu animacji, organizacji i świadczenia usług). Wyniki ewaluacji ex-ante będą stanowić podstawę do wprowadzania zmian w LSR (zgodnie z procedurą aktualizacji LSR). Ewaluacja końcowa pozwoli natomiast na ocenę efektywności i stopnia realizacji zakładanych celów i wskaźników. Z prowadzonych działań monitoringowych sporządzane będą roczne sprawozdania.

Tabela 2. Procedura dokonywania ewaluacji (wewnętrznej) w LGD.

Elementy podlegające ocenie	Kto Wykonuje?	Sposób pomiaru; Źródła danych i metody ich zbierania	Czas i okres dokonywania pomiaru.	Analiza i ocena danych;
Elementy funkcjonowania LGD podlegające ewaluacji:				
Efektywność pracy biura	Zarząd LGD, grupa monitorująca LSR (ocena własna)	wywiady z wnioskodawcami, opinie członków stowarzyszenia i kierownika biura	Ocena dokonywana dwukrotnie podczas realizacji LSR w pierwszym kwartale roku następującego	realizacja LSR zgodnie z harmonogramem , przestrzeganie regulaminu jakością świadczonych usług
Ocena pracowników	Zarząd LGD (ocena własna)	opinie beneficjentów, opinie członków stowarzyszenia i kierownika biura	Ocena dwuletnia dokonywana w pierwszym kwartale roku	Rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie
Ocena przebiegu konkursów	Biuro LGD/ Zarząd LGD (ocena własna)	opinie beneficjentów, wywiady z wnioskodawcami,	Ocena roczna dokonywana w pierwszym kwartale roku	Jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur
Skuteczność promocji i aktywizacji lokalnej społeczności	Ewaluacja z udziałem społeczności lokalnej;	Badania ankietowe wśród mieszkańców	Ocena dokonywana dwukrotnie podczas realizacji LSR w pierwszym kwartale roku następującego	Ocena skuteczności promocji
Efektywność współpracy między LGD, i między narodowa	Biuro LGD/ Zarząd LGD (ocena własna)	Analiza; badania ankietowe uczestników projektów współpracy	Każdorazowo po zrealizowanym projekcie	Wspólne przedsięwzięcia, wymiana zasobów, promocja
Elementy wdrażania LSR podlegające ewaluacji:				
Stopień realizacji celów i wskaźników	Pracownicy Biura LGD; Rada LGD	Sprawozdania LGD; wnioski o płatność, tabele monitoringowe; stopień realizacji planu działania	Sprawozdania roczne, wykonywane w I kwartale roku następującego	Stopień realizacji poszczególnych celów
Wykorzystanie budżetu	Pracownicy Biura LGD; Rada LGD	Sprawozdania beneficjentów, stopień realizacji planu działania	Każde półrocze Okres objęty pomiarem: Półrocze poprzedzające	stopień wykorzystania budżetu zgodność z harmonogramem
Jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur	Ewaluacja z udziałem społeczności lokalnej;	Badania kwestionariuszowe z beneficjentami i/lub potencjalnymi beneficjentami; ocena członków Rady LGD	Ocena dokonywana dwukrotnie podczas realizacji LSR w pierwszym kwartale roku	opinia społeczności lokalnej na temat wdrażania LSR i realizowanych operacji

Źródło: opracowanie własne

Wszystkie uzyskane w wyniku ewaluacji informacje będą zebrane w *raporcie ewaluacyjnym* i poddane szczegółowej analizie oraz zostaną wyciągnięte wnioski i opracowane rekomendacje. Każdy kolejny raport ewaluacyjny, oprócz informacji za dany rok kalendarzowy, będzie uwzględniał stopień wykonania założeń z

lat poprzedzających. W efekcie raport dotyczący ostatniego roku wdrażania LSR i funkcjonowania LGD będzie raportem końcowym, zawierającym podsumowanie ogółu działań w ramach wdrażania LSR. Wszelkie rekomendacje ujęte w *raporcie ewaluacyjnym* zostaną rozpatrzone przez Zarząd na pierwszym zebraniu zorganizowanym po przygotowaniu danego raportu.

Ewaluacja i analiza danych monitoringowych dostarczać będzie rzetelnych i użytecznych informacji, które będą podstawą do podejmowania działań w procesie decyzyjnym (m.in. w zakresie aktualizacji LSR lub realizacji koniecznych działań) oraz we współpracy partnerów zaangażowanych we wdrażanie strategii.

Wykaz wykorzystanej literatury

1. Program Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027.
2. Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027.
3. Metodyka ram wykonania wskaźników wybranych do realizacji programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego na lata 2021-2027
4. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027
5. Sytuacja osób starszych w Polsce w 2021 r. GUS, Warszawa, Białystok 2022
6. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych.
7. Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego
8. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006;
9. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej.
10. Koncepcja smart villages. Przykłady z Polski. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2021.
11. Ewaluacja wsparcia podlaskich inteligentnych specjalizacji w dziedzinie innowacyjności oraz badań i rozwoju, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego
12. Baza danych: Bank Danych Lokalnych GUS, <https://bdl.stat.gov.pl>.
13. Bazy danych Monitora Rozwoju Lokalnego: <https://monitorrozwoju.pl>.
14. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030).
15. Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030 (SRWP 2030).
16. Dane przekazane przez gminy obszaru objętego LSR.
17. Dane z raportów i badań przeprowadzonych w ramach procesu przygotowania LSR.

Załącznik nr 1 – Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia na terenie LSR w zakresach: kultury, sztuki, edukacji, rekreacji oraz integracji społecznej do roku 2029	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
50 000,00	Przedsięwzięcie P.1.1 Inwestycja w młodość	dzieci w wieku przedszkolnym	konkurs
200 000,00		dzieci w wieku szkolnym	konkurs
100 000,00		osoby w wieku do 25 r. życia	konkurs
50 000,00			konkurs
526 075,57	Przedsięwzięcie P.1.2 Życie zaczyna się po 60-ce	osoby po 60 roku życia	konkurs
100 000,00			konkurs
200 000,00	Przedsięwzięcie P.1.3 Aktywna integracja i włączenie społeczne	osoby zagrożone wykluczeniem społecznym - rodziny	konkurs
400 000,00		osoby niepełnosprawne	konkurs
50 000,00		osoby z grup defaworyzowanych	konkurs
100 000,00			konkurs
50 000,00			konkurs na projekt partnerski
250 000,00	Przedsięwzięcie P.1.4 Szlak kulturowy Suwalszczyzny	mieszkańcy terenu LSR	konkurs
600 000,00	Przedsięwzięcie P.1.5 Kapitał społeczny	mieszkańcy terenu LSR	konkurs
50 000,00			konkurs
8 000,00	Przedsięwzięcie P.1.6 Smart Village dla rozwoju Suwalszczyzny	mieszkańcy terenu LSR	projekt grantowy
Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.2. Poprawa sfery przedsiębiorczości, turystyki, infrastruktury, bezpieczeństwa i ekologii terenu realizacji LSR	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)

	do roku 2029.		
350 000,00	Przedsięwzięcie P.2.1 Wsparcie przedsiębiorczości na terenie objętym LSR	Mieszkańcy terenu LSR, przedsiębiorcy, osoby z grup defaworyzowanych	konkurs
150 000,00	Przedsięwzięcie P.2.2 Małe gospodarstwo - duże możliwości	Mieszkańcy terenu LSR, rolnicy, osoby z grup defaworyzowanych	konkurs
42 000,00	Przedsięwzięcie P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny	Mieszkańcy terenu LSR, organizacje pozarządowe z terenu LSR	Konkurs na projekt partnerski
850 000,00		Mieszkańcy terenu LSR	konkurs
1 962 155,72	Przedsięwzięcie P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwanie nie problem	Mieszkańcy terenu LSR, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe	konkurs
450 000,00			konkurs

Załącznik nr 2 Plan działania

CEL	Lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program	Budżet w EURO
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco		
C.I.	Cel I. Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia na terenie LSR w zakresach: kultury, sztuki, edukacji, rekreacji oraz integracji społecznej do roku 2029														
Przedsięwzięcie P.1.1 Inwestycja w młodość	PLFCO07. Liczba szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem [podmioty]	0 podmiotów	0%	0 podmiotów	0%	1 podmiot	33,33%	2 podmioty	100,00%	0 podmiotów	100,00%	0 podmiotów	100,00%	FEW	200 000,00
	PLFCO03. Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem [osoby]	0 os.	0%	0 os.	0%	40 os.	40,00%	60 os.	100,00%	0 os.	100,00%	0 os.	100,00%	FEW	

	PLFCO01. Liczba dzieci objętych dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej [osoby]	0 os.	0%	0 os.	0%	50 os.	50,00%	50 os.	100,00%	0 os.	100,00%	0 os.	100,00%	FEW	50 000,00
	Liczba młodych liderów społeczności lokalnej objętych wsparciem [osoby]	0 os.	0%	0 os.	0%	20 os.	40,00%	20 os.	80,00%	10 os.	100,00%	0 os.	100,00%	PS WPR	50 000,00
	Liczba inwestycji w infrastrukturę publiczną służącą edukacji [szt.]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	50,00%	1 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	PS WPR	100 000,00
Przedsięwzięcie P.1.2 Życie zaczyna się po 60-ce	Liczba wspartych klubów seniora [szt.]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	33,33%	1 szt.	66,67%	1 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	FEW	526075,57
	PLKLCO02. Liczba osób objętych usługami świadczonymi i w społeczności lokalnej w programie [osoby]	0 os.	0%	0 os.	0%	50 os.	50,00%	40 os.	90,00%	10 os.	100,00%	0 os.	100,00%		

	Liczba osób po 60 roku życia objęta wsparciem w programie [osoby]	0 os.	0%	0 os.	0%	40 os.	80,00%	10 os.	100,00%	0 os.	100,00%	0 os.	100,00%	PS WPR	100000,00
Przedsięwzięcie P.1.3 Aktywna integracja i włączenie społeczne	EECO01. Całkowita liczba osób objętych wsparciem EFS+ [osoby]	0 os.	0%	0 os.	0%	40 os.	66,67%	20 os.	100,00%	0 os.	100,00%	0 os.	100,00%	FEW	200000,00
	PLKLCO02. Liczba osób objętych usługami świadczonymi i w społeczności lokalnej w programie [osoby]	0 os.	0%	25 os.	50%	25 os.	100,00%	0 os.	100,00%	0 os.	100,00%	0 os.	100,00%		FEW
	Liczba osób z niepełnosprawnością objętych wsparciem w programie [osoby]	0 os.	0%	25 os.	50%	25 os.	100,00%	0 os.	100,00%	0 os.	100,00%	0 os.	100,00%		
	Liczba międzynarodowych projektów partnerskich na rzecz włączenia społecznego osób z grup defaworyzowanych [szt.]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	PS WPR	50000,00

	Liczba osób z grup defaworyzowanych objętych działaniami aktywizującymi społecznie [osoby]	0 os.	0%	0 os.	0%	50 os.	62,50%	20 os.	87,50%	10 os.	100,00%	0 os.	100,00%	PS WPR	50000,00
	Liczba inwestycji w infrastrukturę publiczną służącą włączeniu społecznemu [szt.]	0 szt.	0%	1 szt.	50%	1 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	PS WPR	100000,00
Przedsięwzięcie P.1.4 Szlak kulturowy Suwalszczyzny	Liczba wspartych projektów w obszarze kultury [szt.]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	5 szt.	50,00%	5 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	PS WPR	250000,00
Przedsięwzięcie P.1.5 Kapitał społeczny	EEO02+04. Liczba osób niezatrudnionych objętych wsparciem w programie [osoby]	0 os.	0%	0 os.	0%	60 os.	50,00%	30 os.	75,00%	30 os.	100,00%	0 os.	100,00%	FEW	600000,00
	EEO01. Całkowita liczba osób objętych wsparciem EFS+ [osoby]	0 os.	0%	0 os.	0%	60 os.	50,00%	30 os.	75,00%	30 os.	100,00%	0 os.	100,00%		

	Liczba osób objętych wsparciem w zakresie podniesienia wiedzy i umiejętności społeczno - zawodowych [osoby]	0 os.	0%	0 os.	0%	10 os.	40,00%	0 os.	40,00%	15 os.	100,00%	0 os.	100,00%	PS WPR	50 000,00
Przedsięwzięcie P.1.6 Smart Village dla rozwoju Suwalszczyzny	Liczba opracowanych koncepcji Smart Village [szt.]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	2 szt.	25,00%	4 szt.	75,00%	2 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	PS WPR	8 000,00
Wskaźnik rezultatu W.1.1	PLFCR01. Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje lub kompetencje po opuszczeniu programu [osoby]	0 os.		0 os.		40 os.		0 os.		40 os.		0 os.		FEW	
	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego [liczba osób]	0 os.	0%	0 os.	0%	20 os.	40,00%	20 os.	80,00%	10 os.	100,00%	0 os.	100,00%	PS WPR	

Wskaźnik rezultatu W.1.2	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego [liczba osób]	0 os.	0%	0 os.	0%	40 os.	80,00%	10 os.	100,00%	0 os.	100,00%	0 os.	100,00%	PS WPR
	PLKLCR02. Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej [szt.]	0 Szt.		0 Szt.		10 Szt.		10 Szt.		10 Szt.		0 Szt.		FEW
Wskaźnik rezultatu W.1.3	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego [liczba osób]	0 os.		0 os.		10 os.		30 os.		10 os.		0 os.		PS WPR
	PLHILCR01. Liczba osób, których sytuacja społeczna uległa poprawie po opuszczeniu programu [osoby]	0 szt.		szt.		10 szt.		20 szt.		10 szt.		10 szt.		FEW

Wskaźnik rezultatu W.1.4	R.41PR łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR [liczba osób]	0 os.	0 os.	19081 os.	19081 os.	0 os.	19081 os.	PS WPR	
	Wskaźnik rezultatu W.1.5(1)	PLHILCR01. Liczba osób, których sytuacja społeczna uległa poprawie po opuszczeniu programu [osoby]	0 os.	os.	0 os.	40 os.	20 os.	os.	FEW
		R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego [liczba osób]	0 os.	0 os.	10 os.	0 os.	15 os.	0 os.	PS WPR

Wskaźnik rezultatu W.1.6(1)	R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej: liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi [liczba strategii]	0 liczba strategii		0 liczba strategii		2 liczba strategii		4 liczba strategii		2 liczba strategii		0 liczba strategii		PS WPR	
	C II. Przedsięwzięcia w ramach C II. Poprawa sfery przedsiębiorczości, turystyki, infrastruktury, bezpieczeństwa i ekologii terenu realizacji LSR do roku 2029.														
Przedsięwzięcie P.2.1 Wsparcie przedsiębiorczości na terenie objętym LSR	Liczba operacji polegających na utworzeniu przedsiębiorstwa [szt.]	0 szt.	0%	4 szt.	50%	4 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	PS WPR	350 000,00
	Liczba Owsparowanych przedsiębiorstw w w fazie rozwoju [szt.]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	2 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	PS WPR	
	Liczba wspartych innowacji w przedsiębiorstwach [szt.]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	33,33%	2 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	PS WPR	
Przedsięwzięcie P.2.2 Małe gospodarstwo - duże możliwości	Liczba utworzonych gospodarstw agroturystycznych [szt.]	0 szt.	0%	1 szt.	50%	1 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	PS WPR	150 000,00
	Liczba osób z grup w niekorzystnej sytuacji objętych wsparciem [szt.]	0 os.	0%	0 os.	0%	2 os.	100,00%	0 os.	100,00%	0 os.	100,00%	0 os.	100,00%	PS WPR	

	Liczba utworzonych zagród edukacyjnych [szt.]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	50,00%	1 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%		
Przedsięwzięcie P.2.3 OZE dla czystej Suwalszczyzny	RCO080 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność [szt.]	0 szt.	0%	1 szt.	100%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	FEW	850 000,00
	RCO105 Rozwiązania w zakresie magazynowania energii elektrycznej [Mwh]	0 Mwh	0%	0,1 Mwh	11%	0,4 Mwh	55,56%	0,2 Mwh	77,78%	0,2 Mwh	100,00%	0 Mwh	100,00%		
	Liczba ponadregionalnych projektów partnerskich w zakresie wymiany dobrych praktyk OZE [szt.]	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	PS WPR	42 000,00
Przedsięwzięcie P.2.4. Tereny zdegradowane - wyzwaniem nie problem	PLRO148. Liczba wspartych obiektów infrastruktury (innych niż budynki mieszkalne) zlokalizowanych na rewitalizowanych	0 szt.	0%	1 szt.	20%	2 szt.	0,00%	2 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	0 szt.	100,00%	FEW	1 962 155,72

	ych obszarach [szt.]														
	PLRO146. Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją [ha]	0 ha	0%	0,5	33%	0,5 ha	66,67%	0,5 ha	100,00%	0 ha	100,00%	0 ha	100,00%		
	Powierzchnia obszarów zdegradowanych leżących poza terenem objętym rewitalizacją objęta wsparciem [ha]	0 ha	0%	0,3	30%	0,3 ha	60,00%	0,4 ha	100,00%	0 ha	100,00%	0 ha	100,00%	PS WPR	450 000,00
Wskaźnik rezultatu W.2.1	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. Liczba utworzonych miejsc pracy [szt.]	0 szt.		2 szt.		4 szt.		4 szt.		0 szt.		0 szt.		PS WPR	

Wskaźnik rezultatu W.2.2	R. 39 Liczba przedsiębiorstw w rolnych, w tym przedsiębiorstw w zajmujących się biogospodarką, rozwinętych dzięki wsparciu w ramach WPR	0 szt.	0 szt.	1 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.3	R.27 Realizacja celów środowiskowych lub klimatycznych poprzez inwestycje na obszarach wiejskich: liczba operacji przyczyniających się do realizacji na obszarach wiejskich celów w zakresie zrównoważenia środowiskowego oraz osiągnięcia celów w dziedzinie łagodzenia zmiany klimatu i przystosowyw	0 szt.	0 szt.	0 szt.	1 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	0 szt.	PS WPR

	ania do niej.											
	FEPDR02 Liczba gospodarstw domowych korzystających z magazynowanej energii elektrycznej	0 szt.	20 szt.	25 szt.	10 szt.	5 szt.	0 szt.	FEW				
Wskaźnik rezultatu W.2.4	PLRR048 - Liczba ludności zamieszkującej obszar rewitalizacji [osoby]	0 os.	200 os.	300 os.	300 os.	0 os.	0 os.	FEW				
	R.41PR łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0 os.	300 os.	200 os.	100 os.	100 os.	0 os.	PS WPR				

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1 750 000,00	2 812 155,72	1 976 075,57	6 538 231,29
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	412 500,00	0	478 823,13	891 323,13
Razem	2 162 500,00	2 812 155,72	2 454 898,70	7 429 554,42
<p>* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.</p> <p>** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.</p>				

Załącznik nr 4 Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFRR	0,00	0,00%	400 000,00	22,86%	300 000,00	40,00%	250 000,00	54,29%	480 000,00	81,71%	200 000,00	93,14%	120 000,00	100,00%
EFS+	0,00	0,00%	220 000,00	11,13%	200 000,00	21,25%	772 200,00	60,33%	352 064,47	78,15%	431 811,10	100,00%	0,00	100,00%
EFRR	0,00	0,00%	500 000,00	17,78%	700 000,00	42,67%	600 000,00	64,01%	726 000,00	89,82%	286 155,72	100,00%	0,00	100,00%
RAZEM	0,00	0,00%	1 120 000,00	17,13%	1 200 000,00	35,48%	1 622 200,00	60,29%	1 558 064,47	84,12%	917 966,82	98,16%	120 000,00	100,00%